

ROMAN DİLİ VE KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

JOURNAL OF ROMA LANGUAGE AND CULTURE RESEARCH INSTITUTE

ISSN-2636-8005

Haziran 2023/ Cilt : 4 / Sayı : 1
June 2023/ Volume : 4 / Issue : 1

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
ROMAN DİLİ VE KÜLTÜRÜ
ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Cilt: 4

Sayı: 1

Haziran 2023

TRAKYA UNIVERSITY
JOURNAL OF ROMA LANGUAGE AND
CULTURE RESEARCH INSTITUTE

Volume: 4

Issue: 1

June 2023

ISSN 2636-8005

DERGİ SAHİBİ

Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları
Enstitüsü Müdürlüğü adına;
Doç. Dr. Gökhan ILGAZ

OWNER

On Behalf of Trakya University
Chancellor's Office, Administration Office
of Institute of Roma Language and Culture
Research;
Assoc. Prof. Dr. Gökhan ILGAZ

EDİTÖR

Dr. Öğr. Üyesi Levent DOĞAN

EDITOR

Assist. Prof. Dr. Levent DOĞAN

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TAĞ
Öğr. Gör. Dr. Tülay TEKİN YILMAZ

ASSITANT EDITORS

Assist. Prof. Dr. Muhammed TAĞ
Lect. Dr. Tülay TEKİN YILMAZ

ALAN EDİTÖRLERİ

Unvan ve isim sırasına göre

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER
(Güzel Sanatlar)

Doç. Dr. Bülent YILDIRIM
(Tarih)

Dr. Öğr. Üyesi Aylın DİKMEN
ÖZASLAN

(Sosyoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Banu YAMAN ORTAŞ
(Eğitim)

Dr. Öğr. Üyesi Polat SEL
(Dil-Edebiyat)

FIELD EDITORS

by academic title the names listed and
alphabetically

Prof. Ahmet Hamdi ZAFER
(Fine Arts)

Assoc. Prof. Dr. Bülent YILDIRIM
(History)

Assist. Prof. Dr. Aylın DİKMEN
ÖZASLAN

(Sociology)
Assist. Prof. Dr. Banu YAMAN ORTAŞ
(Education)

Assist. Prof. Dr. Polat SEL
(Language-Literature)

ETİK EDİTÖRÜ

Prof. Dr. Mukadder SEYHAN YÜCEL

ETHICS EDITOR

Prof. Dr. Mukadder SEYHAN YÜCEL

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK

ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Assoc. Prof. Dr. Seda TAŞ İLMEK

Dizgi Mizanpaj

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali CENGİZ

Page Layout

Assist. Prof. Dr. Hasan Ali CENGİZ

YAYIN KURULU

(Unvan ve isim sırasına göre)

Prof. Dr. Faruk YORULMAZ
Trakya Üniversitesi,
Türkiye

Prof. Dr. Sulejman BAKİ
Tetova Devlet Üniversitesi,
Kuzey Makedonya

Doç. Ercan YILMAZ
Trakya Üniversitesi,
Türkiye

Doç. Dr. Mirzana Pašić KODRIĆ
Sarajbosna Üniversitesi,
Bosna Hersek

Dr. Öğr. Üyesi Cüneyt TAŞKIN
Trakya Üniversitesi,
Türkiye

EDITORIAL BOARD

(By academic title the names listed and alphabetically)

Prof. Dr. Faruk YORULMAZ
Trakya University,
Turkey

Prof. Dr. Sulejman BAKİ
State University of Tetova,
North Macedonia

Assoc. Prof. Ercan YILMAZ
Trakya University,
Turkey

Assoc. Prof. Dr. Mirzana Pašić KODRIĆ
University of Sarajevo,
Bosnia and Herzegovina

Assist. Prof. Dr. Cüneyt TAŞKIN
Trakya University,
Turkey

DANIŞMA KURULU

(Unvan ve isim sırasına göre)

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ
Dumlupınar Üniversitesi,
Türkiye

Prof. Dr. Mensur NUREDİN
Uluslararası Vizyon Üniversitesi,
Kuzey Makedonya

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Akdeniz Üniversitesi,
Türkiye

Doç. Dr. Egemen YILGÜR
Yeditepe Üniversitesi,
Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Memish Merdan
Şumen Episkop Konstantin Preslavski
Üniversitesi, Bulgaristan

Dr. Öğr. Üyesi Özcan AYGÜN
Trakya Üniversitesi,
Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Veysi AKIN
Trakya Üniversitesi,
Türkiye

ADVISORY BOARD

(By academic title the names listed and alphabetically)

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ
Dumlupınar University,
Turkey

Prof. Dr. Mensur NUREDİN
International Vision University,
North Macedonia

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Akdeniz University,
Turkey

Assoc. Prof. Dr. Egemen YILGÜR
Yeditepe University,
Turkey

Assist. Prof. Dr. Memish Merdan
Episkop Konstantin Preslavsky University
of Shumen, Bulgaria

Assist. Prof. Dr. Özcan AYGÜN
Trakya University,
Turkey

Assist. Prof. Dr. Veysi AKIN
Trakya University,
Turkey

KAPAK TASARIM **COVER DESIGN**
Doç. Dr. Aylin BEYOĞLU Assoc. Prof. Dr. Aylin BEYOĞLU

YAYIN DİLİ **PUBLICATION LANGUAGE**
Türkçe, İngilizce Turkish, English

YAYIN SIKLIĞI **PUBLICATION FREQUENCY**
Yılda bir sayı (Haziran) One number per year (June)

İLETİŞİM **CONTACT**
Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Trakya University Institute of Roma
Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Enstitüler Language and Culture Research
Binası 2. Kat Balkan Yerleşkesi 22030 Institutions Building 2. Flat Balkan
Merkez / Edirne Campus 222030 Center / Edirne
+90 284 235 9299 +90 284 235 9299
raedergisi@trakya.edu.tr raedergisi@trakya.edu.tr

BASKI **PUBLISHING**
Trakya Üniversitesi Matbaası Trakya Üniversitesi Matbaası
Edirne Teknik Bilimler MYO Edirne Teknik Bilimler MYO
Sarayıçî Yerleşkesi/EDİRNE Sarayıçî Yerleşkesi/EDİRNE

Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Uluslararası Hakemli Bir Dergidir. **Trakya University Journal of Roma Language and Culture Research Institutes International Peer-Reviewed Journal.**

Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'nde Romanlar üzerine yapılan çalışmalara bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşan ve ele aldığı konuyu analitik ve özgün bir biçimde ortaya koyan makalelere yer verilir. Dergimiz ücretsiz ve açık erişim sağlayarak, alan ile ilgilenen tüm araştırmacılara bilgi kaynağı olmayı hedeflemektedir. Alanda üretilen nitelikli bilginin bilimsel yayıncılık aracılığıyla uluslararası boyutta görünürlüğünü ve erişilebilirliğini arttırmayı ve bu bağlamda bilim dünyasına katkıda bulunmayı başlıca amaç edinmiştir.

Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Romanlar üzerine sosyal bilimler alanında özgün çalışmalara yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce makalelere yer veren Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, her yılın Haziran ayında olmak üzere yılda bir kez yayımlanır. Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ne gönderilen yazılar, yayımlanmadan önce yayın kurulunca dergi yazım ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Değerlendirilmesi uygun bulunan makaleler yazar adları gizli tutularak en az iki ayrı hakeme gönderilir. Dergide yayımlanan makalelerde savunulan görüşler Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi'ni hiçbir surette bağlamaz. Yayımlanan makale ve yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

Trakya University Journal of Roma Language and Culture Research Institute accepts articles on Roma with a scientific perspective and reveal the subject in an analytical and original way are included. Our journal aims to be a source of information for all researchers interested in the field by providing free and open access. It aims to increase the visibility and accessibility of the qualified information produced in the field on an international perspective through scientific publishing and to contribute to the world of science in this context.

Journal of Roma Language and Culture Research Institute is an international peer-reviewed journal that includes original studies on Roma in the field of social sciences. Journal of Roma Language and Culture Research Institute accepts submissions both in Turkish and English. Journal is published once a year, in June. The articles sent to the Journal of Roma Language and Culture Research Institute are examined in terms of compliance with the writing principles of the journal before the publication is established. The articles that are deemed appropriate to be evaluated are sent to at least two separate referees by keeping the author names confidential. The opinions defended in the articles published in the journal do not related to the Journal of Roma Language and Culture Research Institute in any circumstances. The responsibility of the published articles and articles belongs to the author.

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF THIS ISSUE

(Unvan ve isim sırasına göre)

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY, Yalova Üniversitesi/YALOVA

Prof. Dr. Burcu TOKUÇ, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi/TEKİRDAĞ

Prof. Dr. Didem Emine EVCİ KİRAZ, Aydın Adnan Menderes
Üniversitesi/AYDIN

Prof. Dr. Yahya Mustafa KESKİN, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi/BOLU

Doç. Dr. Adil ÇORUK, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi/ÇANAKKALE

Doç. Dr. Menekşe ESKİCİ, Kırklareli Üniversitesi/KIRKLARELİ

Doç. Dr. Ozan BELGE, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi/ANKARA

Doç. Dr. Ülfiye ÇELİKKALP, Trakya Üniversitesi/EDİRNE

Dr. Öğr. Üyesi Aynur GICI VATANSEVER, Trakya Üniversitesi/EDİRNE

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali CENGİZ, Trakya Üniversitesi/EDİRNE

Dr. Öğr. Üyesi Murat GÖK, Ondokuz Mayıs Üniversitesi/SAMSUN

Dr. Öğr. Üyesi Şefika Melike ÇAĞATAY, Çanakkale On Sekiz Mart
Üniversitesi/ÇANAKKALE

Öğr. Gör. Dr. Fatih YAVUZ, Kahramanmaraş İstiklal
Üniversitesi/KAHRAMANMARAŞ

İÇİNDEKİLER CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ RESEARCH ARTICLES

ESİN KARATAŞ

1-35

2015-2021 TARİHLERİ ARASINDA AVRUPADA ROMAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ *ANALYSIS OF THE STUDIES CONDUCTED IN EUROPE ON THE EDUCATION OF ROMA CHILDREN BETWEEN 2015-2021*

MUHAMMED ŞAHİN

37-58

TÜRKİYE'DEKİ ROMAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ *EXAMINATION OF GRADUATE THESIS STUDIES ON THE EDUCATION OF ROMA CHILDREN IN TURKEY*

ÇİĞDEM CERİT

59-76

MEMNUNİYET: ROMANLAR VE ONLARA BİRİNCİ BASAMAKTA HİZMET SUNAN SAĞLIK PERSONELİ *SATISFACTION: THE ROMANI CITIZENS AND HEALTHCARE PROFESSIONALS PROVIDING PRIMARY CARE SERVICES TO THEM*

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü
Dergisi
Cilt: 4 Sayı:1 Haziran 2023

TRAKYA UNİVERSTİY
Journal of Roma Language and Culture
Research Institute
Volume: 4 Issue: 1 June 2023

ULAŞ ÖZER

77-88

KAMUSAL ALAN ve MÜZİKAL *PUBLIC PLACE AND MUSICAL*
ÖĞRENME: TRAKYA ÇİNGENELERİ *LEARNING: GYPSIES OF THRACE*

HASAN H. TAYLAN – İSMAİL BARİŞ

89-100

MEDYADA ROMANLARA YÖNELİK *PRESENTATION OF STEREOTYPES*
KALIPYARGI VE ÖNYARGILARIN *AND PREJUDICES AGAINST THE*
SUNUMU *ROMANI IN THE MEDIA*

KİTAP TANITIMI BOOK REVIEW

CETİN KAYA

101-105

Michael Jan De Goeje, Çingenelerin Asya'dan Göçleri, Çeviren Mustafa Daş,
Selenge Yayınları, İstanbul 2023, 95 sayfa, ISBN: 978-625-6967-03-8.

Araştırma Makalesi/Research Article

2015-2021 TARİHLERİ ARASINDA AVRUPADA ROMAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN ANALİZİ

ANALYSIS OF THE STUDIES CONDUCTED IN EUROPE ON THE EDUCATION OF ROMA CHILDREN BETWEEN 2015-2021

Esin KARATAŞ*

*Geliş Tarihi: 21 Mart 2022
(Received)*

*Kabul Tarihi: 8 Haziran 2022
(Accepted)*

ÖZ: Bu araştırmada, Roman çocukların eğitim süreçleri üzerine Türkiye’de ve yurt dışında yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmaların Roman çocukların eğitimleri meselesini hangi boyutları ile ele aldığı üzerinde durularak konu betimlenmeye çalışılmıştır. Nitel desenin kullanıldığı bu araştırmada 2015-2021 yılları arasında Romanların eğitimlerini konu alan 33 çalışma sistematik derleme çalışması yapılarak gözden geçirilmiştir. Roman çocukların eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların konu alanları; Roman ailelerin eğitime ilişkin görüşleri, Roman çocukların eğitiminde okulun etkisi, Roman çocukların eğitiminde öğretmenlerin rolü, Roman çocukların eğitiminde müdahale programlarının etkisi ve sosyoekonomik sorunlar olmak üzere beş kategori altında toplanmıştır. Eldeki bu çalışmada Roman çocukların eğitimleri ile ilgili olan makalelerin sayısında 2020 yılında dikkate değer bir artış olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca en çok tercih edilen araştırma yöntemi nitel yöntem, en sık kullanılan veri toplama tekniği ise görüşme tekniğidir. Ülkelere göre bir inceleme yapıldığında ise konuyla ilgili en çok makale yayınlanan ülkenin İspanya olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Roman, Eğitim, Dezavantajlı Grup

ABSTRACT: In this study, academic studies on the educational processes of Roma children in Turkey and abroad were examined. By emphasizing the dimensions of these studies on the education of Roma children, the subject has been tried to be described. In this study which used a qualitative design, 33 studies conducted on the education of Roma people between the years 2015-2021 were reviewed by using systematic review analysis. The subject areas of the studies on the education of Roma children are grouped into five categories which are the views of Roma families on education, the effect of school on Roma children’s education, the role of teachers in the education of the Roma, the impact of intervention programs on the education of Roma children and socio-economic problems. In

* Trakya Üniversitesi, Engelli Çalışmaları Doktora Öğrencisi, esinkaratas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4909-9510>

the present study, it was concluded that there was a significant increase in the number of articles on the education of Roma children in 2020. In addition, the most preferred research method is the qualitative method, and the most frequently used data collection technique is the interview technique. When an examination is made according to the countries, it is seen that the country with the most published articles on the subject is Spain.

Key Words: Roma, Education, Disadvantaged Groups

GİRİŞ

Roman topluluklarına ilişkin yaygın inanış 9. yüzyılda anayurtları olan Kuzey Batı Hindistan'dan Batı'ya göç ettikleri yönündedir (Alpman, 1997:155). Yüzyıllar boyunca süren bu göçler sırasında dünyanın farklı yerlerinde yolculuklarını sonlandırarak buldukları yerlere yerleşmeyi seçmişlerdir. Bu nedenle dünyanın çok çeşitli yerlerinde Roman nüfusu ile karşılaşılabilir. Genel olarak kişilik özellikleri, barınma şekilleri, yaşamları, düşük eğitim seviyeleri, yoksulluk ve işsizlik ile karakterize edilen Romanlar orta ve doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan en büyük etnik gruplardan birisini oluşturmaktadır. Anadolu'ya 10. yüzyıl civarında göç eden (Arayıcı, 2008; 26; Ünalı, 2012: 616) Romanlar, o günden bu güne gerek kültürleri gerekse sıra dışı yaşantılarıyla toplumun önemli bir grubunu oluşturmaktadırlar.

Göçlerin başlangıcından günümüze değin çeşitli isimlerle adlandırılmış olan Roman topluluklarının özellikleri yaşadıkları ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Balkan milletlerinde, Orta Avrupa'da ve İtalya'da Romanlara verilen isimler Türkçedeki Roman, Çingene ve Kıpti kelimelerinin farklı çeşitleridir (Karaman, 2014: 14). Türkiye'de Romanlar için kullanılan pek çok kelime vardır. Bunlar çingene, kıpti, poşa, karaçı, abdal, cano, dom, rom, teber gibi kelimelerdir (Yıldız, 2007: 61). Romanlar için kullanılan adlar dünyadaki politik gelişmelere paralel olarak değerlendirilebilir. İlk uluslararası Roman politik hareketi 1960'larda görülmüş ve 1990'larda gelişmeye başlamış ve kendileri için kullanılan kelimeler üzerinde durulmuştur (Özateşler, 2013: 14). Romanlar için kullanılan adlar bağlamında 1971 yılında I. Dünya Roman Kongresi gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede Uluslararası Roman Birliği'nin kurulması kararlaştırılarak Romca "adam, insan, koca" anlamları taşıyan Roma sözcüğü genel bir terim olarak kabul edilmiştir. Avrupa Komisyonu, 1998'de çeşitli Roma/Çingene topluluklarının isminin resmi düzeyde de kabulü için üye ülke hükümetlerine tavsiyede bulunmuştur. (Bakker, 2001: 2). Böylece ülkelere göre Cigani, Tsigane, Gypsy, Zingari, Gitano, Çingene, Sinti, Kale, Kalderas, Lovari gibi değişebilen adlarla anılan gezici veya yerleşik toplulukların tamamı için Roman terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Birden fazla kültürden oluşan toplumlar bu çeşitlilik ve değerlerden faydalandığı ölçüde topluma zenginleştirici deneyimler sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bu farklılık toplumsal çatışmalara, önyargılara ve ayrımcılığa neden olarak adaletsizliğe yol açabilmektedir. Yoksulluk, işsizlik ve düşük eğitim seviyesi ile ilişkilendirilen Romanların Avrupa’da yaşayanlardan önemli bir bölümü okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı 16-24 yaşları için %35’tir (Cvorovic, 2019: 1). Bu tür toplumlarda çocuklar ve gençler okulu erken bırakma, devamsızlık ve okul başarısızlığı, sosyal dışlanma ve ayrımcılık sorunları yaşayabilmektedir. Bu problemler Romanların kaliteli eğitime ulaşma, istihdam, ekonomik durum, barınma ve sağlık koşullarını etkileyerek potansiyellerini tam olarak ortaya koyamamalarına neden olmaktadır.

Bireylerin çeşitli özellikleri, öğrenme hızları ve öğrenme stilleri gibi nedenlerden ötürü birbirinden farklı oldukları, dolayısıyla bazı bireylerin daha yoğun ve bu farklılıklarına yönelik özel hazırlanmış programlara ihtiyaç duydukları bilinmektedir (Ergün Elverici, 2022: 147). Toplumların ilerlemesi yüksek kaliteli, kapsayıcı ve yaygın eğitime verdiği öneme bağlı olarak değişmektedir. Eğitim vasıtasıyla dezavantajlı grupların topluma dahil edilmeleri, bireysel kararlar verebilmeleri, kendi yaşamlarının sorumluluğunu almaları, istihdam edilmeleri ve sosyal uyumları için eşsiz bir fırsat sağlanmaktadır (Cefai vd., 2015: 124). Romanlar ve göçmenler gibi etnik ve kültürel azınlıklardan gelen bireyler bu tür toplumlarda oluşan sosyoekonomik alanlardaki dezavantajlı durumu dengeleyebilmek için kaliteli eğitime ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Romanlar eğitim alanındaki problemleri daha ilkökul sıralarında yaşadıkları için eğitimden yararlanarak okuma yazma öğrenenlerin sayısı çok düşüktür. Okullar ile olan bağları oldukça zayıf olan Romanlardan zorunlu eğitim sonrası okumaya devam eden ve bir meslek sahibi olanların sayısı oldukça sınırlıdır. Romanlar yaşadıkları maddi imkânsızlıklar, para kazanma zorunda olmaları ve okullarda uygulanan ayrımcı yaklaşımlar nedeniyle eğitime ulaşmakta engellerle karşılaşmaktadırlar (Balkız ve Göktepe, 2014:3). Ayrıca Romanların eğitim haklarından yararlanmalarındaki engellerden bir diğeri de sürdürdükleri gezginci yaşam tarzıdır. Bu tür yaşam şekli aile bireylerinin geçimlerini sağlayabilmek ve bunu yaparken aile birliğini koruyabilmek için topluca göç etmelerine sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da Roman bireylerin eğitim durumu olumsuz etkilenmiştir. Eğitim düzeyindeki düşüklük Roman bireylerin sosyalleşmeleri ve insanca bir hayat sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları yaşam becerilerinden mahrum kalmalarına neden olmaktadır.

Roman vatandaşların eğitim seviyelerinin düşük olmasının sebepleri arasında ailelerin yaşadıkları ekonomik zorluklar, yöneticilerin, öğretmenlerin ve

akranlarının olumsuz tutumları ve davranışları yer almaktadır. Bunun yanı sıra Roman kız çocukları yaptıkları erken yaştaki evlilikler sebebiyle okulu erken yaşta terk etmektedirler (Taylan ve Barış, 2015: 47). Tüm bu nedenlere bağlı olarak üniversite eğitimi alan Roman gençlerin oranı da düşmektedir (Ulusoy, 2012: 540). Ayrıca annenin öğrenim düzeyinin çocukların okul yaşantılarına destek sürecinde önemli bir yeri vardır. Anne öğrenim düzeyindeki yetersizlikler bu işlevin istenilen düzeyde yerine getirilmesine engel olmaktadır. Bu nedenle yetişkin eğitimi ve yaşam boyu eğitim önem kazanmaktadır. Herkesin eğitim hakkını koşulsuz kullanabilmesi için gerekli önemin ve fırsatların verilmesi gerekmektedir (Özbaş, 2017: 19).

Roma bireylerin sorunlarını inceleyen çalışmalardan biri Roman çocukların erken çocukluktaki okula katılımlarının artırılmasını incelemek üzere Birleşik Krallık'da gerçekleştirilmiştir. Avrupa'daki en geniş azınlığı oluşturan Romanların eğitim ortamlarına katılımlarını sağlamada karşılaşılan kültürel engeller ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik çözümlerin araştırıldığı bu çalışmada ebeveynlerin erken çocukluk döneminde okulda bir Roman varsa çocuklarının eğitimlerini daha fazla destekledikleri belirlenmiştir. Ayrıca müfredatın ve öğrenmenin kültürel olarak ilgili ve anlamlı olmasının gerekliliği de araştırma sonuçlarında yer almıştır. (Klaus ve Siraj, 2020: 50)

Romanlar Avrupa'da bir başka çalışmada yardımcı eğitim programlarının etkililiği yönünden incelenmiştir. Geniş bir azınlık olarak yer aldıkları ve okullaşma oranının düşük olduğu Romanlar bu çalışmada Roman Öğretim Asistanı Programı ile desteklenerek Sırbistan'da sosyal olarak dışlanmış çocukların eğitim programlarına katılımları ve motivasyonları artırılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda bu destek programında yer alan çocukların okula daha fazla gittikleri ve okul bırakma oranlarının düştüğü tespit edilmiştir. Araştırma sonucuna göre ayrıca yardımcı programın hedef kitlenin ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanmasının önemi vurgulanmıştır (Battaglia ve Lebedinski, 2015).

Bu çalışmada, Türkiye'de ve yurt dışında dezavantajlı gruplar arasında yer alan Roman çocukların eğitimlerinin hangi boyutlarıyla incelendiği belirlenerek var olan durumun betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmacıların Romanların eğitimine ilişkin hangi sorunları önemli olarak gördükleri, sorunların nasıl anlaşıldığı ve ele alındığı belirlenerek analiz edilmiştir.

Bu çalışmada bir durum tespiti yapılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede ağırlıklı olarak bu topluluğun eğitim fırsatlarına erişimde yaşadıkları sorunlar

irdelenecektir. Eldeki çalışmanın Türkiye’de Romanlara ilişkin yapılmış araştırmalara katkı sunması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Dezavantajlı gruplar arasında yer alan Roman vatandaşların eğitim haklarından yeterince yararlanamama, okula devamsızlık, akademik başarı, sosyoekonomik sorunlar, kültürel farklılıklar, ayrımcılık, öğretmen yetkinlikleri konularında problem yaşadıkları bilinmektedir. Avrupa’da en geniş azınlık grup olarak yer alan Romanlar üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi ve gelişmelerin ortaya konulması sorunun daha geniş açıdan ele alınarak soruna yönelik çözüm yolları üretilmesi açısından belirleyici olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Romanların eğitimlerini konu alan, ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma Roman çocukların eğitimlerinin hangi boyutlarıyla incelendiğini belirlemek amacıyla nitel yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, algı, deneyim, tutum gibi durumların doğal ortamlarında gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulması amacıyla gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemler kullanılarak izlenen süreçtir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41). Bu çalışmada araştırmanın amacına uygun doğrultuda taranan 2015-2021 yılları arasında yayımlanmış makaleler sistematik derleme ile incelenmiştir. Sistematik derleme araştırması iyi yapılandırılmış yöntem yaklaşımlarını kullanarak gerçekleştirildiği için orijinal çalışmalar olarak nitelendirilmektedir (Rother, 2007). Ayrıca sistematik derleme çalışmaları belirli sorulara yanıt arayan planlı bir derleme çalışması olarak da alanda yer almaktadır (Xiao ve Watson, 2019). Sistematik derleme araştırması kapsamında öncelikle alanyazın taraması için arama terimleri oluşturulmuştur. Ardından 2015-2021 yılları arasındaki çalışmaları inceleyebilmek amacıyla tarih sınırlaması yapılmıştır. Gelişmiş arama sürecinde ise arama denklemi oluşturularak hangi makalelerin araştırma kapsamına alınacağı netleştirilmiştir. Sistematik derleme süreci verilerin toplanması ve analizi kısımlarında detaylı olarak açıklanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

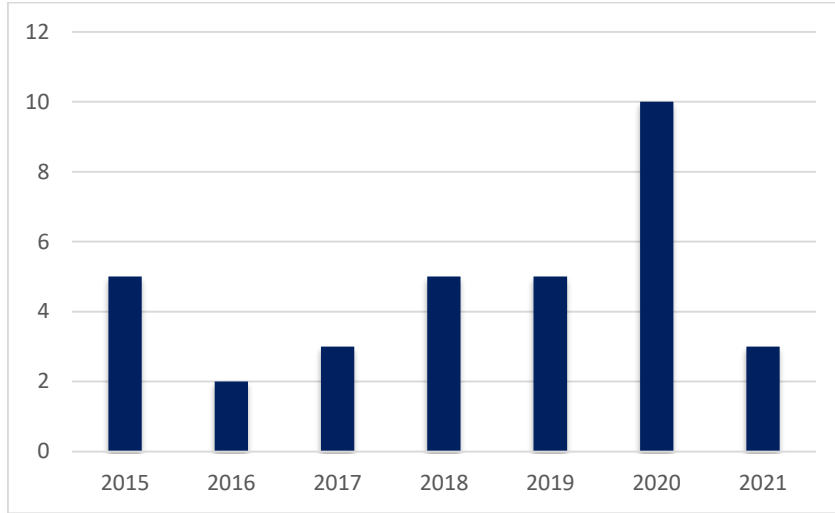
Alanyazın tarama sürecinde Romanlar ve bu bireylerin eğitimine ilişkin yapılmış çalışmalara ulaşmak amaçlanmış ve bu doğrultuda arama terimleri oluşturulmuştur. Bu terimler oluşturulurken Roman bireyler ve eğitimine yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi ve bu araştırmaya dâhil edilmesi amaçlanmıştır. Kasım 2021’de alanyazın taramasına başlanmıştır ve Ocak 2022’ye kadar yayınlanan makaleler dâhil olmak üzere TR Dizin, Scopus, Web of Science ve Eric olmak üzere dört veri tabanında arama gerçekleştirilmiştir. İncelenen makaleler 2015-2021 yılları arasında yayınlanmış olmasına göre sınıflandırılmıştır. Her veri tabanında “gypsy”, “roma”, “traveller” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Gelişmiş arama için her prosedüre göre bir arama denklemi oluşturulmuştur. Ayrıca denklem şu şekilde gerçekleştirilmiştir “roma*” veya “roma child*” veya “roma student” veya “gypsy child*” ve “education” veya “education programs” gypsy*, roma* veya traveller* arama terimleri educati* veya school* ile birleştirilmiştir. Çalışmaları daraltmak için eğitim ve öğretimden farklı olarak okul eğitimi dışında olanlar seyahat ve turizm eğitimi gibi konu alanına dayanan makaleler hariç tutulmuştur. Bu tarama ile bulunan 2015-2022 Ocak tarihleri arasında yayınlanmış olan 157 makale incelenmiş, çıkarılan veriler analiz edilmiştir. Bu dâhil etme ve hariç tutma kriterlerini uyguladıktan sonra 33 makale seçilmiştir. Dâhil edilme kriterleri (a) Roman bireylerin eğitimine yönelik yapılan çalışmalar olması (b) Hakemli bir dergide makalenin 2015-2021 yılları arasında yayımlanmış olması şeklinde belirlenmiştir.

Verilerin analiz sürecince makaleler eskiden yeniye olacak şekilde kronolojik olarak sıralanmıştır. Arama sonuçları 2015-2021 yılları arasındaki çalışmalara sınırlandırılmıştır. Taramaların tamamı bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar Roman vatandaşların eğitimi başlıklarında incelenip sınıflandırılmış daha sonra makaleler yazar-yılı, ülke, yöntem, teknik, katılımcı, amaç, sonuçlar şeklinde tablolaştırılmıştır. Bu sınıflandırma Tablo 3’de gösterilmiştir. Ayrıca yapılan incelemeler sonucunda makaleler yıllara göre yayımlanan makale sayısı ve ülke başına düşen makale sayısı olarak belirlenerek şekil ve tablolar halinde verilmişlerdir. Analizde, Roman çocukların eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların konu alanları belirlenmiştir. Ardından incelenen makaleler beş kategoriye ayrılmıştır: Roman ailelerin eğitime ilişkin görüşleri, Roman çocukların eğitiminde okulun etkisi, Roman çocukların eğitiminde öğretmenlerin rolü, Roman çocukların eğitiminde müdahale programlarının etkisi ve sosyoekonomik sorunlar.

BULGULAR

Yapılan taramalar sonucunda 2015-2021 yılları arasında yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı Şekil 1 ve Tablo 1’de gösterilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 2018’den sonra önemli ölçüde Romanların eğitimi konusunda yapılan çalışmalarda istikrarlı bir artış olmuştur. 2020 yılında yapılan araştırma sayısında ise dikkate değer bir artış görülmektedir.

Şekil 1: Yıllara Göre Yayınlanan Makale Sayısı

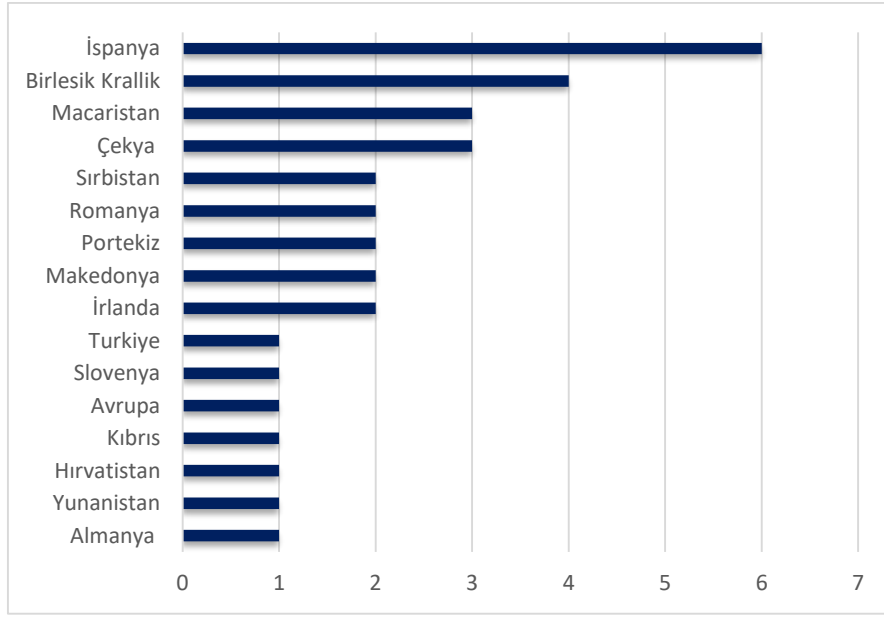

Tablo 1: Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Frekans	Yüzde
2020	10	30.30
2019	5	15.15
2018	5	15.15
2015	5	15.15
2017	3	9.09
2021	3	9.09
2016	2	6.06
Toplam	33	100

Tablo 1 ve Şekil 1 incelendiğinde 2020 yılında yapılan araştırma miktarında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Yapılan incelemelerde 21 makalede nitel yöntem, 7'sinde nicel yöntem ve 5'inde karma yöntem kullanıldığı görülmüştür. Nitel araştırma yöntemleri arasında en sık kullanılan veri toplama yöntemi görüşmedir. Nicel araştırmalarda ise anket yönteminin daha sık kullanıldığı, karma yöntem araştırmalarda ise anket ve görüşme yönteminin bir arada kullanıldığı belirlenmiştir.

Şekil 2: Makalelerin Ülkelere Göre Dağılımı

Tablo: 2 Makalelerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	Frekans	Yüzde
İspanya	6	18.18
Birleşik Krallık	4	12.12
Macaristan	3	9.09
Çekya	3	9.09
Sırbistan	2	6.06
Romanya	2	6.06
Portekiz	2	6.06

Makedonya	2	6.06
İrlanda	2	6.06
Türkiye	1	3.03
Slovenya	1	3.03
Avrupa*	1	3.03
Kıbrıs	1	3.03
Hırvatistan	1	3.03
Yunanistan	1	3.03
Almanya	1	3.03
Toplam	33	100

*Çalışmada bir tane sekiz Avrupa ülkesinin (Çekya, İngiltere, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz) birlikte yürüttüğü ortak bir çalışma yer almaktadır. Bu çalışma Şekil 2 ve Tablo 2’de Avrupa olarak gösterilmiştir.

Araştırma son 7 yılda Avrupa’da yayınlanan toplam 33 makaleyi içermektedir. Tablo 2 ve Şekil 2 incelendiğinde İspanya’nın makale sayısı bakımından öne çıktığı görülmektedir. Daha sonra onu Macaristan, Çekya ve Birleşik Krallık takip etmektedir.

Tablo 3 Roman Çocukların Eğitimini Konu Alan Çalışmalar

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Jarkovská vd., 2015	Çek Cumhuriyeti	Nitel	Doküman analizi, görüşme, odak grup görüşmesi	Müdür, öğretmen, öğrenci	Çek sınıflarında artan etnik heterojenliği ve öğretmenlerin göçmen çocuklara yönelik tepkilerini belirlemektir.	Çek eğitim sisteminin toplumda artan etnik gruplarla çok iyi baş edemediği belirlenmiştir. Öğretmenlerin göçmen çocukların sahip oldukları farklılıkları ve yapısal dezavantajları görmeme eğilimi gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır.
Levinson, 2015	Birleşik Krallık	Nitel	Görüşme, odak grup görüşmesi, çalıştay	Gençler, anneleri ve kız kardeşleri	Okulların bireylerin kültürel kimliğini belirleme ve bir gruba ait hissetmedeki etkisini ortaya koymaktır.	İki farklı Çingene topluluğundaki gençlerin deneyimleri ve istekleri arasında farklılıklar görülmüştür. Bu grupların okula ilişkin tutumlarındaki farklılıklar ise kısmen bağlantılı okulların strateji ve kültürel ortamlarına dayandırılmıştır.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Milanković ve Džigurski, 2015	Sırbistan	Nitel	Anket	Öğretmen	İlkokul ve ortaokulda görev yapan öğretmenlerin Roman çocukların eğitimine yönelik tutumlarını belirlemektir.	Öğretmenler Roman çocukların Roman olmayan çocuklar tarafından kabul edildiğini ifade etmişlerdir. Roman çocukların okul başarıları sahip oldukları imkanlar oranında artacaktır. Öğretmenler, Roman öğrencilerin eğitiminde asistan öğretmenlerin önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir.
Battaglia, Lebedinski, 2015	Sırbistan	Nitel	Müdahale programı	Öğrenci	Sırbistan'da yaşayan Romanlara yönelik hazırlanan bir iyileştirici eğitim programı olan Roman Eğitim Asistanlığı Programının etkisini belirlemektir.	Program uygulanan çocukların okula devamında artışlar olduğuna ilişkin veriler elde edilmiştir. Doğru bir şekilde planlanan iyileştirici eğitim programlarının çocukların okul başarısızlığını azaltmada etkili olabildiği belirtilmiştir.
Némec, vd., 2015	Çek Cumhuriyeti	Nitel	Görüşme	Okul müdürü, öğretmen, yardımcı öğretmen ve	Dezavantajlı öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan yardımcı öğretmenlerin konularını ve rollerini belirlemektir.	Yardımcı öğretmenlerin dezavantajlı öğrencilerin eğitimini olumlu etkilediği görülmüştür. Yardımcı öğretmen rolünü geliştirmeye yönelik durumlar ortaya konulmuştur.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Dolean vd., 2016	Romanya	Nitel	Müdahale programı, anket	Öğrenci	Okuryazarlık becerileri arasında yer alan fonemik farkındalık ve sosyoekonomik statü arasındaki ilişkiyi belirlemektir.	Roman çocuklar fonemik farkındalık becerileri bakımından Roman olmayan akranlarına göre önemli derecede düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Roman çocuklar eğitim hayatına başlamadan bu becerilerinin geliştirilmesine yönelik müdahale programlarının gerçekleştirilmesinin önemli olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Peček ve Munda, 2016	Slovenya	Nitel	Görüşme	Öğrenci, anne	Mariborlu Roman öğrencilerin eğitime ilişkin tutumlarını belirlemektir.	Mariborlu Roman öğrenciler genel olarak eğitime önem vermekte ve ilkokulu bitirdikten sonra eğitim hayatına devam etmek istemektedirler. Roman öğrencilere daha iyi koşullar ve daha iyi eğitim olanakları sağlandığında okula yönelik motivasyonlarının artabileceği görülmüştür.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Sime vd., 2017	Birleşik Krallık	Nitel	Görüşme	Çocuk ve anne	Roman annelerin yaşadıkları göç sonrasında çocuklarının eğitimine yönelik görüşlerini ve tutumlarını belirlemektir.	Roman anneler çocuklarının okul vasıtasıyla marjinalleşmelerinin üstesinden gelebilmeleri konusunda umutsuzluk yaşamaktadırlar. Bu durum Roman bireylere yönelik özel tedbirlere gereksinim duyulduğunu göstermiştir.
Zachos, 2017	Makedonya	Nitel	Gözlem, görüşme,	Öğretmen	İki farklı Yunan okulunda görev yapan öğretmenlerin Roman öğrencilere ilişkin tutum ve görüşlerini belirlemektir.	Öğretmenlerin, Roman öğrencilerin başarısızlığı ve dışlanmalarında toplumun ve eğitim politikalarının katkılarını fark edemeyerek sebepleri Roman öğrencilerin geçmişlerinde gördükleri belirlenmiştir.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Dunajeva, 2017	Macaristan	Karma	Görüşme, gözlem, anket	Öğrenci, Öğretmen	Kültürel kimliklerin öğretilmesinde okulların rolünü belirlemektir. Roman öğrencilerin güçlendirilmesine yönelik hedefler oluşturmaktır.	Okullarda Roman öğrencilere yönelik ayırım yapıldığı ve “kötü Çingene” imajının yaratıldığı belirlenmiştir. Romanlarla ilgili olumsuz tutumların topluma aktarılmasında okulların önemli bir yeri vardır. Okulların Roman gençlerin bu olumsuz görüşleri içselleştirmesinde etkili olduğu görülmüştür.
Myers, 2018	Birleşik Krallık	Nitel	Görüşme	Aileler ve öğretmenler	İngiltere’de yapılan araştırmadan sonuçlarından hareketle Çingene ailelerin eğitime ilişkin görüşlerini analiz etmektedir.	Öğretmenler, Çingene öğrencilere yönelik hareketsiz bir eğitim programı yerine hareketli bir eğitimin uygulanmasının gerektiğini ifade etmişlerdir.
García-Carrión vd., 2018	İspanya	Nitel	Görüşme	Öğrenci, öğretmen, akraba	Ailelerin okullardaki karar alma süreçlerine katılımının gençlerin okulu erken terk etmesini önleme ve ilkokuldan sonra eğitime devamını artırmadaki etkisini belirlemektir.	Aile katılımının ilköğretimde öğrencilerin okulu bırakma oranlarını azaltarak ortaöğretimden mezun olan öğrenci sayısını artırdığı görülmüştür.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Díez-Palomar vd., 2018	İspanya	Nitel	Görüşme	Yetişkin	Roman öğrencilerin matematik öğrenimi sırasında gösterdikleri başarıyı anlatan altı vaka çalışmasının incelenmesidir.	Okullardaki Roman bireylere ilişkin önyargıların önlenmesinde başarı hikayelerinin kullanılarak etkili eğitim programlarının yaratılabileceği ve sürdürülebilir bir eğitime erişilebileceği bulgusuna ulaşılmıştır.
Symeou ve Karagiorgi, 2018	Kıbrıs	Nitel	Görüşme	Öğretmen, öğretmen adayları	Roman öğrencilerin bulunduğu bir ilkokulda görev yapan eğitimciler ve öğretmen adaylarının öğretmen mesleki gelişim programına yönelik görüşlerinin belirlenmesidir.	Öğretmenlerin sınıflarında bulunan farklı gruplarla çalışmalarını yürütürken karşılaştıkları sorunlarla baş etmede somut stratejilere ihtiyaç duydukları belirlenmiştir.
Hofmann ve Óhidy, 2018	Almanya	Nitel	Doküman analizi	Araştırma	Almanya'da yaşayan Roman ve Sintilerin eğitim durumlarını belirlemektir.	Almanya'da yaşayan Roman ve Sintilerin eğitimden faydalanmasını sağlamak ve akademik yönden desteklemek için Hamburg Modeli veya Romed Modeli gibi farklı danışmanlık ve arabuluculuk programlarının geliştirilip uygulandığı belirlenmiştir.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Paniagua-Rodríguez ve Bereményi, 2019	İspanya	Nitel	Görüşme, doküman analizi	Araştırma	Ailelerin okula aktif katılımının, sorumluluk ve girişimcilik açısından nasıl anlaşılabileceğini belirlemektir.	Ailelerin okula aktif katılımı fikri, okulların dönüşümündeki önemli unsurlardan birisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, okul programların okuldaki gücün yapısı dikkate alınmadan uygulandığı ve bu nedenle ailelerin sorumluluğunun daha da arttığı belirlenmiştir.
Serbetar vd., 2019	Hırvatistan	Nitel	Hareket değerlendirme bataryası	Öğrenci	Kuzey Hırvatistan'daki Roman çocuklar ve diğer çocukların motor becerilerindeki gelişimi karşılaştırmak ve motor beceriler, akademik başarı, sosyoekonomik statü arasındaki ilişkileri incelemektir.	Kuzey Hırvatistan'daki Roman çocukların motor becerileri diğer çocuklara oranla daha az gelişmiştir. Sosyoekonomik durum, aileler, sosyal ve çevresel şartlar, çocukların motor gelişiminde etkilidir. Bu durumun Roman çocukların okul başarılarını olumsuz etkilediği ve onları diğer çocukların gerisinde bıraktığı belirlenmiştir.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Nguyen Luu vd., 2019	Macaristan	Nitel	Görüşme	Öğrenci, anneleri	Budapeşte’de yaşayan Roman çocuklar ve ailelerinin, yaşam koşullarındaki zorluklarla ve ayrımcılıkla nasıl baş ettiklerini belirlemektir.	Öğretmenlerin Roman öğrenciler ve ailelerine yönelik kullandıkları stratejilerin farkında olması ve bu öğrencilerin akademik başarıları ile mesleki eğitim almalarını engelleyen durumlarını önleyici çalışmalar yapmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.
Kennedy ve Smith, 2019	İrlanda	Karma	Anket, görüşme	Yetişkin	İrlanda’da yaşayan Roman çocukların eğitimi üzerinde etkili olan durumları belirlemektir.	İrlanda’da yaşayan Roman çocukların yaşıtları içerisindeki en dezavantajlı grup olduğu belirlenmiştir. İrlanda gibi çağdaş bir ülkede hayal bile edilemeyecek negatif yaşam koşullarının var oldukları bulgusuna ulaşılmıştır.
Girbés-Peco vd., 2019	İspanya	Nitel	Görüşme	Roman ve Faslı kadınlar, çocukları, aile	Roman kadınlara ve düşük düzeyde eğitime sahip göçmenlere sunulan aile eğitim programlarının etkisini incelemektir.	Eğitim programlarına katılan kadınların akademik ve dil yeteneklerinin gelişimini desteklediği, özsaygılarının artmasına ve sosyal yönden güçlenmelerine yönelik fayda sağladığı belirlenmiştir.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Khalfaoui vd., 2020	İspanya	Nitel	Görüşme	Okul personeli, anne-baba	Romanlar, diğer göçmen aileler ve okul arasındaki ilişkinin düzeyini belirlemektir. Ayrıca velilerin çocuklarının eğitimine katılımı konusunda nasıl desteklendiğini belirlemektir.	Tüm çocukları kapsayan kaliteli bir eğitim sunmak amacıyla, aile katılımının eşitlikçi diyalog, güven ve güçlü bir işbirliği ile yürütüldüğü belirlenmiştir.
Fehérvári ve Varga, 2020	Macaristan	Karma	Anket, görüşme	Öğrenci	Roman öğrencilerin ve gençlerin aile geçmişlerini araştırmak ve akademik başarı ile destek programları arasındaki ilişkiyi incelemektir.	Öğrenci başarısı ile destek programları arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin aile geçmişleri ile eğitim performansları arasında yakın bir ilişki olduğu doğrulanmıştır.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Boyle, Flynn ve Hanafin, 2020	İrlanda	Nitel	Görüşme	Yetişkin	İrlanda'da yaşayan Gezgin ebeveynlerin kendi eğitim deneyimlerini ve çocuklarının eğitime yönelik görüşlerini belirlemektir.	Gezginler kendi kültürü ve kimliği ile gurur duymaktadır. Ayrıca diğerlerinin kendilerine gerekli değeri vermediklerinin farkındadırlar. Gezginlerin kendi eğitim hayatları ile ilgili olumsuz okul deneyimine sahip olmalarına karşılık kendi çocuklarının eğitimi konusunda sunulan fırsatlar bakımından eğitime verdikleri değerin olumlu olduğu görülmüştür.
Çiçekler ve Aral, 2020	Türkiye	Nitel	Deneyimsel model	Öğrenci	Çingene öğrencilere sunulan sanat eğitimi programının öğrencilerin yaratıcılıklarına olan etkisini incelemektir.	Çingene öğrencilere verilen sanat eğitimi programının öğrencilerin yaratıcılıklarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Aguiar vd., 2020	Çekya, İngiltere, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Polonya, Portekiz	Nitel	Literatür taraması	Öğrenci	Sekiz Avrupa ülkesinde yürütülen erken çocukluk eğitimi ve bakımı, ilköğretimdeki göçmenler, Romanlar ve sosyoekonomik düzeyi düşük çocukların eşitlik ve aidiyet hissetmelerini sağlayacak müdahaleleri incelemektir.	78 müdahale analiz edilmiştir. Katılımcı ülkelerin eğitim programları, sosyal ve eğitimsel eşitsizliklerle mücadele eden kayda değer sayıda farklı ve kapsamlı müdahaleleri test ettikleri ya da uyguladıkları belirlenmiştir.
Rizova vd., 2020	Makedonya	Karma	Anket, görüşme, dil testi	Öğrenci, öğretmen, anne-baba	Roman öğrencilerin okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca öğrenciler aileler ve öğretmenlerin okuryazarlık sürecinde karşılaştıkları zorlukları belirlemektir.	Eğitim seviyesi düşük ebeveynleri olan ve düşük sosyoekonomik çevreden gelen çok dilli çocukların, ilköğretimde okuryazarlık ve eğitim almak için mücadele ettikleri ve zorlandıkları belirlenmiştir.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Strataki ve Petrogiannis, 2020	Yunanistan	Nitel	Görüşme	Anne	Yunanistan'da yaşayan Yunan Roman annelerin bireylerin sosyal yaşamı ve çocuklarının eğitimine yönelik beklenti ve isteklerini belirlemektir.	hayat şartlarındaki iyileşmeyi sağlamasından dolayı okulun önemini anladıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Annelerin eğitime yönelik isteklerinin yüksek olduğu belirlenmiştir.
Rosarioa vd., 2020	Portekiz	Nitel	Müdahale programı	Öğrenci	Çingene öğrencilerin eğitimden beklentileri ve ayrımcılık konusunda yaşadıkları tecrübelerle dayanarak geliştirilen okul temelli bir müdahale programı ile diğer öğrencilerde olumlu tutum geliştirmektir.	Geliştirilen müdahale programının öğrenciler arasındaki sosyal mesafeyi azalttığı ve Çingene öğrencilere yönelik olumlu tutumların artmasında etkili olduğu görülmüştür.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Lauritzen, 2020	Romanya	Nitel	Gözlem	Öğrenci	Okula devam etmeyen Roman çocuklara yönelik olarak program düzenleyen bir STK'nın uygulamalarını analiz etmektir.	Romanların eğitimde karşılaştığı dezavantajların STK'lar tarafından doldurulamayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle örgün eğitim sisteminin değiştirilmesi, ayrımcılığın sona ermesi ve okulların güvenli ortamlar haline gelmesi gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır.
Matras vd., 2020	Birleşik Krallık	Nitel	Görüşme, gözlem	Öğretmen, öğrenci	Öğretmenlerin, Roman öğrencilerin dili ve kimliğine ilişkin tutumlarını belirlemektir.	Öğretmenlerin algıları ile Roman öğrencilerin Roman kimliği ve diline ilişkin anlattıkları arasında bir uyumsuzluk olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.
Ferreira vd., 2021	Portekiz	Nitel	Anket	Anne	Roman olan ve olmayan sosyoekonomik düzeyi düşük iki grup arasında kitap okuma sıklığının yordayıcılarını belirlemektir.	Annelerin eğitim düzeyi, çocuklarının eğitimi ile ilgili istekleri ve okul öncesi dönemdeki faaliyetlere katılımlarının kitap okuma sıklığı ile pozitif olarak ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Yazar, Yıl	Ülke	Yöntem	Teknik	Katılımcı	Amaç	Sonuçlar
Obrovská ve Janků, 2021	Çek Cumhuriyeti	Karma	Görüşme, anket	Ebeveynler	Çek Roman annelerinin eğitime ilişkin deneyimlerini belirlemek. Ayrımcılık, etnik baskı ve bunun eğitime yansımaları ve aile bireyleri arasındaki iletişim biçimi ve eğitime ilişkin beklentiler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.	Roman anneler ve çocuklarının okula ilişkin olumsuz deneyimlerini ırk, etnik köken ve sosyal sınıf bağlamında yaşadıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda, Çek Roman anneler desteğe ihtiyaç duyduklarında örgün eğitim alanı yerine tercihlerini yaygın eğitim ve özel alana yönelttikleri bulgusuna ulaşılmıştır.
Hellgren ve Gabrielli, 2021	İspanya	Nitel	Görüşme	Anne-baba, okul personeli	İspanya'da yaşayan Romanların eğitimden beklentilerini belirlemektir.	Bir tarafta ailelerin çocuklarının eğitimine ilişkin beklentileri ile diğer taraftan bu beklentileri yerine getirmek için karşılaştıkları engeller ikili beklentiler boşluğu olarak tanımlanmıştır. Ailelerin okuldan beklentileri ile okulların ailelerin beklentilerine ilişkin algıları arasında ciddi fark olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Konu Alanlarına Göre Makaleler

Taramalar sonucunda ilk olarak Roman çocukların eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların konu alanları belirlenmiştir. Belirlenen bu konular sırasıyla; Roman

ailelerin eğitime ilişkin görüşleri, Roman çocukların eğitiminde okulun etkisi, Roman çocukların eğitiminde öğretmenlerin rolü, Roman çocukların eğitiminde müdahale programlarının etkisi ve sosyoekonomik sorunlar olmak üzere beş kategori altında toplanmıştır. Belirlenen bu kategorilere göre yapılan analizler sonucunda elde edilen kategoriler aşağıda sunulmuştur:

Roman Ailelerin Eğitime İlişkin Görüşleri:

Bu kategoride sekiz makale incelenmiştir. Analizler sonucunda annelerin, çocuklarının okul yoluyla marjinalleşmelerinin üstesinden gelmeleri konusunda algılanan bir umutsuzluğa sahip oldukları (Sime vd., 2017: 316) bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca ailelerin çocuklarına yüksek kaliteli eğitim sağlamak için ortak bir amaca sahip olan güçlü bir işbirliği ile desteklenmeye ihtiyaç duydukları (Khalfaoui vd., 2020: 701) belirlenmiştir. Roman annelerin, sosyal hareketlilik ve hayat standartlarında artışa neden olarak çocuklarının yaşamında olumlu etkiler yaratan okula devamın önemini anladıkları (Strataki ve Petrogiannis, 2020: 480) tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ailelerin kendi okul deneyimlerinin olumsuzluğunu hatırladıklarında incinme ve hayal kırıklığı hissettikleri, çocuklarının eğitimine değer verdikleri (Boyle vd., 2020: 1389), ve annelerin eğitim düzeyinin, çocuklarının eğitimine ilişkin istekleriyle ilişkili olduğu görülmektedir (Ferreira vd., 2021:1163). Roman anneler destek ararken örgün eğitim alanından ziyade tercihen yaygın eğitime ve özel alana yönelmektedirler (Obrovská ve Sidiropulu Jankú, 2021: 448). Ailelerin çocuklarının eğitimine ilişkin beklentileri ve bu beklentilerin yerine gelmesinde engellerle karşılaştıkları belirtilmiştir. Ayrıca ailelerin beklentileri ile okulların ailelerin beklentilerine yönelik algıları arasında ciddi fark olduğu Hellgren ve Gabrielli, 2021: 217) elde edilen bulgular arasındadır.

Roman Çocukların Eğitiminde Okulun Etkisi:

Bu kategoride beş makale incelenmiştir. Roman bireylerin okula yönelik tutumlarının farklılığının kısmen ilgili okulların stratejilerinden ve kültürel ortamlarından etkilendiği (Levinson, 2015: 1149) bulgusuna ulaşılmıştır. Buna ilaveten çocuk dostu bir ortamın olmaması, çocuklar için güvenliğin tehlikeye girmesi, kültürel duyarlılığın olmaması, çocuklara yönelik ırkçı tutumlar ve çocuklara başarılı olmaları için adil bir şans vermeyen bir pedagojinin var olduğu (Lauritzen, 2020: 323) tespit edilmiştir. Ayrımcı uygulamaların okul sistemine yansıdığı ve “kötü Çingene” imajını yeniden ürettiği ortaya konulmuştur (Dunajeva, 2017: 56). Ailelerin okula katılımının ilköğretimde

öğrencilerin okulu bırakma oranlarının azalmasına katkı sağladığı ve ortaöğretimden mezun olan öğrenci sayısını arttırdığı görülmüştür (Rocío García-Carrión vd., 2018: 701). Programların okulda var olan güç yapısı sorgulanmadan uygulandığı ve böylece ailelere daha fazla sorumluluk yüklendiği belirlenmiştir Paniagua-Rodríguez ve Bereményi, 2019: 115).

Roman Çocukların Eğitiminde Öğretmenlerin Rolü:

Bu kategoride yedi makale incelenmiştir. Sosyal açıdan dezavantajlı öğrencilerin eğitimine yardımcı öğretmenlerin katılımının faydalı bulunduğu (Zbyněk Němec vd., 2015: 459), söz konusu göçmen çocuklar olunca öğretmenlerin farklılıkları ve yapısal dezavantajları görmeme eğiliminde oldukları görülmüştür (Lucie Jarkovská vd., 2015: 632). Asistan öğretmenler Roman eğitimi için son derece önemlidir (Milanković vd., 2015: 122), öğretmenlerin eğilimleri ile Roman öğrencilerin Roman kimliği ve diline ilişkin anlatıları arasında bir eşitsizlik bulunmaktadır (Matras vd., 2020: 359). Öğretmenler ve eğitimciler Roman öğrenciler için “hareketsiz” bir eğitimden ziyade “mobil” bir eğitim verilmesi gerektiğini (Myers, 2017: 353) savunmuşlardır. Öğretmenler Roman öğrencilerin okul başarısızlıklarını geçmişlerine (kültür, aile, toplum ve özellikle dil) bağladıkları (Zachos, 2017: 1011) sınıflarındaki farklılıklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak somut stratejilere ihtiyaç duyduklarını umutsuzca dile getirdikleri (Symeou ve Karagiorgi, 2018: 314) sonucuna ulaşılmıştır.

Roman Çocukların Eğitiminde Müdahale Programlarının Etkisi:

Bu kategoride dokuz makale incelenmiştir. Analizler sonucunda müdahale programının bildirilen sosyal mesafeyi azaltmada ve Romanlara karşı olumlu tutumları artırmada etkili olduğu görülmektedir (Rosarioa vd., 2020: 462). Katılımcı ülkelerin eğitim programları, pedagoji, sosyal iklim yoluyla sosyal ve eğitimsel eşitsizliklerle mücadele eden önemli sayıda kapsamlı müdahaleleri test ettiği (Aguiar vd., 2020: 58) belirlenmiştir. Roman çocukların fonemik farkındalık becerilerinin geliştirilmesine yönelik okula başlamadan müdahalelerin yapılmasının çok önemli olduğu (Dolean vd., 2016: 39), doğru bir şekilde hedeflenmiş iyileştirici eğitim programlarının düşük performans gösterenlerin sonuçlarını artırabileceği (Battaglia ve Lebedinski, 2015: 1) bulgusuna ulaşılmıştır. Paralel olarak Romanların eğitime katılımını ve eğitim başarısını artırmak için mentörlük, danışmanlık ve arabuluculuk programları geliştirildiği ve uygulandığı (Hofmann ve Óhidy, 2018: 38) okullarda

Romanlara yönelik kalıp yargılar için etkili eğitim programları ile sürdürülebilir bir eğitime yol açılabileceği (Díez-Palomar vd., 2018: 1) görülmüştür. Bu kapsamda öğrenci başarısı ile destek programları (kapsayıcı ortam) arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Fehérvári ve Varga, 2020: 1). Buna ilaveten Roman kadınların eğitim programlarına dahil edilmesinin, kadınların akademik ve dilsel yeteneklerine ilişkin algılarının gelişmesine yardımcı olduğunu ve sosyal yaşamın güçlenmesi gibi psikososyal faydalar da sağladığı belirlenmiştir (Girbés-Peco vd., 2019: 754). Roman çocuklarına uygulanan sanat eğitimi programının çocukların yaratıcılıklarını olumlu yönde etkilediği (Yıldız Çiçekler ve Aral, 2020: 523) bulgusuna ulaşılmıştır.

Sosyoekonomik Sorunlar:

Bu kategoride dört makale incelenmiştir. Yoksulluğun, sosyal ve çevresel faktörlerin, ebeveynlerin, çocukların motor gelişimini önemli ölçüde etkilediği belirlenmiştir. Aynı zamanda bu durum Roman çocukları Roman olmayan çocukların gerisinde bırakarak okul başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir (Serbetar vd., 2019: 19). Eğitim seviyesi düşük ebeveynleri olan ve ekonomik açıdan yetersiz ortamlardan gelen çok dilli çocuklar, ilkokullarda uygun okuryazarlık ve eğitim almak için mücadele etmekte ve ciddi şekilde zorlanmaktadır (Rizova vd., 2020: 113). Roman çocukların akranları arasında en dezavantajlı grup olduğu ve çoğu insanın çağdaş ülkelerde var olduğunu hayal bile edemeyeceği yaşam koşulları ile karşı karşıya olduğu (Kennedy ve Smith, 2019: 2934) tespit edilmiştir. Roman nüfusuna iyileştirilmiş yaşam koşulları ve nitelikli eğitim fırsatları sağlarsa Roman öğrencilerin akademik olarak yüksek düzeyde motive olabilecekleri (Peček ve Munda, 2016: 425) görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Romanların Avrupa'daki nüfusunun yüksek olduğu ve Roman nüfusunun Avrupa'nın en geniş etnik azınlığını oluşturduğu bilinmektedir. Yaklaşık 10 ile 12 milyon olduğu belirlenen Avrupa'daki Roman nüfusun yine yaklaşık 6 milyonunu Avrupa vatandaşı olmuştur veya orada yaşamaktadır (CoE, 2012). Elde edilen bulgularda Tablo 2 de Avrupa'da Romanlar üzerine yapılan çalışmalar ülkelere göre sayısal olarak ifade edilmiştir. Bu noktada Avrupa'daki Roman sayısının ülkeler açısından belirleyici olup olmadığı bir soru işareti olarak düşünülebilir. Yani Tablo 2 de ilk sıralarda yer alan ülkelerdeki Roman nüfus ile yapılan çalışmalar arasında doğru orantı var

mıdır? Bu sorunun cevabı için tabloya bakıldığında Tablo 2’de ilk 2 sırada yer alan İspanya ve Birleşik Krallık’da Roman nüfus yoğunluğu daha az olmasına rağmen yapılan araştırma sayısının fazla olduğu görülmektedir. Avrupa Konseyi Raporu’na göre Roman nüfus yüzdesi İspanya % 1,57 Birleşik Krallık % 0,37 ve Macaristan % 7,05’dir (CoE, 2010). Yine Tabloya göre Macaristan Roman nüfusun yoğun olduğu ve yine yapılan çalışma sayısının da yüksek olduğu bir ülkedir. Dolayısıyla mevcut Roman nüfus ile yapılan çalışmalar arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenememektedir. Bir başka deyişle, paralel ilerlemese de görece daha az sayıda Roman nüfusa sahip olan İspanya’da yapılmış çalışma sayısı diğer ülkelerden daha fazla hatta en yüksek sayıdadır. Macaristan’da ise hem nüfus fazla hem de yapılan araştırma sayısı fazladır.

Bulgular elde edilen konu alanlarına göre değerlendirildiğinde 2015-2021 tarihleri arasında yapılmış çalışmaların farklı boyutlarla incelendiği görülmüştür. Araştırmalar Romanların eğitimlerinde görev alan öğretmenlerin tutumlarından ailelerin çocuklarının okullaşmasına yönelik eğilimlerine kadar çeşitlilik göstermektedir.

İncelenen makalelerde Roman öğrencilerin eğitiminde görev alan öğretmenlerin öğrencilerin farklılıklarını ve dezavantajlarını görmeme eğiliminde oldukları, onların okul başarısızlıklarını kültüre, aileye, topluma ve geçmişlerine bağladıkları görülmüştür. Roman öğrencilerin eğitiminde görev alacak asistan öğretmenlerin Roman bireylerin eğitimi için faydalı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğretmenlere farklılıklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak somut strateji ve yöntemlerin öğretilerek desteklenmeleri Roman öğrencilerin eğitime katılımına katkı sağlayabilir.

Roman ailelerle yapılan çalışmalar incelendiğinde ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda beklentilerinin karşılanmadığı ve umutsuz oldukları, bu konuda işbirliğine ve desteğe ihtiyaç duydukları, ailelerin eğitim düzeyinin çocuklarının eğitimi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan Roman ailelerle yapılacak işbirliği ve desteğin Roman bireylerin eğitimini olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Roman bireylerin okula yönelik tutumlarının incelendiği makalelerde söz konusu tutumların farklılığının kısmen ilgili okulların stratejilerinden ve kültürel ortamlarından etkilendiği belirlenmiştir. Ailelerin okula katılımı öğrencilerin okulu bırakma oranlarının azalmasına ve mezun olan öğrenci sayısının artışına katkı sağladığı tespit edilmiştir. Okul programlarının okulda var olan tüm

gruplar dikkate alınarak düzenlenmesinin Roman bireylerin okula katılımında etkili olacağı belirtilebilir.

Roman öğrencilere uygulanacak müdahale programları ile bu bireylere yönelik olumlu tutumların artırılacağı, sosyal ve eğitimsel eşitsizliklerin önüne geçilebileceği ve oluşan önyargılar için etkili olabileceği belirlenmiştir. Ayrıca iyileştirici eğitimlerin öğrencilerin okul başarılarını yükseltebileceği tespit edilmiştir. Ek olarak çocuklara verilecek sanat eğitimi programları ile yaratıcılıklarının olumlu yönde gelişebileceği görülmüştür. Bu doğrultuda Roman çocukları yaratıcılıklarını geliştirebilmeleri için sanat eğitimi konusunda desteklenebilir.

Çocukların içinde bulunduğu sosyal ve çevresel ortamın, çocukların motor gelişimini ve okul başarılarını olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Yeterli ekonomik koşulları bulunmayan Roman bireylerin ilkokullarda uygun okuryazarlık ve eğitim almak için ciddi şekilde zorlandıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda daha kaliteli bir hayat standardı ve buna göre düzenlenmiş kaliteli bir eğitim sunulduğunda Roman öğrenciler akademik olarak yüksek düzeyde motive olabilir.

KAYNAKÇA

- AGUIAR, C., Silva, C. S., Guerra, R., Rodrigues, R. B., Ribeiro, L. A., Pastori, G., Leseman, P., & the ISOTIS research team. (2020). Early interventions tackling inequalities experienced by immigrant, low-income, and Roma children in 8 European countries: A critical overview. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(1), 58-76. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2020.1707363>
- ALPMAN, N. (1997). *Başka Dünyanın İnsanları Çingeneler*. İstanbul: Ozan Yayıncılık
- ARAYICI, A. (2008) "Avrupa'nın Vatansızları: Çingeneler", İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- BAKKER, P. (2001). *The Political Status of The Romani Language in Europe*. Mercator Working Papers
- BALKIZ, Ö. I. ve Göktepe, T. (2014). Romanlar ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Koşulları: Aydın ili Örneğinde Bir Alan Araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 30, 1-39

- BATTAGLIA, M. & Lebedinski, L. (2015). Equal Access to Education: An Evaluation of the Roma Teaching Assistant. *World Development*, 76, 62-81
- BOYLE, A., Flynn, M., & Hanafin, J. (2020). Optimism despite disappointment: Irish traveller parents' reports of their own school experiences and their views on education. *International Journal of Inclusive Education*, 24(13), 1389-1409. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1530805>
- CEFAI, C., Cavioni, V., Bartolo, P., Simoes, C., Miljevic-Ridicki, R., Bouilet, D., Ivanec, T. P., Matsopoulos, A., Gavogiannaki, M., Zanetti, M. A., Galea, K., Lebre, P., Kimber, B. & Eriksson, C. (2015). Social inclusion and social justice. *Journal for Multicultural Education*, 9(3), 122-139
- CoE, (Council of Europe, 2010) "Council of Europe Roma and Travellers Division" Elde edilme tarihi: 4 Mayıs 2022 chrome-extension://boebaocobfecmglmeaepambideimao/pdf/viewer.html?file=https%3A%2F%2Fwww.osce.org%2Ffiles%2F%2Fdocuments%2F4%2Fd%2F78034.pdf
- CoE, (Council of Europe, 2012) "Estimates on Roma population in European countries" Elde edilme tarihi: 4 Mayıs 2022 https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu_en
- CVOROVIC, J. (2019). Stature and education among Roma women: taller stature is associated with better educational and economic outcomes. *Journal of Biosocial Science*, 1-12 doi:10.1017/S0021932019000427
- DÍEZ-PALOMAR, J., Sanmamed, A., García-Carrión, R., & Molina-Roldán, S. (2018). Pathways to Equitable and Sustainable Education through the Inclusion of Roma Students in Learning Mathematics. *Sustainability*, 10(7), 2191. <https://doi.org/10.3390/su10072191>
- DOLEAN, D. (2016). Enhancing the Pre-literacy Skills of Roma Children: The Role of Socio-economic Status and Classroom Interventions in the Development of Phonemic Awareness. *The New Educational Review*, 45(3), 39-51. <https://doi.org/10.15804/tner.2016.45.3.04>

- DUNAJEVA, J. (2017). Education of Roma Youth in Hungary: Schools, Identities and Belonging. *European Education*, 49(1), 56-70. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1280332>
- ERGÜN ELVERİCİ S., (2022). Educational Technology in Special Education and Speech-Language Pathologists. *The Journal of Academic Social Science*, 146-159. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.56820>
- FEHÉRVÁRI, A., & Varga, A. (2020). Resilience and inclusion. Evaluation of an educational support programme. *Educational Studies*, 1-19. <https://doi.org/10.1080/03055698.2020.1835614>
- FERREIRA, I. A., Silva, C. S., Neves, L., Guichard, S., & Aguiar, C. (2021). Predictors of shared book reading at home with preschoolers: Are there differences between Roma and non-Roma low-income families? *Social Psychology of Education*, 24(5), 1163-1191. <https://doi.org/10.1007/s11218-021-09648-5>
- GARCÍA-CARRIÓN, R., Molina-Luque, F., & Roldán, S. M. (2018). How do vulnerable youth complete secondary education? The key role of families and the community. *Journal of Youth Studies*, 21(5), 701-716. <https://doi.org/10.1080/13676261.2017.1406660>
- GİRBÉS-PECO, S., Gairal-Casadó, R., & Torrego-Egido, L. (2019). The participation of Roma and Moroccan women in family education: Educational and psychosocial benefits / Participación de mujeres gitanas y marroquíes en la formación de familiares: beneficios educativos y psicosociales. *Cultura y Educación*, 31(4), 754-779. <https://doi.org/10.1080/11356405.2019.1656487>
- HELLGREN, Z., & Gabrielli, L. (2021). The Dual Expectations Gap. Divergent Perspectives on the Educational Aspirations of Spanish Roma Families. *Journal of Intercultural Studies*, 42(2), 217-234. <https://doi.org/10.1080/07256868.2021.1883569>
- HOFMANN, N., & Óhidy, A. (2018). Mentoring, Counselling and Mediator Models to Improve the Educational Situation of Sinti and Roma in Germany. *International Dialogues on Education Journal*, 5(1). <https://doi.org/10.53308/ide.v5i1.80>

- JARKOVSKÁ, L., Lišková, K., & Obrovská, J. (2015). 'We treat them all the same, but...'. Disappearing ethnic homogeneity in Czech classrooms and teachers' responses. *Race Ethnicity and Education*, 18(5), 632-654. <https://doi.org/10.1080/13613324.2015.1013457>
- KARAMAN, Z. T. (2014). "Yöneticinin Notu". (Ed. Karaman, Z. T., Timurcanday Özmen, Tenikler, G. ve Yağlıdere). İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar. İzmir: Siyasal Kitabevi, s. 13-21
- KENNEDY, P., & Smith, K. (2019). The hope of a better life? Exploring the challenges faced by migrant Roma families in Ireland in relation to children's education. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(15), 2934-2952. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1471344>
- KHALFAOUI, A., García-Carrión, R., & Villardón-Gallego, L. (2020). Bridging the gap: Engaging Roma and migrant families in early childhood education through trust-based relationships. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(5), 701-711. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2020.1817241>
- KLAUS, S. and Siraj, I. (2020) 'Improving Roma participation in European early childhood education systems through cultural brokering'. *London Review of Education*, 18 (1): 50–64. <https://doi.org/10.18546/LRE.18.1.04>
- KURTULUŞ, B. (2012). Devletsiz Bir Halk Olarak Çingener: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri: *Roman Olup Çingene Kalmak*, İstanbul: Melek Yayınları.
- LAURITZEN, S. M. (2020). Accessing basic education in Romania: Possibilities and limitations for NGOs working for educational change for Roma children. *Journal of Educational Change*, 21(2), 323-344. <https://doi.org/10.1007/s10833-019-09358-y>
- LEVINSON, M. P. (2015). 'What's the plan?' 'What plan?' Changing aspirations among Gypsy youngsters, and implications for future cultural identities and group membership. *British Journal of Sociology of Education*, 36(8), 1149-1169. <https://doi.org/10.1080/01425692.2014.897217>

- MATRAS, Y., Howley, G. & Jones, C., (2020) Attitudes to the language and identity of Romanian Roma migrants in a UK school setting, *Intercultural Education*, 31:3, 359-375, DOI: 10.1080/14675986.2020.1728092
- MILANKOVIĆ, J., Ivkov-Dzigurski, A., Djukicin, S., Ivanovic, B., Lukic, T., & Kalkan, K. (2015). Attitudes of school teachers about Roma inclusion in education, a case study of Vojvodina, Serbia. *Geographica Pannonica*, 19(3), 122-129. <https://doi.org/10.5937/GeoPan1503122M>
- MYERS, M. (2017). Gypsy students in the UK: The impact of ‘mobility’ on education. *Race Ethnicity and Education*, 21(3), 353-369. <https://doi.org/10.1080/13613324.2017.1395323>
- NĚMEC, Z., Šimáčková-Laurenčíková, K., Hájková, V., & Strnadová, I. (2015). ‘When I need to do something else with the other children, then I can rely on her’: Teaching assistants working with socially disadvantaged students. *European Journal of Special Needs Education*, 30(4), 459-473. <https://doi.org/10.1080/08856257.2015.1035904>
- NGUYEN Luu, L., Boreczky, Á., & Gordon Györi, J. (2019). Minority parents’ coping efforts to improve their children’s academic achievement: The *Tanodas* in Hungary. *Intercultural Education*, 30(5), 564-578. <https://doi.org/10.1080/14675986.2019.1619279>
- OBROVSKÁ, J., & Sidiropulu Janků, K. (2021). Resilience capacity and supportive factors of compulsory education in ethnic minority families: Mixed methods study of Czech Roma mothers. *Contemporary Social Science*, 16(4), 448-463. <https://doi.org/10.1080/21582041.2020.1869813>
- ÖZATEŞLER, G. (2013). Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2(3), 13-34
- ÖZBAŞ, M. (2017). Yoksulluk ve Romanlar En Çok İhmal Edilenler. Ankara: Siyasal Yayınevi
- PANIAGUA-RODRÍGUEZ, A. & Bereményi B. A. (2019) Legitimising inequality? The governance of ‘Others’ through participatory initiatives in schools , *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 49:1, 115-131, DOI: 10.1080/03057925.2017.1389259

- PECEK, M., & Munda, M. (2015). Roma pupils' attitudes towards education—A case study. *Intercultural Education*, 26(5), 425-443. <https://doi.org/10.1080/14675986.2015.1091237>
- RĪZOVA, E., Bekar, M., & Velkovski, Z. (2020). Educational Challenges of Roma Minorities: The Case of the Republic of North Macedonia. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 8(3), 113-122. <https://doi.org/10.23947/2334-8496-2020-8-3-113-122>
- ROSÁRIO, P., Pereira, B., Magalhães, P., Moreira, T., Mesquita, S., Fuentes, S., Núñez, J. C., & Vallejo, G. (2020). A brief school-based intervention on Gypsy culture: A longitudinal cluster randomized trial. *The Journal of Educational Research*, 113(6), 462-474. <https://doi.org/10.1080/00220671.2020.1855096>
- ROTHER, E. T. (2007). Systematic literature review X narrative review. *Acta paulista de enfermagem*, 20, v-vi.
- SERBETAR, I., Loftesnes, J. M., & Prprovic, I. (2019). Disparities in Motor Competence between Roma and Non-Roma Children in Croatia and Relations of Motor Competence, School Success and Social Economic Status. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*, 7(2), 19-24. <https://doi.org/10.13189/saj.2019.070201>
- SÍME, D., Fassetta, G., & McClung, M. (2018). 'It's good enough that our children are accepted': Roma mothers' views of children's education post migration. *British Journal of Sociology of Education*, 39(3), 316-332. <https://doi.org/10.1080/01425692.2017.1343125>
- STRATAKÍ, I., & Petrogiannis, K. (2021). Greek Roma mothers' relationship with education: Aspirations and expectations regarding the educational future of their children. *Contemporary Social Science*, 16(4), 480-493. <https://doi.org/10.1080/21582041.2020.1850848>
- SYMEOU, L. & Karagiorgi, Y. (2018). Culturally Aware But Not Yet Ready to Teach the Others: *Journal of Multicultural Education*, 2(4), 314-329

- TAYLAN, H. ve Barış, İ. (2015). Romanlar ve Sosyal Dışlanma, Konya: Çizgi Kitabevi
- ULUSOY, N. (2012). Yüreğinizden Gelen Sese Kulak Verin, Der. Yasemin İnceoğlu, Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- ÜNALDI, H. (2012) “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler”. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1): 615-626.
- XIAO, Y., & Watson, M. (2019). Guidance on conducting a systematic literature review. *Journal of Planning Education and Research*, 39(1), 93-112.
- YILDIRIM, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.
- YILDIZ ÇİÇEKLER, C. & Aral, N. (2020). Effect of art education program given to gypsy children on childrens creativity. *Educational Research and Reviews*, 15(8), 523-529. <https://doi.org/10.5897/ERR2020.4015>
- YILDIZ, H. (2007). Türkiye’de Çingeneler için Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri, *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 61-82
- ZACHOS, D. T. (2017). Teachers’ perceptions, attitudes and feelings towards pupils of Roma origin. *International Journal of Inclusive Education*, 21(10), 1011-1027. <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1326176>

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Araştırma Makalesi/Research Article

**TÜRKİYE'DEKİ ROMAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMLERİ İLE İLGİLİ
YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZ ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ**

*EXAMINATION OF GRADUATE THESIS STUDIES ON THE EDUCATION OF
ROMA CHILDREN IN TURKEY*

Muhammed ŞAHİN*

*Geliş Tarihi: 20 Ocak 2023
(Received)*

*Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)*

ÖZ: Bu çalışma ile Roman çocukların eğitimlerini konu alan Türkiye'de yayımlanmış lisansüstü tez çalışmalarının incelenmesi hedeflenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin tercih edildiği çalışmada 2004-2022 yıllarında yayımlanan toplam 13 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Tezler YÖK Tez Merkezi veri tabanından taranmıştır. 13 tezin tamamı yüksek lisans tezi olup konu ile ilgili doktora tezi tespit edilmemiştir. Tezlerin 9'u nitel, 4'ü nicel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. 2010 yılına kadar sadece 4 tez çalışması yapılmışken 2010 yılından günümüze kadar 9 tez yayımlanması konunun akademik çevrelerce önemsendiğini göstermektedir. Tez yazarlarının yoğunluklu olarak alandaki problemler, çözüm önerileri, öğretmen, öğrenci ve aile görüşleri üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir. Kadın araştırmacıların konu ile ilgili araştırma yapmaya daha istekli oldukları bir diğer tespit edilen bulgudur. İncelenen çalışmalar neticesinde araştırmacılara ve öğretmenlere konu ile ilgili yurt dışında yayımlanmış tezler ve makaleleri incelemeleri, okul çağında olup okula devam etmeyen Roman çocukların sosyal yaşamını derinlemesine araştırmaları, Roman kökenli önemli kişileri konu alan biyografi çalışmaları yapmaları, Roman çocukların eğitim kalitelerini ve okula devam sürelerini artıracak projeler üretmeleri, Roman çocuklara özgü okul kültürüne uyumu kolaylaştıran sağaltıcı eğitim programları hazırlamaları, ailelere çocuklarının eğitim hayatına daha aktif katılımlarını sağlayacak bilgilendirici seminerler vermeleri önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Roman Çocuklar, Roman Öğrenciler, Doküman Analizi

ABSTRACT: With this study, it is aimed to examine the graduate thesis studies published in Turkey on the education of Roma children. A total of 13 thesis studies published in 2004-2022 were reached in the study where document analysis was preferred, one of the qualitative research methods. These were scanned from the YÖK thesis centre database. All 13 theses was a master's thesis and the doctoral thesis on the subject was not identified. 9 of the theses were qualitative and 4 of them were carried out by quantitative research methods. While only 4 theses were conducted until 2010, the publication of 9 theses since 2010 shows that the issue is cared about by academic circles. It is seen that authors focus on

* MEB, Öğretmen, muhammed.0292@outlook.com, <https://orcid.org/0000-0003-3530-5624>

problems in the field, suggestions, and the opinions of teachers, students, and families. Another finding is that female researchers are more willing to research the subject. As a result of the studies examined, it is suggested that the researchers and teachers publish theses and articles abroad, research about the Roma children who do not attend school age by focusing on their social life make biography studies on important people of Roma origin, produce projects that will increase the quality of Roma children and their continuation of the school. Moreover, it can be recommended that they prepare training programs that facilitate compliance with Roma children's school culture, and give families informative seminars that will provide more active participation in their children's education life.

Key Words: Roma Children, Roma Students, Document Analysis

GİRİŞ

Romanların kökenlerinin tam olarak nereye dayandığı tartışma konusudur. Sampson'a göre (1923), Romanlar, anavatanları olan Kuzey Batı Hindistan'dan 10. Yüzyılın başlarında Anadolu'ya, 15. Yüzyılın başından itibaren de Avrupa ülkelerine dağılmışlardır (Aktaran: Arayıcı, 2008). Türkiye'deki Romanların ataları, Bizanslar döneminde yaşayan *Atsinganoi* veya *Athinganoi* isimleri ile anılan şimdiki Eskişehir civarında yaşamış Frigyalılara dayanmaktadır (Marsh, 2008). Türkler ile ilk temaslarını Selçuklular döneminde kuran Romanlar, Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında başta demircilik ve müzisyenlik olmak üzere birçok meslek icra etmişlerdir. Cumhuriyet döneminde özellikle Lozan Antlaşması ile Batı Trakya'da yaşayan Romanlar nüfus mübadelesi kapsamında Türkiye'ye getirilmiş ve yoğunluklu olarak Marmara Bölgesi'ne yerleştirilmiştir.

Geçmişte olduğu kadar günümüzde de sosyal dışlanma ile karşı karşıya kalan Romanlar yoksulluk, işsizlik, eğitim ve barınma yoksunluğu yaşamaktadır. Yaygın olarak "çingene" sözcüğü ile anılan Romanlar, dikkat çekici kişilikleri, kent ve kır yaşamındaki tarzları, eğitim yaşantılarındaki konumları ve istihdam süreçleri açısından dezavantajlı grup içinde marjinal bir kitleyi teşkil etmektedir (Çetin, 2017). Göçebe olmalarının etkisiyle farklı coğrafyalarda yaşayan Romanlar, Doğu Avrupa ülkelerinde "kaldereş", Kuzey Avrupa'da "gatinos", İngiltere'de "gypsy" isimleriyle özdeşleştirilmişlerdir. Çingeneler geçmişten günümüze değişik adlarla adlandırılmakla birlikte Roman adı daha istenilen ve kabul edilen bir adlandırma olarak kabul edilmiştir (Ünaldi, 2012). 1971'de düzenlenen 1. Dünya Roman Kongresi'nde Gypsy, Gitano gibi kelimelerin yerine "Roman" kelimesinin kullanılması Roman hareketi için kırılma noktası olmuştur (Hancock, 1991).

Dezavantajlı etnik gruplar arasında yer alan Roman vatandaşların yaşadıkları sosyal ve ekonomik zorluklar kadar Roman çocukların yaşadıkları güçlükler de

üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konudur. Roman çocuklarla/öğrencilerle ilgili akademik çalışmalara baktığımızda üzerinde durulan en önemli sorunun eğitim olduğu görülmektedir. Türkiye’deki Roman öğrenciler ücretsiz eğitim hizmeti olmasına rağmen okul için gerekli diğer ihtiyaçlarının karşılanamaması, okula, öğretmene ve arkadaşlarıyla uyum sorunu yaşamaları ve en önemlisi önyargılar sebebiyle eğitimde çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Marsh, 2008). Sosyal çevrelerinde kendilerine rol model olacak örnek kişilerin olmayışı Roman çocukların okulu önemsememelerine sebep olmasının yanında çocukların aile bütçesine destek olmak için çalışmak zorunda kalması, çocukların kendi gelecekleri hakkında fikirlerinin olmaması toplumun geneli tarafından kabul edilen olgulardır (Genç, 2015). Kabaklı (2013)’ya göre “Türkiye’deki Romanların ekonomik, kültürel, sosyal ve politik alanlarda dezavantajlı durumda oldukları bilinmekteyken yapılan literatür araştırmaları Türkiye’deki sosyal bilimcilerin bu konuları araştırmakta veya yazmakta yetersiz kaldığını göstermektedir.”

Araştırmanın Amacı

Dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Roman çocukların eğitim ve sosyal hayatla bütünleşemediği (Genç, 2015), eğitim öğretim yaşantılarında birinci problemin önyargı olduğu (Diktaş vd., 2016), eğitim haklarından yararlanmadığı (Adigüzel, 2020) göz önüne alındığında konu hakkında yapılan çalışmaların incelenmesi ve konu ile ilgili çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara kaynak oluşturması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çağlayan (2021), sosyoekonomik yönden zayıf olan dezavantajlı gruplar ile bu gruplar içerisinde bulunan Romanların eğitimleri hakkında yazılan makale çalışmalarını inceleyerek bu makaleleri derlemiştir. Buradan hareketle araştırmacılara makalelerin yanı sıra daha fazla veri sağlaması açısından bu çalışmada Roman çocukların eğitimlerini konu alan Türkiye’de yayımlanan lisansüstü tezlerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve bir araya getirilmesi amaç olarak görülmüştür.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmada veriler gözlemler, görüşmeler ve dokümanlar yoluyla toplanır (Berg & Lune, 2019). Toplanan verilerin çözümlenmesinde doküman analizi kullanılmıştır. Kiral (2020), doküman analizi kavramını “Türkçe olarak söylemek gerekirse “belge incelemesi” demek doğru olacaktır” şeklinde tanımlamıştır. Fakat literatürde “doküman analizi” ifadesi en çok tercih edilen ifade olmaya devam etmektedir. Wach (2013)’e göre doküman analizi, yazılı dokümanların düzen ve titizlik içinde analiz edildiği nitel

bir araştırma yöntemidir. Doküman taraması sonucunda elde edilen tezler doküman analizi yapılarak Roman çocukların eğitimlerini konu alan lisansüstü tez çalışmalarını ortaya konmaya çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri çözümlenmek amacıyla yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır. Karasar (2005)'e göre doküman analizi, bir amaca dönük olarak kaynakları bulma ve bulunan kaynakları okuyup gerekli yerleri not alıp değerlendirme iş ve işlemlerini kapsamaktadır. Veriler, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanından faydalanılarak taranmış ve toplanmıştır. TDK (2002)' ya göre taramak sözcüğü "*derleme ve araştırma yapmak için bir yayını dikkatle gözden geçirmek veya gerekli kelime, cümle ve yazıları tespit etmek*" anlamına gelmektedir. Taramalarda yıl sınırlamasına gidilmemiş, konu ile ilgili şimdiye kadar yayımlanan tüm tezler incelenmiştir. İnceleme sonucunda tezlerin 2004-2022 yılları arasında yayımlandığı tespit edilmiştir. Taramalar, roman çocuklar, roman öğrenciler, doküman analizi anahtar sözcüklerine göre yapılmıştır. Tarama sonucunda roman çocukların eğitimi konusu ile ilgili olan tezler seçilip daha detaylı incelenmek üzere ayrı bir klasörde toplanmıştır. Yapılan incelemeler neticesinde veri olarak kullanılacak tezler yazarı-yılı, çalışma grubu, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi, tez türü ve sonuçlar olmak üzere altı kategoride tablolaştırılmıştır. Örneklem grubunu Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'nde Roman çocukların eğitimini konu alan tüm tezler (yüksek lisans ve doktora tezleri) oluşturmaktadır. Bu çalışma YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında bulunan Roman çocukların eğitimi ile ilgili yazılmış tezler ile sınırlıdır.

BULGULAR

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan taramalarda Roman çocukların eğitimi ile ilgili 13 tez tespit edilip incelemeye alınmıştır. Tezler kronolojik sırasıyla şunlardır:

1. İlköğretim Sekizinci Sınıfta Öğrenim Görmekte Olan Roman Çocukların Bir Üst Öğrenime Devam Etmelerini Etkileyen Faktörler (Antalya Zeytinköy Örneği)
2. Roman Çocukların Gözüyle Ailelerin İşlevselliği: Tarlabası Örneği

3. The Survivors: Roma University Students İn Turkey (Hayatta Kalanlar: Türkiye’deki Roman Üniversite Öğrencileri)
4. Roman Öğrencilerin Eğitimlere Erişimleri (Fatih İlçesi Örneği)
5. Barbaros Ve Yeni Sahra Roman Çocuklarının Okullaşma Süreci: Ebeveyn Görüşleri
6. Roman Ailesinde Çocuğun Din Eğitimi (Yalova Örneği)
7. İlköğretim Düzeyinde Öğrenim Gören Roman Öğrencilerde Benlik Saygısı, Algılanan Sosyal Destek Ve Sosyal Beceriler
8. Romanlarda Çocuk Yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi Örneği
9. Terzibayırı’ndaki Roman Öğrencilerin Türk Eğitim Sisteminde Yaşadığı Sosyoekonomik Zorluklara İlişkin Öğretmen Öğrenci Ve Veli Görüşleri
10. Türkiye’de Eğitim Hakkının Pratik Edilişinin Roman Çocukların Deneyimleri İle Değerlendirilmesi: Edirne Örneği
11. Ortaokula Giden Roman Çocukların Beslenme Durumları Ve Beslenme Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi
12. Covid-19 Salgın Sürecinde Travma Bilgisine Dayalı Uzaktan Eğitim Uygulamalarının Odak Grup Görüşme Yöntemiyle Öğretmenlerle Değerlendirilmesi: SOYAÇ Örneği
13. Okul Terkinin Önlenmesi İçin Öğretmenlerin Aktif Katılımlarıyla Gerçekleştirilen Psikolojik Dayanıklılık Programının Niteliksel Yöntemle Değerlendirilmesi: SOYAÇ Örneği.

Tablo 1 Roman çocukların/öğrencilerin eğitimini konu alan tezler

Yazar-Yıl	Çalışma Grubu	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Yöntemi	Tez Türü	Sonuçlar
Seval AKGÜN-2004	80 Roman çocuk	Sekizinci sınıfa devam eden Roman çocuklarının üst öğrenime devamlarını etkileyen çeşitli faktörleri belirlemek.	Nicel	Yüksek Lisans	Roman çocukların okul ile ilgili düşüncelerinin genel olarak olumlu olduğu, okul ile ilgili beklentilerinin yüksek olduğu, aile tutumları ve öğrenci başarısının bir üst öğrenime devam etmeyi oldukça etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır.
Ceren SUNTEKİN-2008	44 Roman çocuk	Tarlabası'nda yaşayan Roman ailelerin çocuklarının bazı sosyo-demorafik özellikleri ile aile işlevlerini incelemek	Nicel	Yüksek Lisans	Roman çocuklarına ilişkin sonuçlara bakıldığında Roman çocukların eğitimlerinde sınıf tekrarının fazla olması ve okula geç yaşta başladıkları, hobi olarak genellikle müzikle uğraştıkları, Roman çocukların gözüyle aile işlevlerine ilişkin sonuçlara bakıldığında Roman ailelerin problem çözüme, iletişim, davranış kontrolü vb. konularda sağlıklı oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

Roman gençlerin toplumsal dışlanma riskine karşı sosyal-ekonomik koşullar, erken çocukluk yılları ve okul deneyimleri açısından aşırı bir çaba sergiledikleri, Roman Hakları Hareketi'ne katılan Roman gençlerin bu harekette yer almayan Roman gençlerine göre kimliklerini gizleyerek asimile olmak yerine toplumla bütünüleşmeyi arzu ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Yüksek
Lisans

Nitel

Roman üniversite öğrencilerinin yükseköğretime devam etmelerine etki eden faktörleri belirlemek, Roman Hakları Hareketi'nde yer alan ve almayan Roman üniversite öğrencilerinin aralarındaki etnik kimlik algıları açısından farklılıklarını ortaya çıkarmak.

9 Roman
üniversite
öğrencisi

Melike
DİLER-2008

Tablo 1 (devamı) *Roman çocukların/öğrencilerin eğitimini konu alan tezler*

Yazar-Yıl	Çalışma Grubu	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Yöntemi	Tez Türü	Sonuçlar
Esin YAVUZAK TABAN-2010	30 Öğretmen	İlköğretim sınıflarında eğitim gören Roman öğrencilerin eğitime erişimlerini öğretmen görüşlerinden hareketle anlamaya çalışmak.	Nitel	Yüksek Lisans	Roman öğrencilerinde en olumlu tutumların sosyal faaliyetlere katılma ve iletişim becerilerinde başarı gösterme olduğu, okul kültürüne uygun hareket etmedikleri, Roman olmayan öğrencilere göre öz bakım becerilerinin, ortak değere saygı duyma davranışlarının ve takım çalışmasında sorumluluk almanın zayıf olduğu, karşılaştıkları sorunlara çözüm odaklı yaklaşmadıkları, verimli ders çalışma konusunda Roman olmayan öğrencilere göre zayıf kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Ekonomik ve istihdam sorunlarının Roman çocukların okullaşma süreçlerinde zorlayıcı faktörler olduğu ve ailelerin konu ile ilgili tutumlarını etkilediği, ilköğretim sürecinde neredeyse bütün çocukların okula gittikleri fakat ilköğretim sonrasında okula devam edip etmeme kararını çocuğun kendisinin verdiği, lise çağına gelen Roman öğrencilerin yoksulluk, akademik başarıda düşük performans sergileme, çevrelerinde iyi bir rol
Neslihan KABAKLI-2013	20 Roman kadın	Romanların yaşam durumlarını dikkate alarak ebeveyn görüşleri ve Bourdieu'nun sermaye, habitus, alan, sembolik şiddet kavramları ile Roman çocuklarının okullaşma süreçlerini açıklamak..	Nitel	Yüksek Lisans	

model olmayışı ve serbest bir ortamda yetişmeleri sebebiyle lise eğitimine devam etmeyi tercih etmedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Roman ailelerin %33.3'nün temel dini bilgilerde yeterli bilgiye sahip olduğu, %92'sinin temel dini bilgileri kendi ebeveynlerinden öğrendiği, %52'sinin ailelerinden aldıkları dini eğitimlerin yeterli olmadığı, %46.7'sinin "Çocukların kalbine öncelikle dini hassasiyet ve Allah korkusunu yerleştirmeleri" görüşünü savundukları, %25.3'ünün çocuklarını düzenli olarak Kur'an Kurslarına gönderdikleri, %56.7'sinin çocuklarının dini emir ve yasaklara uymalarını istediği, %55.4'ünün çocukları ile birlikte Cuma ve bayram namazlarına gittikleri, çocuklarının %22'sinin Kur'an okumayı bildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

Roman çocuklarına din eğitimi verebilmek için konu hakkında belirli alt yapılarının olması gerekliliğini ortaya çıkarmak, ailelerin bu eğitimi nasıl bir ortamda verdikleri ve karşılaştıkları problemleri tespit ederek çözüm önerileri sunmak.

Ayşe KİREZ
TAŞYÜREK-
2015
150
Roman
vatandaş

Nitel
Yüksek
Lisans

Tablo 1(devamı) *Roman çocukların/öğrencilerin eğitimini konu alan tezler*

Yazar-Yıl	Çalışma Grubu	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Yöntemi	Tez Türü	Sonuçlar
Merve KAYAL-2018	211 Roman öğrenci	İlköğretim düzeyinde eğitimlerine devam eden Roman öğrencilerin benlik saygısı ile ailesinden, öğretmeninden ve arkadaşlarından sosyal destek ve sosyal beceriler arasındaki ilişkileri incelemek.	Nitel	Yüksek Lisans	Roman çocukların, ailelerinden, öğretmenlerinde ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek ve sosyal becerilere ilişkin puanlarının benlik saygıları seviyelerini anlamlı düzeyde yordadığı ve cinsiyet değişkenine göre bu düzeylerin farklılaşmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.
Rukiye TURGUT-2019	15 Roman ebeveyn (7-18 yaş arası çocuğa sahip olan)	Roman ailelerindeki çocuk yoksulluğunun sebeplerini ve bunun sebep olduğu sonuçları incelemek, çocukların mazur kaldığı yoksul hayatı ortaya imkansızlıkları ortaya çıkarmak.	Nitel	Yüksek Lisans	Roman çocukların yoksulluğunun kaynağının bireysel ve toplumsal sebepler olduğu, bireysel nedenler bazında en büyük nedenin etnik ve kültür açısından farklar olduğu, toplumsal nedenler açısından ise ailelerin sahip oldukları ebeveynlerden kalma mesleklerin yok olmasından dolayı yoksulluk yaşadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Yoksulluk ve etnik köken neticesinde okul araç gereç ve kıyafet ihtiyaçları karşılanamayan Roman çocuklar okula adapte olamamakta, okula devam edememektedir.

Buket ÇİFTÇİ-2019	23 Roman öğrenci, 15 Roman veli, 12 Öğretmen	Roman öğrencilerin ülkedeki eğitim sistemi ve süreci dâhilinde yaşadıkları sorun ve zorlukları öğretmen ve veli boyutlarında ele alıp tespit etmek.	Nitel	Yüksek Lisans	Roman öğrencilerin akademik zorluklar yaşadıkları, okul kurallarına aykırı hareket ettikleri, ekonomik zorluklar nedeniyle eğitime yansyan zorlukları olduğu, aile desteğinin yetersiz olduğu, ayrımcılığa maruz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.
-------------------	--	---	-------	---------------	---

Tablo 1(devamı) *Roman çocukların/öğrencilerin eğitimini konu alan tezler*

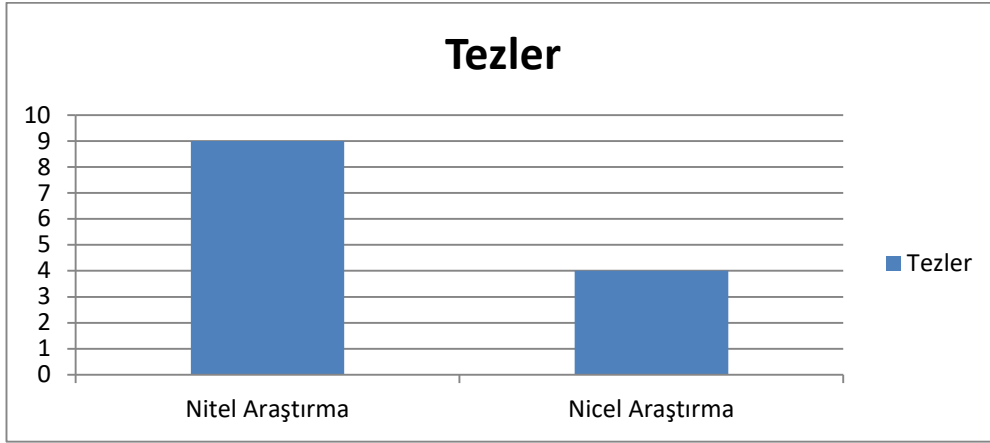
Yazar-Yıl	Çalışma Grubu	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Yöntemi	Tez Türü	Sonuçlar
Ekim ÇUHADAR- 2020	10 Roman çocuk	Türkiye'de eğitim hakkının kapsamını ve temel ilkelerini incelemek, eğitim hakkının uygulanma durumunu Roman toplumunun deneyimlerine dayanarak değerlendirmek.	Nitel	Yüksek Lisans	Yoğunluklu olarak Roman çocukların gittikleri okulların nitelikli eğitim şartlarına sahip olmadıkları, nitelikli öğretmenlerin görevlendirilmediği, eğitim materyallerinin ve sağlanan maddi kaynakların yeterli olmadığı, Roman çocukların ayrıştırma veya engelli raporu aldırma uygulamaları ile eğitim ortamından uzaklaştırıldıkları, öğretmenleri ile ilişkilerinin ayrımcılık temelinde geliştiği, akran zorbalığına maruz kaldıkları, yoksulluk durumunun çocukların okula devam etme durumlarını olumsuz etkilediği ve gerekli tedbirlerin devlet eliyle alınması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Müberra ÇİL- 2021	181 Çocuk (94 roman,84 Roman olmayan)	Ortaokula devam eden Roman çocukların beslenme alışkanlıkları, beslenme davranışları, aldıkları besinler ve bu besinlerdeki enerji ögeleri ile beslenme bilgilerinin yanında bunlara etki eden faktörleri belirlemek.	Nitel	Yüksek Lisans	Dezavantajlı etnik gruplar arasında yer alan Roman çocuklarının fiziksel aktivitelerinin düşük olduğu, beslenme bilgilerinin iyileştirilmesi gerektiği ve bazı önemli besin öğelerinin alınmada yetersiz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.
Buse KAYA- 2022	9 Öğretmen	Sosyoekonomik yönden zayıf ailelerin çocuklarının gittiği, çok yüksek okul terki durumlarının görüldüğü bir okulda çevrimiçi gerçekleştirilen SOYAC (Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar için Uygulama ve Araştırma Merkezi) çalışmaları neticesinde öğretmen ve öğrenci açısından ortaya çıkan gelişmeleri öğretmen söylemleri açısından ortaya çıkarmak.	Nitel	Yüksek Lisans	Uygulanan psikososyal destek eğitimlerinin öğretmenlere sosyal ve duygusal bağlamda farkındalık kazandırdığı, öğrencilerine karşı daha kapsayıcı davranışlar edindikleri, öğretmen ve öğrenci arasında güvenli ilişki ve alanlar sağladığı, öğretmenlerin iyi oluşlarına destek sağlayan bu çalışmaların dolaylı olarak öğrencilerin de iyi oluşlarını etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

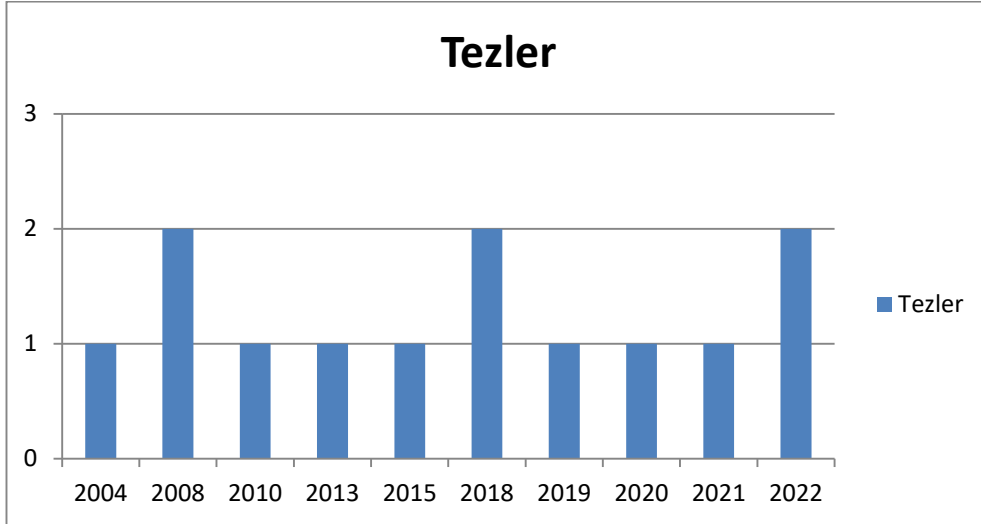
Tablo 1 (devamı) *Roman çocukların/öğrencilerin eğitimini konu alan tezler*

Yazar-Yıl	Çalışma Grubu	Araştırmanın Amacı	Araştırmanın Yöntemi	Tez Türü	Sonuçlar
Müminire KARDAS-2022	11 Öğretmen	SOYAÇ(Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar için Uygulama ve Araştırma Merkezi) koordinatörlüğünde yürütülen RESCUR (Psikolojik Dayanıklılık Programı) uygulamasını farklı boyutlarda incelemek ve katılan öğretmenlerin uygulamaya yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak.	Nitel	Yüksek Lisans	Roman çocukların ağırlıkta olduğu bir okulda gerçekleşen bu çalışmada öğrencilerin empati yapabilmeyi öğrendikleri, özgüvenlerinde artış olduğu, duygu düzenleme becerilerini edindikleri, okul içindeki şiddet içerikli davranışlarda önemli azalmalar olduğu ve SOYAÇ desteği sayesinde öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde gelişme olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 2: Roman çocukların eğitimleri ile ilgili yazılan tezlerde kullanılan araştırma yöntemleri

Tablo 3: Yıllara göre Roman çocukların eğitimleri ile ilgili yazılan tezler

Bu çalışma Roman çocukların/öğrencilerin eğitimi hakkında Türkiye’de yazılmış lisansüstü tezler hakkında bilgiler vermektedir. Tarama sonucunda konu ile bağlantılı 2004 ve 2022 yılları arasında yayımlanan 13 teze ulaşılmıştır. Bu tezlerin 9’unda nitel, 4’ünde nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı (Tablo 2), hepsinin yüksek lisans tezi olduğu, hiç doktora tezinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Tez çalışmalarının yayımlandığı yıllara bakıldığında (Tablo 3) 2010 yılı öncesi (4 tez) ve 2010 yılı sonrasında (9 tez) sayı bakımından ciddi bir fark olduğundan hareketle Roman çocukların ve eğitimlerinin akademik çevrelerce giderek daha fazla önemsendiği söylenebilir. Bir diğer dikkat çeken tespit ise tezlerin hepsinin kadın araştırmacılar tarafından yazılmış olmasıdır. Buradan yola çıkarak kadın araştırmacıların Roman çocukların eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmaya daha istekli oldukları anlaşılmaktadır.

TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Roman çocukların üst öğrenime devamlarını etkileyen faktörlerin incelendiği çalışmada Akgün (2004) Roman çocukların okul ile ilgili düşüncelerinin ve beklentilerinin olumlu olduğunu, aile tutumları ve öğrenci başarısının bir üst öğrenime devam etme isteğini etkilediği sonuçlarına ulaşmıştır. Sonuçlara bakıldığında Roman ailelerin eğitim hayatlarında çocuklarını desteklemeleri, ihtiyaçlarını karşılamaları, öğretmenlerin de ailelerin bu desteğine yardımcı olacak tedbirler (akran zorbalığına izin vermeme, etnik ayrımcılığa müdahale etme vb.) almaları Roman çocukların eğitim hayatlarına devam etmeleri yönünden önemli görülmektedir.

Suntekin (2008), çalışmasında Roman çocuklarında sınıf tekrarının fazla olması, hobi olarak daha çok müzikle ilgilendikleri, ailelerin işlevselliği açısından ise Roman ailelerin problem çözme, iletişim, davranış kontrolü gibi konularda eksikliklerinin olduğu sonuçlarına ulaşmıştır. Bu sonuçlar Roman çocuklarının okul hayatlarındaki problemlerin sebeplerini araştıran araştırmacılar için ilk incelenecek adresin onların aileleri olduğunu düşündürmektedir.

Sosyal-ekonomik koşullardan okul deneyimlerine kadar birçok alanda aşırı çaba sarf eden Roman gençler bu çabalarını üniversite yaşamlarında da sürdürmekte ve Roman Hakları Hareketi’ne katılan gençlerin etnik kimliklerini gizlemek yerine toplumla bütünleşme çabası bu hareketin içinde olmayan soydaşlarına göre fazladır (Diler, 2008). Türkiye’de üniversite eğitimlerine devam eden Roman gençlerin geçmişte yaşadıkları sosyal kabul sorunları nedeniyle üniversite yaşamlarında etnik kimliklerini saklamaya çalıştıkları görüldüğü gibi, bu düşünce tarzından vazgeçip

toplumsal bütünleşmeyi etnik kimliklerini saklamadan başarmaya çalışanların bir hareket etrafında birleştikleri görülmektedir.

Yavuzak Taban (2010) tarafından Roman öğrencilerin eğitime erişimlerinin öğretmen gözünden anlaşılması amacıyla yapılan çalışmada Roman öğrencilerin sosyal faaliyetlere katılma ve iletişim becerilerinde becerikli oldukları, fakat okul kültürü, öz bakım becerileri, ortak değere saygı duyma, takım çalışmasında sorumluluk alma konularında zayıf oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Sonuçlara bakıldığında sınıfta Roman öğrenci bulunan öğretmenlerin bu öğrencilere bakış açılarının olumsuz olduğu görülmektedir. Öğrencilerin bu olumsuz davranışlarını azaltmada veya yok etmede okulda gerekli rehberlik hizmetlerinin sağlanması, derslerde Roman olmayan akranları ile ortak çalışmalar yapabilecekleri etkinlikler düzenlenmesi Roman çocukların okul kültürüne uyumu açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Roman çocukların okullaşma süreçlerinin araştırıldığı çalışmada Kabaklı (2013), Roman çocukların eğitim hayatını etkileyen barınma ve ekonomik yetersizlikler gibi birçok olumsuz etken olduğunu, ilköğretimden sonra okula devam edip etmemeye daha çok çocuğun kendisinin karar verdiği sonuçlarına ulaşmıştır. Roman ailelerin ekonomik durumları yaşam kalitelerini etkilediği gibi çocukların eğitim hayatlarını da etkilemektedir. Bunun neticesinde lise çağına gelen Roman çocuklar okula devam etmek yerine çalışma hayatına girmeyi tercih etmektedirler.

Roman ailelerinde çocuğun din eğitiminin araştırıldığı çalışmada ailelerin üçte birinin temel dini bilgilerle sahip olduğu fakat çocuklarının din eğitiminde kendilerini yetersiz hissettiklerini bildirdikleri, çocuklarının dini bilgileri öğrenmelerini istedikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Kirez Taşyürek, 2015). Çocukların eğitiminde ailenin rolü yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeklik dini ve ahlaki eğitimin verilmesi konusunda da önemlidir. Roman ailelerinde temel dini bilgilerin eksik olmasından dolayı bu eğitimin çocuklara aile eliyle ulaşması zor görünmektedir. Roman ailelere dini eğitim vermenin yanında çocuklara kurslar vasıtası ile bu bilgilerin öğretilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Algılanan sosyal destek ve sosyal becerilerin Roman öğrencilerin benlik saygısına etkisinin incelendiği çalışmada, Kayal (2018) roman çocukların ailelerinden, arkadaşlarından ve öğretmenlerinden algıladıkları sosyal destek ve beceri puanlarının çocukların benlik saygılarına doğrusal yönde etki ettiğini ortaya koymuştur. Sosyal destek ve beceri düzeyleri artan Roman öğrencilere arkadaşlık ilişkilerinden okula uyuma kadar birçok yönde olumlu etki ettiği görülmektedir.

Turgut (2019) Romanlarda çocuk yoksulluğu ile ilgili yaptığı araştırmasında yoksulluk dolayısı ile okul araç gereçleri ile kıyafet ihtiyaçları karşılanamayan Roman çocuklarının okula devam etme sorunu yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Eğitime devam konusunda okul ihtiyaçlarının karşılanması 3nemlidir ve Roman ocukların ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları g3r3lmektedir.

Terzibayırı'ndaki Roman 3ğrencilerin T3rk eğitim sistemi içinde 3ğretmen, 3ğrenci ve veli g3z3nden yaşadıkları sosyoekonomik zorlukların incelendiği araştırmada ifti (2019), Roman 3ğrencilerin akademik zorluklar yaşadıkları, okul kurallarına uymadıkları, aile desteğinin zayıf olduğu ve ayrımcılığa maruz kaldıklarını tespit etmiştir. Roman 3ğrencilerin ekonomik olarak desteklenmesi ve okullarında akranları tarafından ayrımcılığa maruz bırakılmalarının engellenmesi 3nemli g3r3lmektedir.

Çuhadar (2020) eğitim hakkının pratik edililişini Roman 3ğrenciler nezdinde incelediği araştırmasında Roman ocukların gittikleri okulların ve o okuldaki 3ğretmenlerin nitelikli olmadıkları, eğitim materyallerinin yetersiz olduğu, çocukların okuldan uzaklaştırılmak istendiği, 3ğretmenleri ve akranları ile ayrımcılık temelinde ilişki geliştirdikleri sonuçlarına ulaşmıştır. Roman ocukların eğitim g3rd3ę3 okullarda ayrımcılığın 3nlenmesine y3nelik tedbirlerin alınmasının yanı sıra okulun fiziki Őartlarının iyileştirilmesi 3nemli g3r3lmektedir.

il (2021)' in ortaokula devam eden Roman çocuklarının beslenme durumları ve bilgi d3zeylerini incelediği araştırmasında Roman ocukların beslenme bilgilerinde eksiklik olduğu ve geliştirilmesi gerektiği ile bazı besin 3ğelerinin alımında yetersiz kaldıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Roman ocukların beslenme alışkanlıkları ve yaş d3zeylerine uygun mineraller içeren gıda alımının fiziki ve zihinsel gelişimleri açısından 3nemli olduğu g3r3lmektedir.

Kaya (2022)'nin SOYAÇ alışmaları kapsamında psikososyal destek sağlanan 3ğretmenlere sosyal ve duygusal açıdan farkındalık kazandırıldığı, 3ğrenci ilişkilerinde kapsayıcılıklarının artırıldığı, 3ğretmen ve 3ğrenci arasındaki ilişkileri g3lendirecek g3venli alanlar yaratıldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. 3ğretmenler için d3zenlenen eğitimlerin hem 3ğrenci hem 3ğretmen açısından oldukça faydalı olduğu g3r3lmektedir.

Bir diğer SOYAÇ alışmasında, RESCUR (Psikolojik Dayanıklılık M3fredatı) uygulamalarının Roman ocukların ağırlıkta olduğu bir okulda çalışan 3ğretmenlerin g3r3şlerinden hareketle, 3ğrencilerin empati, duygu d3zenleme becerileri ve 3zg3venlerini artırdığı, okul içindeki Şiddet davranışlarını azalttığı, SOYAÇ ekibi desteği ile 3ğretmen ve 3ğrenciler arasındaki ilişkileri geliştirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Kardaş, 2022).

Roman ocukların eğitimlerini konu alan yurtiçinde yayımlanmış tez çalışmalarının incelenip yazar, yıl, amaç, y3ntem, t3r ve sonuçları hakkında bilgi verilen bu çalışma ile Roman ocuklar ve onların eğitimleri 3zerine çalışmalar

yapmak isteyen araştırmacılara veri kaynağı oluşturulmaya çalışılmıştır. İncelenen tezlerin yoğunluklu olarak alandaki problemleri ortaya çıkardığı ve çözüm önerileri sunduğu görülmektedir. Araştırmacılara ve öğretmenlere aşağıdaki konularda öneriler sunulmuştur:

1. Roman çocukların eğitimleri ile ilgili yurtdışında yayımlanmış lisansüstü tezler ve bilimsel makaleler incelenebilir.
2. Okula devam etmeyen okul çağı roman çocuklarının sosyal yaşamı derinlemesine ortaya konulabilir.
3. Çevresine örnek olan Roman kökenli bilim adamı, yazar, sanatçı, politikacı vb. kişilerin hayatlarına dair biyografi çalışmaları yapılabilir.
4. Roman çocukların eğitim kalitelerini ve okula devam sürelerini artıracak projeler üretilebilir.
5. Roman çocuklarına özgü okul kültürüne uyumunu kolaylaştıran sağaltıcı programlar hazırlanabilir.
6. Roman ailelerin çocuklarının eğitim hayatına etkin şekilde katılımlarını sağlamak adına bilgilendirici seminerler verilebilir.

KAYNAKÇA

- ADİGÜZEL, S. (2020). Türkiye’de Yaşayan Romanların Eğitim Hakkının Avrupa Birliği ve Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi. *Eğitim Ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori Ve Uygulama*, 11(21), Art. 21.
- AKGÜN, S. (2004). *İlköğretim Sekizinci Sınıfta Öğrenim Görmekte Olan Roman Çocukların Bir Üst Öğrenime Devam Etmelerini Etkileyen Faktörler (Antalya Zeytinköy Örneği)* [Yüksek Lisans]. Selçuk Üniversitesi.
- ARAYICI, A. (2008). *Avrupa’nın Vatansızları Çingeneler*. Kalkedon Yayınları.
- BERG, B. L., & Lune, H. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (A. Arı, Çev.; 9.Baskı). Eğitim Kitabevi.
- ÇAĞLAYAN, E. (2021). Türkiye’deki Dezavantajlı Grupların Ve Roman Vatandaşların Eğitimi Hakkında Yapılan Çalışmaların Analizi/İncelenmesi. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2(1), Art. 1.

- ÇETİN, B. I. (2017). Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi Ve Birinci Aşama Eylem Planı'nın Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.11611/yead.278435>
- ÇİFTÇİ, B. (2019). *Terzibayırı'ndaki Roman Öğrencilerin Türk Eğitim Sisteminde Yaşadığı Sosyoekonomik Zorluklara İlişkin Öğretmen Öğrenci ve Veli Görüşleri* [Yüksek Lisans]. Sakarya Üniversitesi.
- ÇİL, M. (2021). *Ortaokula Giden Roman Çocukların Beslenme Durumları ve Beslenme Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi* [Yüksek Lisans]. Marmara Üniversitesi.
- ÇUHADAR, E. (2020). *Türkiye'de Eğitim Hakkının Pratik Edilişinin Roman Çocukların Deneyimleri İle Değerlendirilmesi: Edirne Örneği* [Yüksek Lisans]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- DİKTAŞ, A., Deniz, A. Ç., & Balcıoğlu, M. (2016). Uşak'ta Yaşayan Romanların Türk Eğitim Sistemi İçerisinde Yaşadıkları Problemler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 22.
- DİLER, M. (2008). *The Survivors: Roma University Students In Turkey* [Yüksek Lisans]. Middle East Technical University.
- GENÇ, Y. (2015). Roman Çocuklarının Eğitim Süreci ve Akademik Başarılarında Sosyal Dışlanma Algısı. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(Number: 33), 79-79. <https://doi.org/10.9761/JASSS2796>
- HANCOCK, I. (1991). The East European Roots of Romani Nationalism. İçinde *The Gypsies of Eastern Europe*. Routledge.
- KABAKLI, N. (2013). *Barbaros ve Yeni Sahra Roman Çocukların Okullaşma Süreci: Ebeveyn Görüşleri* [Yüksek Lisans]. Yeditepe Üniversitesi.
- KARASAR, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.

- KARDAŞ, M. (2022). *Okul Terkinin Önlenmesi İçin Öğretmenlerin Aktif Katılımıyla Gerçekleştirilen Psikolojik Dayanıklılık Programının Niteliksel Yöntemle Değerlendirilmesi: SOYAÇ Örneği* [Yüksek Lisans]. Maltepe Üniversitesi.
- KAYA, B. (2022). *Covid-19 Salgın Sürecinde Travma Bilgisine Dayalı Uzaktan Eğitim Uygulamalarının Odak Grup Görüşme Yöntemiyle Öğretmenlerle Değerlendirilmesi: SOYAÇ Örneği* [Yüksek Lisans]. Maltepe Üniversitesi.
- KAYAL, M. (2018). *İlköğretim Düzeyinde Öğrenim Gören Roman Öğrencilerde Benlik Saygısı, Algılanan Sosyal Destek ve Sosyal Beceriler* [Yüksek Lisans]. Nişantaşı Üniversitesi.
- KİRAL, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), Art. 15.
- KİREZ TAŞYÜREK, A. (2015). *Roman Ailesinde Çocuğun Din Eğitimi (Yalova Örneği)* [Yüksek Lisans]. Uludağ Üniversitesi.
- MARSH, A. (2008). Türkiye Çingenerinin Tarihi Hakkında. İçinde E. Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, & S. Göçen (Ed.), *Biz buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi* (1. baskı). Edirne Roman Derneği.
- SUNTEKİN, C. (2008). *Roman Çocukların Gözüyle Ailelerin İşlevselliği: Tarlabası Örneği* [Yüksek Lisans]. Hacettepe Üniversitesi.
- TURGUT, R. (2019). *Romanlarda Çocuk Yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi Örneği* [Yüksek Lisans]. Sakarya Üniversitesi.
- ÜNALDI, H. (2012). Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingener. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), Art. 1.
- WACH, E. (2013). Learning about Qualitative Document Analysis. *IDS Practice Papers*.

YAVUZAK TABAN, E. (2010). *Roman Öğrencilerin Eğitime Erişimleri (Fatih İlçesi Örneği)* [Yüksek Lisans]. Beykent Üniversitesi.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Araştırma Makalesi/Research Article

**MEMNUNİYET: ROMANLAR VE ONLARA BİRİNCİ BASAMAKTA
HİZMET SUNAN SAĞLIK PERSONELİ***

*SATISFACTION: THE ROMANI CITIZENS AND HEALTHCARE
PROFESSIONALS PROVIDING PRIMARY CARE SERVICES TO THEM*

Çiğdem CERİT**

*Geliş Tarihi: 10 Mart 2023
(Received)*

*Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)*

ÖZ: Kırklareli İlinde Roman vatandaşların ve Romanlara hizmet veren, birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışan sağlık personelinin memnuniyetini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın sağlık personeliyle yürütülen kısmı kesitsel, Romanlarla yürütülen kısmı tanımlayıcıdır. Örneklem seçilmemiştir. "Roman" kavramı ile Roman vatandaşların nüfus olarak yoğun yaşadığı mahallelerden gelenler kastedilmektedir. Tanımlayıcı istatistikler sayı, yüzde, standart sapma, ortalama olarak, dağılımın normal olmadığı belirlenen verilerin analizinde ki kare testi kullanılmıştır. Araştırmada 201 sağlık personeline, 250 vatandaşa ulaşılmıştır. Roman ve Roman olmayanlar arasında memnuniyet açısından bir fark olmadığı görülmüştür. Roman ve Roman olmayan gruplara hizmet veren sağlık personeline hizmet vermenin memnuniyeti etkilemediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Romanlar, memnuniyet, sağlık personeli, sosyal politika, dezavantajlı gruplar

ABSTRACT: It was aimed to evaluate the satisfaction of the Romani citizens and health personnel working in primary health care services in Kırklareli Province. The part of the study conducted with health personnel was cross-sectional, the part conducted with the Romani was descriptive. No sample was selected. Everyone coming from the districts where the Romani citizens live was defined as "Romani". The chi-square test was used in the analysis of the data number, percentage, standard deviation, and average. In the study, 201 health personnel and 250 citizens were surveyed. There was no difference in satisfaction between the Romani and not that was determined to be not normal in the distribution; descriptive statistics were given as the Romani citizens. Serving the Romani and not-Romani citizens does not affect the job satisfaction of healthcare providers. The Romani and not

* Bu makale, "Kırklareli İlinde Birinci Basamak Sağlık Kurumlarına Başvuran Roman Vatandaşların ve Onlara Hizmet Sunan Personelinin Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Adı geçen tez çalışması, 22-23 Ağustos 2020 tarihinde düzenlenen Dördüncü Uluslararası Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırmaları Kongresi'nde sözlü sunum olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Tıp Fakültesi, cigdemcerit@gmail.com, ORCID:0000-0002-9952-0510

Romani citizens were satisfied with the health care services provided in the health institutions.

Key Words: The Romani, satisfaction, health personnel, social policy, vulnerable populations

GİRİŞ

Sağlık kuruluşlarına başvurduklarında hastalar, karşılandıkları ortamı, sağlık personelinin gösterdiği ilgiyi ve davranışları analiz eder ve durumlarını memnuniyet olarak ifade ederler (Güven, 2021:4873-4893; Strasen, 1988:5-6). Hasta memnuniyetini etkileyen değerlere bakıldığında sağlık personelinin bilgi ve profesyonelliğinin yanı sıra hastalarla kurduğu iletişim, gösterdikleri ilgi ve alakanın da önemli olduğu görülmektedir (Meredith, 1993:591-602; Walker et al., 1998:193-200). Hastanın geçmiş deneyimleri, yakınlarından işittikleri, sosyal medya ve basından gördükleri ile hastanın yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, sosyal statüsü, mevcut sağlık durumu, kendi sağlık durumunu algılayışı hasta memnuniyetini doğrudan etkileyebilmektedir (Forbes ve Brown, 1995; Gökkaya ve ark., 2018:136-148; Lin, 1996:737-743). Hasta memnuniyetini etkileyen en önemli faktörün hasta ile iletişim kurma, hastayı yeterince bilgilendirme olduğu bilinmektedir (Meredith, 1993: 591-602). Sağlık personelinin hastalarla iletişim kurabilmeleri hastaların kendilerini değerli veya değersiz görmelerinde önemlidir. Sağlık kuruluşunun konumu, ulaşılabilirliği, çalışma saatleri, otopark hizmeti, temizliği gibi kurumsal faktörler de hasta memnuniyetini etkilemektedir (Meredith, 1993: 591-602). Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için başvuran hastaların beklentilerinin de göz önüne alınması gerekmektedir (Güven, 2021:4873-4893). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yaşam Memnuniyeti Araştırması'nda, kişisel sağlıktan memnuniyete göre sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı 2003 yılında %31.9 iken 2019 yılında %66.4 olarak kaydedilmiştir (TÜİK, 2019). Son 15 yılda ülkemizde sağlık hizmetlerinden memnuniyetin arttığı görülmektedir (Bulut ve Şengül, 2020:45-54).

Bu çalışmanın bir amacı Kırklareli İlinde birinci basamak sağlık kurumlarına sağlık hizmeti almak üzere gelen Roman vatandaşların ve onlara sağlık hizmeti sunan sağlık personelinin memnuniyetlerini ortaya koymaktır. Tükenmişlik, stresten kaynaklanan, iş hayatında başarısızlık ve işe duyarsızlaşma gibi etkileri olan ve kişilerin kendilerini yıpranmış hissettikleri duygu durumudur (Adriaenssens ve ark., 2015:649-661). Sağlık personelinin tükenmiş olması, sorumlu oldukları hastalara hizmet sunumunda sorunlara yol açabilir. İşe ilgileri azalıp dikkat dağınıklığı olabileceğinden sağlık personelinin yapacağı işlemler hasta güvenliğini de olumsuz etkileyebilir (Öztürk ve ark., 2020:328-349). Sağlık personelinin tükenmişlikten

uzak kalarak iş memnuniyetlerinin, iş doyumlarının yüksek olması gereklidir (McCormick ve Barnett, 2011:278-293; Teng ve ark., 2010:1442-1450).

Cumhuriyet döneminde Lozan Antlaşması kapsamında Büyük Göç denen nüfus mübadelesi ile Balkanlardan göç edenlerle beraber Trakya ve Ege Bölgesine Roman vatandaşların geldiği, bir grubun Kırklareli'ne yerleştiği kaynaklarda ifade edilmiştir (Alexandris, 2005; Andrews, 1992; Arı, 2003). Dezavantajlı toplumlarda olduğu gibi, Trakya bölgesinde bulunan Kırklareli ilinde yaşayan Romanlarda sağlık risklerinin fazla olabileceği söylenebilir. Romanların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını engelleyecek dil probleminin olmadığı ve yerleşik düzende oldukları bilinmektedir. (Çalışkan ve ark., 2017:119-134). Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi (2016-2021) ile Romanların sağlık hizmetlerindeki farkındalık düzeylerinin ve Romanların sağlık okuryazarlığının düşük seviyelerde olmasına dikkat çekilmiş ve geliştirilmesi gereken alanlar ortaya konulmuştur (Çetin, 2017:85-112).

Kırklareli'nde koruyucu hizmetlerin verildiği sağlık kuruluşlarında görev yapan sağlık personeli, nüfus planlaması, ana ve çocuk sağlığı hizmetleri, aşılama hizmetleri ve çevre sağlığı hizmetleri için sürekli sahada hizmet sunmaktadır. Sağlık personelinin sağlık idarecilerine Roman vatandaşların koruyucu sağlık hizmetlerine ilgi ve alakalarının diğer vatandaşlara göre daha düşük olduğunu sözlü ifade etmişlerdir. Bu çalışma ile Kırklareli İli'nde sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi için Romanların sağlık hizmetlerinden memnuniyetleri ve sağlık personelinin iş memnuniyetlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Kırklareli İlinde “Memnuniyet: Romanlar ve Onlara Birinci Basamakta Hizmet Sunan Sağlık Personeli” adlı bu araştırmanın yöntemi “kesitsel, tanımlayıcı bir araştırma”dır.

Çalışma Roman vatandaşların Kırklareli İli içinde nüfus olarak çoğunlukta olduğu mahallelerde konuşlu olan, Merkez ilçe, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Vize ilçelerinde bulunan yirmiiki sağlık kuruluşunda 2007 yılında yapılmıştır.

1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini birinci basamak sağlık kurumlarına başvuran hastalar ile bu kurumlarda görev yapan sağlık personeli oluşturmuştur. Çalışma Romanların yaşadığı ilçeler olan Kırklareli ili Merkez ilçe, Babaeski, Lüleburgaz, Pınarhisar, Vize ilçelerinde yürütülmüştür. Çalışmanın yapıldığı dönemde bu ilçelerde belirlenen yirmiiki birinci basamak sağlık kuruluşuna sağlık hizmeti almak üzere 69'u Roman toplam 250 başvuran yetişkin vatandaş ile görüşülmüştür. Aynı anda bu sağlık kuruluşlarında çalışan 201 sağlık personeli de araştırmaya dahil edilerek anket

uygulanmıştır. Anketin uygulandığı dönemde görev yapan 225 sağlık personelinin 201'ine (%89) anket ile ulaşılmıştır. Ankete katılmayan personelin çalışmanın yürütüldüğü dönemde resmi izinlerini kullandığı ve görevlerinde olmadığı tespit edilmiştir. Roman vatandaşların yoğun yaşadığı bilinen mahallelerden gelen tüm vatandaşlar “Roman” olarak tanımlanmıştır. Araştırmanın yapıldığı sağlık kuruluşuna Romanların yaşadığı mahallelerden gelenler Roman vatandaş, diğer mahallelerden gelenler Roman olmayan vatandaş olarak tanımlanmıştır. Örneklem seçilmemiştir.

2. Veri Toplama Araçları

Araştırma araçları ankettir, soru şekilleri likert, açık uçlu - kapalı uçlu sorular olarak dizayn edilmiştir. Veri toplamada araştırmacı tarafından geliştirilen anket formları kullanılmıştır. Sağlık personeli için ayrı, sağlık kurumuna başvuranlar için ayrı anket formu geliştirilmiştir. Anket formunun geliştirilmesinde TÜİK tarafından 2007 yılında yapılan yaşam memnuniyeti araştırması “sağlık hizmetlerinden memnuniyet” sorularından istifade edilmiştir (Gürsakar ve Öngen 2008:1-14). Hastalara yönelik anket soruları hazırlanırken hizmet aldıkları 1. Basamak sağlık kuruluşlarında karşılaştıkları ortamı, davranışları, ilgiyi ve sağlık personeli ile ilgili kurdukları ilişkiyi soran sorgulayan sorular hazırlanmıştır.

3. Anket Formunun Özellikleri

Sağlık personeline yönelik hazırlanan anket üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, araştırmanın amacını, gerekliliğini anlatan, cevapların gizliliğini vurgulayan, anketi yanıtlayana teşekkür edildiği bölümdür. İkinci kısım, yaş, cinsiyet, sağlık kurumunun adı, medeni durum, öğrenim durumu, sağlık çalışanın görevi, meslekteki görev süresi, bu kurumdaki çalışma süresi, mesleğini kendi isteği ile seçip seçmediği, tekrar aynı mesleği seçip seçmeyeceği, çocuğunun sağlık çalışmanı olmasını isteyip istemediği, bir gün içinde hizmet verdiği kişi sayısı gibi bağımsız değişkenlerin yer aldığı bölümdür. Anketin üçüncü kısmı, sağlık personelinin verdiği hizmeti önemsemesine, kendini değerli hissetmesine, çalışma ortamının uyumluluğuna, hizmet sunumunda karşılaştığı zorluklara ait, beşli Likert tipi ölçek olarak düzenlenmiş, 18 adet önermeyi içermektedir. Sağlık personeli anketi, Roman vatandaşlara verilen hizmetlerde zorlanılan konular ve önerilerin yer aldığı açık uçlu sorular ile tamamlanmıştır.

Sağlık kurumuna başvuran vatandaşlara yönelik hazırlanan anket formu da 3 kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım, araştırmanın amacını, gerekliliğini anlatan, cevapların gizliliğini vurgulayan, anketi yanıtlayana teşekkür edilen ve araştırmacının kendini tanıttığı bölümdür. İkinci kısım, yaş, cinsiyet, meslek, oturduğu mahalle, ne kadar süredir bu mahallede oturduğu, medeni durum, öğrenim durumu, çocuk sayısı,

aile tipi, aylık gelir düzeyi, ayda eve giren para miktarı, eşinin çalışma durumu, sosyal güvenlik durumu, kendisinde ve ailesinde kronik bir hastalık varlığı, sigara ve alkol kullanma durumu, sağlık kurumlarından ne sıklıkta hizmet alıyor gibi bağımsız değişkenlerin yer aldığı bölümdür. Üçüncü kısım ise sağlık personelinin hasta ve yakınlarına yaklaşımına, davranışlarına, bilgilendirmesine, sağlık hizmetinin sürekliliğine, ulaşabilirliğine ait önermeleri içermektedir. Bu kısımlara beşli Likert tipi ölçek düzenlenmiştir. Sağlık kurumuna başvuranların, birinci basamak sağlık kurumlarından nasıl bir sağlık hizmeti almak istediklerini ve sağlık personelinin kendilerine nasıl davranmasını istediklerini soran açık uçlu sorular ile form tamamlanmıştır.

4. Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde beş ilçede bulunan Kırklareli Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı birinci basamak sağlık kurumlarındaki personele ve sağlık hizmeti almak için bu kurumlara gelen vatandaşlara yönelik anket uygulamasının mesai saatleri içinde yapılabilmesi için 31.03.2006 tarih ve B104İSM4390006 sayılı yazıları ile resmi izin alınmıştır. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulundan makalenin dayanağı olan "Kırklareli İlinde Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerine Başvuran Roman Vatandaşların ve Onlara Hizmet Sunan Personelin Memnuniyetlerinin Değerlendirilmesi" tez çalışması için (MAR-YÇ-2006-0090) 12.05.2006 tarih ve B.30.2-MAR.001.00.02/AEK-201 sayılı yazıları ile gerekli etik kurul onayı alınmıştır.

5. Uygulama

Araştırmaya katılanlar ile anket uygulaması öncesinde yüz yüze görüşülerek sözlü onamları alınmıştır. Anketlere isim yazılmaması istenmiştir. Sağlık personelinin çalışmaya katılmayı reddeden olmamıştır. Sağlık kurumuna başvuran vatandaşlardan, çalışmaya katılmayı reddedenlere (n=22) anket uygulanmamıştır. Anketler, sağlık hizmeti alan ve o anda o kurumda bulunan herkese uygulanmıştır. Veriler, iki ayrı şekilde toplanmıştır. Araştırmanın sağlık personeli ile ilgili kısmı için veriler, Kırklareli Sağlık Müdürlüğü'nde çalışan 3 doktor, 1 tıbbi teknolog, 3 hemşire tarafından toplanmıştır. Anketi uygulayacak sağlık personeline anketör eğitimi yapılmıştır. Sağlık personeline yönelik hazırlanan anket formu, hafta içi mesai saatleri içinde sağlık kurumlarına gidilerek sağlık personelinin uygun gördüğü bir zamanda gözlem altında yapılmıştır. Her bir anketin yanıtlanması yaklaşık 12-15 dakika sürmüştür. Sağlık kurumuna başvuranlara ait veri, araştırmacının kendisi ve her ilçeden 5 hemşirenin yardımıyla toplanmıştır. Her ilçede, uygulamadan önce sağlık personeli ile anket formuyla ilgili talimatların anlatıldığı eğitim toplantısı yapılmıştır. Sağlık kurumlarına başvuranlar ile haftada 1 veya 2 kez rasgele seçilen günlerde, belirlenen ilçedeki 1. basamak sağlık kurumlarına gidilerek

görülmüştür. Görüşmeler, poliklinik saatlerinin yoğun olduğu 10.00-12.00, 14.00-16.00 saatleri arası yapılmıştır. Anket sadece yetişkinlere uygulanmıştır. Görüşmeyi yapan kişi, kendini tanıtır araştırmanın amacını açıklamıştır. Sağlık kurumunda işlemi biten kişilere araştırmaya katılmak isteyip istemedikleri sorularak, sağlık kurumlarında polikliniklerin yakınında olan bir odada -tercihen daha az hasta sirkülasyonu olan aile planlaması veya aşı odalarında- oturarak yüz yüze görüşmüştür. Vatandaşlarla bir anketin doldurulması ortalama 12-15 dakika sürmüştür. Anket ile veri toplanması, kurum başına günde 10-15 görüşme sağlanınca tamamlanmıştır. Verilerin tamamının toplanması 30 gün içinde tamamlanmıştır.

6. Araştırma Verilerinin Analizi

Çalışma verilerinin analizinde yüzde dağılımları verilmiştir. Çalışmada kategorik değişkenler arası ilişkilerde ki-kare testi kullanılmıştır. Analiz, SPSS İstatistik Programı ile yapılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde Roman olan ve Roman olmayan vatandaşlar ayrı olarak gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Yine çalışmanın sağlık personeli ile ilgili olan kısmı da Roman vatandaşların yoğun yaşadığı mahallelerde çalışan sağlık personeli ve diğer mahallelerde çalışan sağlık personeli olarak gruplandırılmış ve analizler bu iki grup üzerinden yapılmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan birinci basamak sağlık personelinin %89'una (n=201) anket uygulanmıştır. Sağlık kurumuna eş dönemde gelen 250 kişiye de anket uygulanmış, %27.6'sı (n=69) Roman vatandaş, %72.4'ü (n=181) Roman olmayan vatandaş olarak tespit edilmiştir. Yaş ortalaması Romanlarda 40.35±14.19, Roman olmayanlarda 39.37±13.1'dir. Çalışmaya katılanların bazı demografik özellikleri Roman/Roman Olmayan olarak Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Sağlık Kurumundan Hizmet Alanların Bazı Sosyodemografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Roman Vatandaş (n=69)		Roman Olmayan Vatandaş (n=181)	
	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet				
Kadın	46	66.7	102	56.4
Erkek	23	33.3	79	43.6

Yaş				
24 Yaş ve Altı	7	10.1	20	11.0
25-34	20	29.0	60	33.1
35-44	18	26.1	47	26.0
45-54	10	14.5	29	16.0
55+	14	20.3	25	13.8
Öğrenim Durumu				
Okuma Yazma-Bilmiyor	4	5.8	4	2.2
Okuma Yazma-Biliyor	3	4.3	9	5.0
İlkokul Mezunu	38	55.1	84	46.4
Lise ve Üzeri Okul Mezunu	24	34.8	84	46.4
İş Durumu				
Ev Hanımı	31	44.9	63	34.8
Düzensiz geliri olan işlerde çalışan	13	18.8	22	12.2
Düzenli geliri olan işte çalışan	18	26.1	77	42.5
İşsiz	7	10.2	19	10.5
Medeni Durumu				
Bekar	5	7.2	33	18.2
Evli	61	88.4	143	79.0
Diğer*	3	4.3	5	2.8
Çocuk Sayısı				
Çocuğu yok	3	4.7	8	5.3
1 Çocuklu	22	34.4	44	29.3
2 Çocuklu	31	48.4	66	44.0
3 ve üzeri Çocuklu	8	12.5	32	21.3
*Dul.boşanmış				

Sağlık kurumundan hizmet alan Roman vatandaşların %66.7'sinin kadın olduğu, sağlık kurumuna başvuran Romanların %5.8'inin okuma yazma bilmediği gör÷lmektedir.

Vatandaşların sağlık kurumu çalışanları ve hizmete dönük memnuniyet durumları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Vatandaşların Sağlık Kurumlarından Memnuniyet Durumları*

Vatandaşların Sağlık Kurumu Çalışanları ve Hizmete Dönük Memnuniyet Durumları (N=250)	Romanların Görüşleri (n=69)		Roman Olmayanların Görüşleri (n=181)	
	Katılmıyorum/ Kesinlikle Katılmıyorum	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılıyorum/ Kesinlikle Katılıyorum
	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)
Sağlık kurumunda bana iyi davrandıklarını düşünüyorum.	2 (2.9)	67 (97.1)	7 (3.9)	173 (95.6)
Sağlık personeli beni yeterince bilgilendirmedi.	52 (75.4)	15 (21.7)	144 (79.6)	34 (18.8)
Sağlık kurumunda bana verilen hizmetlerden memnunum.	4 (5.8)	65 (94.2)	5 (2.8)	172 (95.0)
Bu kurumdaki doktorların bilgisinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	6 (8.7)	55 (79.7)	8 (4.4)	167 (92.3)
Bu kurumdaki ebe-hemşirelerin bilgisinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	4 (5.8)	55 (79.7)	8 (4.4)	167 (92.3)
Bu kurumdaki sağlık memurlarının bilgisinin yeterli olduğunu düşünüyorum.	3 (4.3)	42 (60.9)	5 (2.8)	131 (72.4)

Bu kurumdaki kayıt işlemleri beni çok zorladı.	56 (81.2)	11 (15.9)	152 (84.0)	22 (12.2)
Sağlık kurumu oturduğum mahalleye yakın olduğu için ulaşım zorluğu çekmedim.	16 (23.2)	52 (75.4)	34 (18.8)	137 (75.7)
Bu kurumda tüm sorularıma yanıt verildi.	4 (5.8)	65 (94.2)	10 (5.5)	167 (92.3)
Sağlık personeli bana kötü davrandı.	60 (87.0)	8 (11.6)	165 (91.2)	13 (7.2)

*Tabloda analizler yapılırken “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” cevapları bir grup olarak, “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” cevapları da diğer bir grup olarak birleştirilmiş, kararsız grubu az kişi olduğundan analiz dışı bırakılmıştır.

Roman ve Roman olmayan vatandaşlara sağlık personelinde olmasını istedikleri davranışlar sorulduğunda, Roman ve Roman olmayanlar arasında fark bulunmamıştır. Roman olmayan vatandaşların %59.1’i (n=107), Roman vatandaşların %53.6’sı (n=37) sağlık personelinde güleryüz ve ilgi beklemediklerini söylemişlerdir (p>0.05).

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin, sağlık kurumu çalışanları ile aldıkları hizmete dair memnuniyetleri incelendiğinde, erkeklerin memnuniyet durumlarında etnik yapıya göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Roman olmayan kadınların %69.9’u (n=100), Roman kadınların %30.1’i (n=43) “Sağlık kurumunda bana verilen hizmetlerden memnunum.” cümlesine “Kesinlikle Katılıyorum ve Katılıyorum” demiştir ki bu anlamlıdır (p<0.05).

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Sağlık Personelinin Bazı Demografik Özellikleri

Sağlık Personelinin Bazı Demografik Özellikleri (N=201)	Roman Vatandaşlara Hizmet Veren Sağlık Kurumunda Çalışanlar (n=63)		Roman Olmayan Vatandaşlara Hizmet Veren Sağlık Kurumunda Çalışanlar (n=138)	
	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet				

Kadın	45	71.4	101	73.2
Erkek	18	28.6	37	26.8
Yaş				
24 Yaş ve Altı	1	1.6	3	2.2
25-34	26	41.3	55	39.9
35-44	26	41.3	58	42.0
45-54	7	11.1	12	8.7
55+	3	4.8	10	7.2
Görevi				
Uzman Hekim- Hekim	18	28.6	41	29.7
Hekim Dışı Sağlık Personeli	45	71.4	97	70.3
Medeni Durumu				
Bekar	4	6.3	12	8.7
Evli	57	90.5	123	89.1
Diğer*	2	3.2	3	2.2
<i>*Dul, Boşanmış</i>				

Araştırmaya katılan sağlık personelinin iş memnuniyetine yönelik görüşleri Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Sağlık Personelinin İş Memnuniyetine Yönelik Görüşleri*

Sağlık Personelinin İş Memnuniyetine Yönelik Görüşleri (N=201)	Vatandaşlara Hizmet Veren Sağlık Kurumunda Çalışanların Hizmet Sunumunda Karşılaştıkları Sorunlara Dönük Görüşleri			
	Roman Vatandaşlara Hizmet Veren (n=63)		Roman Olmayan Vatandaşlara Hizmet Veren (n=138)	
	Katılmıyorum / Kesinlikle Katılmıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum	Katılmıyorum / Kesinlikle Katılmıyorum	Katılıyorum / Kesinlikle Katılıyorum
	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)	Sayı (%)
Verdiğim hizmetin önemli olduğunu düşünüyorum.	1 (1.6)	62 (98.4)	7 (5.1)	128 (92.8)
Verdiğim hizmet sayesinde insanların yaşamına katkıda bulunduğuma inanıyorum.	1 (1.6)	61 (96.8)	4 (2.9)	132 (95.7)
Verdiğim hizmetin kullanıcılar tarafından önemini anlaşıldığını düşünüyorum.	12 (19.0)	27 (42.9)	20 (14.5)	82 (59.4)
İşimi iyi yaptığımı düşünüyorum.	0 (0.0)	59 (93.7)	5 (3.6)	131 (94.9)
Çalıştığım ortamın uyumlu olduğunu düşünüyorum.	5 (7.9)	49 (77.8)	8 (5.8)	120 (87.0)
Hizmet verdiğim insanlara karşı kolay kolay öfkelenmem.	0 (0.0)	60 (95.2)	7 (5.1)	125 (90.6)
İşimi yaparken yararlanıcıların çıkardıkları sorunlara serinkanlılıkla yaklaştığımı düşünüyorum.	0 (0.0)	57 (90.5)	4 (2.9)	127 (92.0)

Hizmet verdiğim insanların bazen beni suçlarmış gibi davrandıklarını düşünüyorum.	21 (33.3)	33 (52.4)	47 (34.1)	70 (50.7)
Hizmet verdiğim insanlarla aramda rahat bir hava yaratırım.	0 (0.0)	59 (93.7)	1 (0.7)	134 (97.1)
Sabah kalktığımda bu işe bir gün daha tahammül edemeyeceğimi düşündüğüm olur.	35 (55.6)	12 (19.0)	90 (65.2)	32 (23.2)

**Tabloda analizler yapılırken “Kesinlikle Katılıyorum” ve “Katılıyorum” cevapları bir grup olarak, “Kesinlikle Katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” cevapları da diğer bir grup olarak birleştirilmiş, kararsız grubu az kişi olduğundan analiz dışı bırakılmıştır.*

Tablo 4, Roman ve Roman olmayan vatandaşlara hizmet vermenin iş memnuniyetini etkilemediğini göstermektedir ($p>0.05$).

Romanlara sağlık hizmeti sunarken zorlandığını 201 sağlık personelinden 121’i (%60.2) açıkça söylemiştir ($p<0.05$). Araştırmaya katılan personelin %38.1’i ($n=24$) aşılama, %12.7’si ($n=8$) anne sağlığı ve aile planlamasında, %11.1’i ($n=7$) halk eğitiminde Roman vatandaşlarla problem yaşadığını belirtmiştir. Araştırmaya dahil olan sağlık personeli daha iyi hizmet verebilmek için yapılabilecekler sorusuna, Romanların temel eğitimi sağlanmalı, sağlık eğitimi verilmeli gibi çözüm önerilerini söylemiştir. Bu öneri, %58.7’lik ($n=118$) bir oranla ilk sırada yer almakta, bunu %41.3’lük ($n=83$) oranla Romanlara iş imkanı verilmeli, maddi destek sağlanmalı, bina ve çevre sorunları giderilmeli gibi öneriler izlemektedir.

SONUÇ

Bu çalışma ile Kırklareli İli’nde yaşayan, birinci basamak sağlık kuruluşlarından hizmet alan Roman olan ve Roman olmayan vatandaşların hasta memnuniyetlerinin iyi olduğu ve aralarında fark bulunmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan Roman kadınların, Roman olmayanlara göre birinci basamak sağlık hizmetlerinden daha az memnun oldukları görülmüştür. Roman kadınların kendi mahallelerindeki ulaşılabilir konumdaki birinci basamak sağlık kurumlarına daha fazla başvurduğu düşünülmektedir. Roman vatandaşların çoğunlukta olduğu mahallelerde görev yapan sağlık personelinin işle ilgili memnuniyetlerinin iyi olduğu görülmüştür.

Roman vatandaşların sağlık hizmetlerinden memnuniyet durumlarını irdeleyen çalışma bulunmasa da tüm toplumda hasta memnuniyetini etkileyen faktörlerin Roman popülasyonu için de geçerli olacağı düşünülmektedir. Eğitim düzeyinin hasta memnuniyetini etkilediğini belirten çalışmalar yapılmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan hastaların hasta memnuniyetinin az olduğunu belirten çalışma olduğu gibi (Carr-Hill, 1992:236-249), eğitim düzeyinin yüksek olup hasta memnuniyetinin de yüksek olduğunu belirten çalışma da (Yılmaz, 2000:40-51) bulunmaktadır.

Son birkaç yılda, Romanlar üzerine yapılan araştırmalarda bulaşıcı olmayan hastalıkların en sık morbidite ve mortalite nedeni olduğu gözlemlenmiştir. Bu artan kalp damar hastalıkları, diabetes mellitus, kronik solunum yolu hastalıkları ve akıl sağlığı sorunları anlamına gelir. Bu durum Roman toplulukları için büyük bir hastalık yükü oluşturmaktadır. Bu hastalıklar, Romanların sağlık kurumlarına daha sık başvurmalarına, sağlık personeli ile daha sık görüşmesine sebep olacak bir durum yaratmaktadır. (Bogdanović ve Nikić, 2007:720-6; Gourgoulanis ve ark., 2000:435-40; Kosa ve ark., 2007:853-9; Niksić ve Kurspahić Mujićić, 2007:146-51; Simko ve Ginter, 2009:16-8).

Romanların kültürel özellikleri nedeniyle Romanlar ve sağlık kurumlarındaki personel arasındaki iletişim sorunları yaşandığı bu çalışmada olduğu gibi pek çok araştırmada da ortaya konmuştur (Bodner ve Leninger, 1992:17-28; Gaulet ve Walshok, 1971:451-72; Klemenc-Ketis ve ark., 2008:799-806; Van Cleemput, 2009:365-9). Çeşitli ülke deneyimleri Romanlar ve sağlık personeli arasında iyi ilişkilere engel teşkil edebilecek iletişim sorunları olduğunu göstermektedir. (Colombini ve ark., 2012:522-34; Van Cleemput, 2009:365-9; Van Cleemput ve ark., 2007:205-10; Vivian ve Dundes, 2004:86-91; Voko ve ark., 2009:455-460). Tartışma, sözlü hakaret, kavga şeklinde yaşanan iletişim engellerinin Romanlarda sağlık hizmetlerine erişimi etkileyebileceği düşünülmektedir.

Çalışmada sağlık personeli, bağışıklama hizmetlerinde, aile planlaması hizmetlerinde, sağlık eğitim hizmetleri başta olmak üzere Roman vatandaşlara hizmet verirken zorluklarla karşılaştığını söylemiştir. Sağlık personelinin eğitim verilmeli, ekonomik durumları düzeltilmeli, karşılıklı iletişim artırılmalı gibi önerilerde bulunduğu görülmüştür. Bu durum sağlık personeli ile Romanlar arasında iyi ilişkilere engel teşkil edecek sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik bir çaba olarak görülebilir. Çalışmamızda da öne çıkan Roman vatandaşların sağlık hizmetlerinden daha etkin faydalanmasının sağlanması, sağlık okuryazarlıklarının artırılması önerilerine Roman vatandaşlara yönelik sosyal içerme ulusal strateji belgesi (2016-2021)'nde dikkat çekilmiş, bu belgede sağlık hizmetlerinde farkındalığın artırılması, stratejik tıbbi konularda, bağımlılık yapan tüm maddelerle

mücadele hakkında bilinçlendirilmesi, Romanlarda sağlık okuryazarlık düzeyinin artırılması stratejik hedefleri ortaya konmuştur (Çetin, 2017:85-112).

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışma, Kırklareli İlinde Romanların yoğun olarak yaşadığı bilinen Merkez, Lüleburgaz, Babaeski, Pınarhisar, Vize ilçelerinde yürütülmüştür. Diğer üç ilçede yürütülmediği için sonuçlar tüm ili kapsamamaktadır. Çalışmaya sadece birinci basamakta aktif çalışan personel dahil edilmiştir. Raporlu, izinli olan personelle görüşülmediğinden bu grup personelin görüşleri alınamamıştır. Çalışma birinci basamakta çalışan sağlık personeli ve oradan sağlık hizmeti alan vatandaşlarla sınırlı olduğundan ikinci basamak sağlık hizmetlerinin verildiği hastanelerde çalışan sağlık personeli ve hastanelerden sağlık hizmeti alan vatandaşların memnuniyet durumlarını yansıtmamaktadır. Memnuniyetin sağlık kurumlarına başvuranlar üzerinden sorgulanması nedeniyle başvurmayan vatandaşların hasta memnuniyeti ile ilgili fikirleri ortaya konamamıştır. Bu sınırlılıklar aynı zamanda diğer bir çalışma önerisi niteliğinde kabul edilebilir. Çalışmanın uzun bir zaman önce yapılmış olması önemli bir kısıtlılık olarak görülmekle beraber, Roman toplumuna yönelik alandaki sınırlı çalışma sayısı dikkate alındığında literatüre katkısı olacağını düşünülebilir.

Bu çalışmada Kırklareli İlinde araştırmanın yürütüldüğü ilçelerde, birinci basamak sağlık hizmetlerine başvuran Roman vatandaşlar ve onlara sağlık hizmeti veren sağlık personeli memnun bulunmuştur. Bu çalışma Kırklareli İli ve Türkiye’de Romanlara yönelik niteliksel araştırma yöntemlerinin de kullanıldığı derinlemesine araştırmalarla sağlık hizmetlerinden memnuniyetin incelenmesine yönelik bir çalışma olmuştur. Temel hedef ise, tüm toplumda sağlık hizmetlerinde hasta memnuniyetini arttırmak olmalıdır.

KAYNAKÇA

- ADRİAENSSENS, J., De Gucht, V., ve Maes, S. (2015). Determinants and prevalence of burnout in emergency nurses: A systematic review of 25 years of research. *International Journal of Nursing Studies*, 52(2), 649–661. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2014.11.004>.
- ALEXANDRİS, A. (2005). Din ve Etnisite: Yunanistan ve Türkiye’deki azınlıkların kimlik meselesi. Ege’yi geçerken:1923 Türk-Yunan zorunlu nüfus mübadelesi (içinde), Derleyen: Renee Hirschon, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ANDREWS, P.A. (1992). Türkiye’de etnik gruplar, Çev. Mustafa Kıpüşoğlu, Ant Yayınları, İstanbul.

- ARI, K. (2003). Büyük mübadele Türkiye'ye zorunlu göç 1923-1925. Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- BODNER, A., ve Leninger, M. (1992). Transcultural nursing care values, beliefs and practices of American (USA) Gypsies. *Journal of transcultural nursing*, 4(1), 17–28. <https://doi.org/10.1177/104365969200400104>.
- BOGDANOVIĆ, D., ve Nikić, D. (2007). Mortality of Roma population in Serbia 2002–2005. *Croatian medical journal*, 48(5), 720–6.
- BULUT, A. & Şengül, H. (2020). Türkiye'de sağlık sisteminin sorunları ve çözüm önerileri. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(1),45-54. <https://dergipark.org.tr/en/pub/balikesirsbd /issue/54282/581420>.
- CARR-HİLL, R.A. (1992). The Measurement of Patient Satisfaction. *Journal of public health medicine*, 14(3):236-249.
- COLOMBİNİ, M., Rachel, B., ve Mayhew, S.H. (2012). Access of Roma to sexual and reproductive health services: qualitative findings from Albania, Bulgaria and Macedonia. *Global public health*, 7(5), 522-34. <https://doi.org/10.1080/17441692.2011.641990>.
- ÇALIŞKAN V., Özey E., ve Bay A. (2017). Geleneksel ilçe panayırlarının eğlence sektöründe etnik bir grup: Romanlar. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3):119-134. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11269>, p. 119-134.
- ÇETİN, B.İ. (2017). Kimlikleriyle Romanlar:Türkiye'deki Roman vatandaşlara yönelik sosyal içerme ulusal strateji belgesi ve birinci aşama eylem planının değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1),85-112. <https://doi.org/10.11611/yead.278435>.
- GAULET, D., ve Walshok, M. (1971). Values among underdeveloped marginals: the case of Spanish Gypsies. *Comparative studies in society and history*, 13(4), 451–72.
- GOURGOULIANİS, K.I., Tsoutsou, P., Fotiadou, N., Samaras, K., Dakis, D., ve Molyvdas, P.A. (2000). Lung function in Gypsies in Greece. *Archives of environmental & occupational health*, 55,435–40.
- GÖKKAYA, D., İzgüden, D. ve Erdem, R. (2018). Şehir hastanesinde hasta memnuniyeti araştırması: Isparta ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20),136-148. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.363783>.
- GÜRSAKAL, S. ve Öngen, K.B. (2008). 2007 yaşam memnuniyeti anketinin istatistiksel yöntemler ile analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(1), 1-14.

- GÜVEN E. (2021). Sağlık Yönetiminde Hasta Memnuniyeti: Bir Devlet Hastanesi Örneği. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 4873-4893. <https://doi.org/10.26466/opus.872579>.
- KLEMENC-KETİS, Z., Kersnik, J., ve Ojstersek, J. (2008). Perceived difficulties in managing ethical problems in family practice in Slovenia: cross-sectional study. *Croatian medical journal*, 49(6), 799-806. <https://doi.org/10.3325/cmj.2008.49.799>.
- KÓSA, Z., Széles, G., Kardos, L., Kósa, K., Németh, R., Országh, S., Fésüs, G., McKee, M., Adány, R., ve Vokó, Z. (2007). A comparative health survey of the inhabitants of Roma settlements in Hungary. *The American journal of public health*, 97(5),853–9. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2005.072173>.
- LİN, C.C. (1996). Patient Satisfaction With Nursing Care As An Outcome Variable: Dilemmas For Nursing Evaluation Researchhers. *Journal of professional nursing:official journal of the American association of colleges of nursing*, 12(4), 737-743. [https://doi.org/10.1016/s8755-7223\(96\)80095-0](https://doi.org/10.1016/s8755-7223(96)80095-0).
- MCCORMÍCK, J., ve Barnett, K. (2011). Teachers' attributions for stress and their relationships with burnout. *International journal of educational management*, 25(3), 278-293. <https://doi.org/10.1108/09513541111120114>.
- MEREDİTH, P. (1993). Patient Satisfaction With Communication In General Surgery Problems Of Measurement And Improvement, *Social science and medicine*, 37(5),591-602. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(93\)90098-o](https://doi.org/10.1016/0277-9536(93)90098-o).
- NİKSİĆ, D., ve Kurspahić Mujićić, A.(2007). The presence of health risk behaviour in Roma families. *Bosnian journal of basic medical sciences*, 7(2),146-51. <https://doi.org/10.17305/bjbms.2007.3070>.
- ÖZTÜRK, Z., Çelik, G., ve Örs, E. (2020). Sağlık çalışanlarında tükenmişlik ve iş doyumunu ilişkisi: Bir kamu hastanesi örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6(2), 328-349. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaysad/issue/56571/786801>.
- SİMKO, V., ve Ginter, E. (2009). Short life expectancy and metabolic syndrome in Roma (Gypsies) in Slovakia. *Central European journal of public health*, 18(1),16–8. <https://doi.org/10.21101/cejph.b0011>.
- STRASEN, L.(1988). Incorporating Patient Satisfaction Standards Into Quality of Care Measures. *The Journal of nursing administration*, 18(11),5-6.
- TENG, C.I., Shyu, Y.I., ve Chiou, W.K. (2010). Interactive effects of nurse-experienced time pressure and burnout on patient safety: A cross-sectional survey. *International journal of nursing studies* 47:1442–1450.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). Yaşam Memnuniyeti Araştırması Mikro Veri Seti. Erişim adresi:

- https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/yayinGoruntuleme.zul?yayin_no=496 (Erişim Tarihi: 5 Eylül 2021)
- WALKER, J., Brooksby, A., McInerney, J., ve Taylor, A. (1998). Patient Perceptions of Hospital Care: Building Confidence, Faith And Trust. *Journal of management*, 6(4), 193-200. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2834.1998.00079.x>.
- VAN CLEEMPUT, P. (2009). Gypsies and travellers accessing primary health care: interactions with health staff and requirements for “culturally safe” services. *Journal of research in nursing*, 14, 365–9.
- VAN CLEEMPUT, P., Perry, G., Thomas, K., Peters, J., ve Cooper, C. (2007). Health-related beliefs and experience of Gypsies and travellers: a qualitative study. *Journal of epidemiology and community health*, 61(3), 205–10. <https://doi.org/10.1136/jech.2006.046078>.
- VIVIAN, C., ve Dundes, L. (2004). The crossroads of culture and health among Roma (Gypsies). *Journal of nursing scholarship : an official publication of Sigma Theta Tau International Honor Society of Nursing*, 36(1), 86–91. <https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2004.04018.x>.
- VOKÓ, Z., Csépe, P., Németh, R., Kósa, K., Kósa, Z., Széles, G., ve Adány, R. (2009). Does socioeconomic status fully mediate the effect of ethnicity on the health of Roma people in Hungary?. *Journal of epidemiology and community health*, 63(6), 455–460. <https://doi.org/10.1136/jech.2008.079715>.
- YILMAZ, M. (2002). Ameliyat Öncesi Öğretimin Ameliyat Sonrası Komplikasyonlara ve Hasta Memnuniyetine Etkisi. *Hemşirelik araştırma dergisi*, 4(1), 40-51.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Araştırma Makalesi/Research Article

KAMUSAL ALAN ve MÜZİKAL ÖĞRENME: TRAKYA ÇİNGENELERİ*
PUBLIC PLACE AND MUSICAL LEARNING: GYPSIES OF THRACE

Ulaş ÖZER**

Geliş Tarihi: 5 Mayıs 2023
(Received)

Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)

ÖZ: Bu makale Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin yaşantılarında gerçekleşen müzikal öğrenmenin nasıl gerçekleştiği sorusuna odaklanan bir çalışmadır. Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin yaşantısında önemli yer tutan mahalle ve sokak gibi kamusal alanlar, buradaki öğrenmenin temel unsurlarından biridir. Buradaki müzisyenlerin müzikle olan ilişkileri, sadece yetenek ve kültürle açıklanamaz. Bu ilişkide çok sayıda belirleyen bulunmaktadır. Nitel bir çalışma olan bu çalışmanın verileri, Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerle gerçekleştirilen görüşmelerle elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çingene, Müzik, Kamusal Alan, Öğrenme

ABSTRACT: This article is a study focusing on the question of how musical learning takes place in the lives of Gypsy musicians living in Thrace. Public places such as neighborhoods and streets, which have an important place in the lives of Gypsy musicians living in Thrace, form the basis of learning here. The relationship of the musicians here with music cannot be explained by talent and culture alone. There are many determinants in this relationship. The data of this study, which is a qualitative study, were obtained through interviews with Gypsy musicians living in Thrace.

Key Words: Gypsy, Music, Public Place, Learning

GİRİŞ

Neredeyse insanlık tarihiyle yaşıt bir olgu olan eğitim, ilk insanın hayatta kalması; deneyim yoluyla edindiği bilgiyi çevresine ve sonraki kuşaklara aktarması; hayatta kalabilmek ve doğa ile baş edebilmek için ihtiyacı olan birikim ve organizasyon gücünü sağlaması gibi yaşamsal ihtiyaçların bir gereği olarak insanlığın yaşamının merkezinde hep yer aldı. Tarih boyu sayısız kez tanımlandı ve bu tanımlar tarihsel süreç içinde güncellenerek bugüne evrildi. Eğitim, hem tarihsel koşulların gerektirdiği iş gücünü yaratmak hem de bu tarihsel koşulların sürekliliğini ve yeniden üretimini garanti altına almak açısından kritik bir önem taşıdı. Toplumsal

* Bu çalışma “Trakya’daki Çingene Müzisyenler ve Yaşantıda Gerçekleşen Müzikal Öğrenme” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktor Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, ozer.ulas@gmail.com, ORCID:0009-0006-0351-4260

yaşantımızda bu denli belirleyici olan eğitimi kısaca toplumsal üretim biçiminin belirleyicisi olan sınıf tarafından idealleştirilen (gerçekleşmesi istenen) değerlerin, yaşam tarzının, tutum ve alışkanlıkların toplumsallaştırılması süreci olarak tanımlayabiliriz (İnal 2004: 48, 49). Eğitim sözcüğü, *Eğ-* (eğmek) fiil kökünden türemiş bir sözcüktür; bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek gibi anlamlar taşır (Akt. Yayla, 2005: 5). Bu bakımdan eğitim kavramı derin bir politik içeriğe sahiptir. Öğrenme ise eğitimden farklıdır. Eğitim, bir üstyapı aracı/ kurumu olarak politik bir plan, program ve içeriğe sahipken öğrenmenin merkezinde duran özne, bu süreçte daha doğrudan bir belirleyici konumundadır. Öğrenmenin, bir problem çözme süreci olduğu da söylenebilir. Süreç içindeki özneler, içinde buldukları çevrenin yaşantılarında ortaya çıkardığı sorulara cevaplar arar; bu problemleri yaratıcı bir yaklaşımla çözmeye çalışır (Freire, 2010: 48, 71). Kamusal alanlar toplumsallaşmayı sağlayan ve farklı insanların aynı zeminde dolaylı ya da dolaysız etkileşime girme olanağı bulduğu alanlar olarak bireyin yaşantısında öğrenmeyi zorunlu kılan, onu bu yönde adım atmaya zorlayan ortak yaşam alanlarıdır. Öğrenme, kamusal alanda bireyin var olabilmemesinin, başka bir deyişle hayatta kalabilmesinin koşuludur. Kamusal alanların niteliği, öğrenme sürecinin içeriği ve biçimi açısından belirleyici bir rol oynar. Bu alanlar, içinde var oldukları toplumsal koşullara ve o toplumdaki üretim tarzına göre farklılık gösterir (Doğan, 2007: 98). Kamusal alanlar aynı ortamda bulunan, birbirinden yalıtılmış bireylerin oluşturduğu bir kalabalığı değil; birbirini gören, duyan, çevresiyle ilişki kuran, algılayan ve merak eden insanların oluşturduğu bir toplumsallık biçimini ifade eder. Bu açıdan mahalle ve sokaklar, günümüz modern dünyasında gün geçtikçe toplumsal özellikleri bakımından ciddi bir erozyona uğruyor olsa da, sözü edilen niteliklere uyan, gerçek kamusal alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

İçinde yaşadığımız mahalle ve sokakların niteliği, burada birbiriyle ilişki halinde yaşayan insanların öğrenme süreçleri açısından belirleyicidir. Bu yapı, *açık kaynak kodlu yazılımlar* ile örneklenebilir. Herkesin kullanımına açık olan bu yazılımlara dünya üzerindeki herhangi bir geliştirici/ kullanıcı katkı koyabilmektedir. Süreçte meydana gelen hata ve sorunlar, yine yazılımı geliştiren bu kullanıcılar tarafından bulunur ve giderilir. Bu süreçte yer alan geliştirici ve kullanıcıların sayısı arttıkça daha çok test edilen ve daha çok geliştirici tarafından zenginleştirilen yazılım, böylelikle evrim geçirerek karmaşıklaşır ve mükemmelleşir. Bu örnekten hareketle mahalle ve sokaklar, benzer bir ilişkiyi içeren kamusal alanlar olarak öğrenme süreci açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır.

1. TRAKYA ÇİNGENELERİNİN YAŞAMINDA MÜZİK VE BİR MESLEK OLARAK MÜZİSYENLİK

Çingene sözcüğü, Türkçe Sözlük'te bir etnik topluluğu betimler (<https://sozluk.gov.tr>). Çingen, Kıpti, Roman gibi adlandırmalar yerine de kullanılan bu isim, Hindistan'dan tüm dünyaya yayıldıkları düşünülen, kendilerine özgü tarzları, marjinal meslekleri ve kültürleri olan göçebe bir topluluğu tanımlamaktadır (Yağlıdere, 2011: 19). Çingene sözcüğünün İngilizce karşılığı olan *Gypsy* sözcüğü, *Egipcian*, *Egyptian*, *Gipcian*, *Gypcian* gibi farklı biçimlerde yazılan *Egyptian* sözcüğünden türemiştir. *Mısırlı* anlamına gelen bu sözcük, aslında çingenelerin kökenine dair yanlış bir varsayıma dayanır (Hancock, 2007: xxi). Osmanlı kaynaklarında da Çingeneler sıklıkla Mısırlılarla ilişkilendirilir. Bu kaynaklarda geçen *Kıptî* adlandırması Çingenelerin Mısır'da yaşayan bir kavim olan *Koptlar*la akraba olduklarını varsayar. Dünyada ve Türkiye'de Çingeneler için yaygın olarak *Gypsy*, *Sinti*, *Zigeuner*, *Zingari*, *Tsigane*, *Tigani*, *Gitane*, *Cingan*, *Çingâne*, *Manuş*, *Mırtıp*, *Poşa*, *Karaçi*, *Beyzade*, *Elekçi*, *Geynel*, *Cono*, *Gurbet*, *Abdal*, *Kıptî*, *Roman*, *Pırpırlı*, *Karaoğlan*, *Todi* ve *Mango* gibi isimler kullanılmaktadır (Duygulu, 2006: 12, 13). Ne var ki bu sözcüklerin pek çoğu günlük kullanımda kimi sıfatlaşmış anlamlar da taşır; Çingene sözcüğü, günlük dilde kimi durumlarda hakaret anlamı da taşıyan bir içerik kazanmıştır. Bu durum, sözcüğün anlamı ve niteliğinden çok etnik bir topluluğa olan genel toplumsal bakışın bir sonucudur. “Çingene'nin Bismillahından kıl çıkar”, “Bahçeye erik, kapıya çingen bastırma”, “Çingene parası” (bozuk para), “Çingeneleşme”, “Uğursuzluğu kırmak için bir Çingene kadınla birlikte olmak gerekir”, “Çingen çalar, Kürt oynar”, “Çingene çit çit, arkası bit bit” (Kolukırık, 2009: 124, 125) gibi pek çok ifade, Çingenelerin toplum içindeki dışlanmışlıklarını gösteren ve bunu pekiştiren ifadelerdendir.

Özellikle Türkiye'nin Batı bölgelerinde yaşayan Çingeneler kendilerini *Roman* olarak adlandırmaktadır (Duygulu, 2006:12-13). Trakya'daki bazı yerleşikler ise kendilerini *Çingene* olarak tanımlarlar (Yağlıdere, 2011: 20). Adlandırma konusu topluluğun içinde de yaşanan bir tartışma konusudur. Üniversite öğrencileri arasında yapılan bir araştırmada Çingene ve Roman sözcüklerine öğrencilerin nasıl bir anlam yükledikleri sorulmuş, öğrencilerin Çingene sözcüğüne %34,5; Roman sözcüğüne %21,8 oranında olumsuz anlam yükledikleri görülmüştür (Kolukırık, 2009: 127). Mezarciöğlü (2010), Çingene sözcüğü yerine kullanılacak olan herhangi bir adlandırmanın da zamanla yeniden olumsuz anlamlar kazanacağını belirtmektedir (s. 30, 32). Burada temel sorun bir topluluğa olan yaygın bakışın niteliğidir. Bu bakımdan kendisi de bir Çingene yazar olan Mustafa Aksu Çingene adının özellikle kullanılması gerektiğini savunmaktadır (Akt. Alpman, 2004: 4). Bu

çalışma bu tartışmaya odaklanan bir çalışma olmamakla birlikte *Çingene* adlandırması çalışmada özellikle tercih edilmiştir.

Türkiye'deki Çingener, günümüzde yaygın olarak müzisyenlik, çiçek satıcılığı, kapıcılık, ayakkabı boyacılığı, sepetçilik, vb. gibi işler yaparak geçimlerini sağlamaktadır (Kyuchukov, 2007: 77). Çingenerin yaptıkları bu işlerin yüzlerce yıldır ciddi bir değişime uğramamış olması ise dikkat çekicidir. Yirminci yüzyılın başlarında Halliday (1922), Çingene erkeklerin kalaycılık, kadınlarının ise müzisyenlik yaptıklarını yazar (Akt. Kyuchukov, 2007: 77). Bu mesleklerin yüzlerce yıldır değişmemesinin en önemli nedenlerinden biri, Çingenerin toplumda maruz kaldıkları dışlanma ve ayrımcılıktır. Bu durum Avrupa ve ABD'de de çok farklılık göstermez (Fraser, 2005: 212). Çingenerin meslek seçimlerinde belirleyici olan başlıca etmenin, yaşadıkları toplum içinde toplumun ihtiyaç duyduğu işleri yaparak kabul görme arayışı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Örneğin Marushiakova ve Popov (2006), cellatlığın Osmanlı'da Çingener tarafından yapıldığını ve Çingenerin topluma yararlı üyeler olduğu görüşünün yaygın olduğunu aktarmaktadır (s. 79). Çingener için meslek, geçim sağlamada olduğu kadar toplumun geri kalanıyla ilişki kurulması ve bunun iyi bir biçimde yürütülmesi bakımından da oldukça önemlidir. Bu tabloda toplumda sevilmeyen ve hoş karşılanmayan işlerin Çingener tarafından yapıldığını ve bunun karşılığında Çingenerin, toplum içinde bir düzeyde kabul görmeyi ve güvenlik sağladıklarını söylemek abartılı olmayacaktır. Bu bakımdan Trakya'daki Çingene müzisyenler, toplumun eğlence ihtiyacını karşılamada önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bunu bir müzisyen şöyle ifade etmiştir:

“Geniş çaplı bir açıdan bakarsanız bizim tarihimiz, Edirne'miz Osmanlıya 92 yıl başkentlik etmiş bir memleket. Hala davul- zurna yatağı. Kırkpınar davulcuları ve zurnacıları ölmeyen bir nesil. Ben yeni gelecek nesillere güzel bir şeyler bırakmak için Kültür Bakanlığı ile yazışmalar yaptım. Kültür Bakanlığının ve diğer mevkideki tüm bakanlarımızın hepsinin haberleri var. Amacımız 'Davul- Zurna Ekibi'ni bakanlık bünyesinde aldirmek. Bu geleneğin kaybolmaması için ama çam sakızı, ama çoban armağanı bizim de yani... bazı isteklerimiz var”.

Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere Çingenerin zaman içinde edindikleri bu toplumsal rol, yerel kültürün korunması ve devamının sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Kimi kaynaklar Türkiye'de müziğin geçmişte Çingenerin tekelinde olduğunu belirtse de (Marushiakova ve Popov, 2006: 77) günümüz Türkiye'sinde Çingener, müzik ve eğlence sektörünün ihtiyaç duyduğu emek gücünün önemli bir

bölümünü oluştururlar. Müzisyenlik, Trakya’da yaşayan Çingenerde de belirgin bir meslek seçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çingenerin müziği ve bir meslek olarak müzisyenliği seçmesinde belirleyici olan nedenlerin arasında kuşkusuz hayati idame ettirme gayesi yer almaktadır. Ekonomik koşulların mesleki yönelimdeki önemini Çingene yazar Mustafa Aksu şöyle dile getirmektedir:

“Yoksul olduğum için 23 km. uzaktaki Düzce Ortaokulu’na gidemedim. Okuma arzumu bilenler ‘Çingene olduğun için seni okutmazlar, engel olurlar’ diyorlardı. Yakınlarım da öyle düşünüyordu. ‘Bir zanaat öğrenmeye bak’ diyorlardı” (Aksu, 2006: 12).

Ekonomik nedenlere ilişkin Trakya’daki bir Çingene müzisyenin ifadeleri dikkat çekicidir:

“Mesleğimizi yaptırıyoruz. Çünkü, başka seçenek yok. Başka bir doktor, bir şeyler, neyse avukat... okusa ona ne lazım? Para lazım. O güç de olmadığından... Ben çalgıcı, çocuk da çalgıcı” yarın öbür gün başımız sıkılıyor. -Maddiyat yönünden- onun da işi yok, benim de işim yok. Ama bir berber olsa, yahut da hakim olsa, bir savcı... Onda muhakkak para bulunur o zaman”.

Ekonomi, müzik ve müzisyenliğe yönelimde çok büyük bir önem taşısa da Trakya’daki Çingene müzisyenlerin müzik ve müzisyenliği seçmesindeki tek belirleyen değildir.

Kültür ve gelenek, bu seçimi sağlayan nedenlerden bir başkasıdır. Dünya’da ve Türkiye’nin genelinde olduğu gibi müzisyenlik, Trakya Çingeneri için de bir kimliksel simge hâline gelmiştir. Müzisyenlik onlar için sadece bir meslek değil, adeta Çingene kimliğinin taşıyıcısı olan temel bir olgudur. Çingene bir müzisyen bu olguya şöyle vurgu yapmaktadır:

“Hep çoluk çocuğumuz öğreniyor. Babamızdan bize kaldı, bizden çocuğumuza kalan şey bunlar. Gelenek, görenek”. Bir başka müzisyen ise bu boyuta şöyle işaret etmektedir: “Bize bu müzisyenlik, dedelerden... çok eski. ...Sadece müzikle ilgileniyorum. Hayatımız öyle. Kökümüzden, babamızdan geleneksel olarak... aynen öyle yani. ...Babalarımız, amcalarımız... Benim, sadece benim öğrendiğim babam, amcam, diğer amcalarım... yani sülaleden bizimki. Aile içerisinde ekseri de tabi babam”.

Bu açıklamalar müzisyenliğin babadan oğula aktarılan önemli ve kimliğe ait bir olgu, bir gelenek olduğunu ortaya koymaktadır. Trakya’daki Çingene müzisyenlerin mesleki bilgi ve birikimlerini yakın çevreleriyle paylaştıkları; aile dışından olanlara ve yabancılara aktarmaya ise mesafeli yaklaştıkları görülmektedir: “Gösterdiğimiz kişiler... torunlar olsun, yakınlarımız var. Amca çocuklarımız var. ...Hep yakınlarımıza. Yabancılara yok...” Bu kapalı ilişkinin nedenlerinden biri kuşkusuz

ekonomik boyut olmakla birlikte bunun dışarıya karşı yani Çingene olamayanlara karşı geliştirilen bir savunma refleksi olduğu da söylenebilir. Bu bakımdan dayanışma burada büyük bir önem taşımaktadır:

“Ders ücreti falan almıyoruz. Örneğin senin evladını ben alıyorum. Meslektaşız! ‘Yardım etsin’ diyorum bana. Sen de diyorsun ‘al tabi ya bir şeyler öğreysin. Eve ekmek getirsin. Baba nasıl para kazanıyor. Ne şartlar altında eve para götürüyor ki o da bilsin’. O şekil oluyor. Veriyoruz arkadaşımızın çocuğuna. Bir şeyler çalıyor...”

2. TRAKYA ÇİNGENELERİNİN YAŞAMINDA MÜZİKAL ÖĞRENME SÜRECİ: YÖNELİM, BİRİKİM ve ÜRETİM

Trakya’daki Çingenelerin yaşamında müzikal öğrenme sürecinde birbiri ile iç içe geçmiş; birbiriyle aynı anda da ilerleyebilen ve sürekli etkileşim hâlinde olan “alt süreçler” dikkat çekmektedir. Bu süreçler *yönelim*, *birikim* ve *üretim* süreçleridir.

Çingeneler ve müzik ilişkisi, pek çok kaynaktan ayrı ve özel bir bölüm olarak ele alınan önemli bir ilişkidir. Bu ilişkinin temelinde, Çingene toplulukları içinde doğan çocukların müziğe olan yönelimleri yer almaktadır. Öykünme, yönelimi sağlayan en temel olguların başında yer almaktadır. Japon keman eğitimcisi Shinichi Suzuki, kendi soyadını taşıyan eğitim yönteminde öykünmeye özel bir önem verir. Suzuki Yöntemi’nde öykünme, çocukta müzik yapma ve çalma isteğini uyandıran kıvılcımın ilk parlamasını sağlayan bir işlev taşır (Suzuki, 2010: 79). Trakya’da müzisyenlerle yapılan bir görüşmede geçen ifadeler öykünmenin rolünü daha belirgin kılmaktadır: *“Rastgele... Alıyor klarneti üflüyor. Ağabeyi nasıl yapıyor, o da aynısını yapmak istiyor”*. Bir başka görüşmede bir müzisyen, kendisini prova yaparken izleyen beş yaşındaki kızının bir su güğümüne vurarak kendisine nasıl eşlik ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir: *“Biz evde prova yaptığımız için o da görür bizi çalarken. Çalarken çok izledi bizi. Hoşuna gitti. O da güğümle çaldı.”* Başka bir müzisyen ise çocukluğuna dair şunları ifade etmektedir: *“Yani deli gibi böyle aman bir ustalar gitsin de hemen klarneti pencereden alayım çalayım... O şekil içimden geliyordu”*. Görüşmelere katılan bir diğer müzisyen, çocuğunun da kendisi gibi bir müzisyen olmasını hiç istemediğini fakat buna rağmen oğlunun bir klarnetçi olmaya yöneldiğini belirtmektedir. Müzik ve enstrüman, çocuğun ailesindeki müzisyenlere olan öykünmesinin sonucunda yaşamın bir parçası haline gelmektedir. Çocuğun müziğe olan yöneliminde elbette bir yönlendirme ve hatta zorunluluk da söz konusudur. Daha önce de sözünü ettiğimiz ekonomik nedenler, bu yönelimde temel belirleyenlerdendir. Buna ek olarak müzisyenliğin Çingene kimliği açısından

taşıdığı önem ve Çingenelerin toplum içinde kabul görme arayışları, onların müziğe ve bir meslek olarak müzisyenliğe olan bu yönelimlerini pekiştirmektedir.

Suzuki'ye göre çocuğun müzikal yeteneği, kalıtsal veya doğuştan gelen bir özellik değildir. Suzuki'nin geliştirmiş olduğu Anadil Teorisi'nin temelinde her çocuğun yetenekli ve eğitilebilir olduğu yatar. Bu teoriye göre potansiyeli ortaya çıkaran ve bunun bir yetenek olarak gelişmesini sağlayan şey çevredir (Hongur, 2007: 4). Lev Vygotsky, sınıfladığı konuşmayı öğrenme evrelerinden biri, Sosyal Konuşma Evresi'dir. Vygotsky, bu evrede doğumundan itibaren sosyal olan çocuğun, kendi kendisiyle konuşmaya yani düşünmeye başladığını, dış şartlar onu zorladığında ise bu düşünmenin sesli olarak gerçekleştiğini belirtir (Erdener, 2009: 90). 0-5 yaş arası dönemde çocuklar en yüksek işitme kapasitesine ulaşırlar. Çocuğun anadilini öğrenmesi ile müzikal yeteneğin gelişimi arasında büyük bir benzerlik vardır. Çocuklar bu dönemde pasif dinleyicilerdir. Ancak bu süreçte çevrelerindeki sesleri algılayıp taklit edebilecek beceriye son derece kolay ulaşırlar (Özer ve Hongur, 2016: 147). Trakya'da yaşayan Çingene müzisyenlerin ailelerinde doğan çocuklar, müzikal uyaranlarca sarılmış bir çevrede büyürler. Müzik, çocukların çevreleriyle kurdukları ilişkide aynı zamanda bir oyun ve iletişim aracıdır. Trakya'da yaşayan Çingene bir müzisyen bunu şu sözlerle aktarmaktadır.

"O kendini bildiği zaman çocuk zaten, evde sazı görüyor. Eline alıyor devam... Biz demeden ona, "çal şunu" demeden hemen o alıyor zaten. 'Aaa baba bana vermiyor abim'... 'Al oğlum... ver oğlum, elinde biraz tutsun. O da çalsın".

Bir başka müzisyen de çocuğun müzikle kurduğu ilişki hakkında şunları söylemektedir: "...Üç dört yaşında oluyor çocuk. Hemen ağzına klarinet. Bir de davul"... Müzik, bu toplulukta yaşayan çocuklar için bir iletişim; enstrüman ise öncelikle bir oyun oynama aracıdır. Birikim süreci, aynı zamanda bir üretimi de içerir. Bir başka deyişle birikim ve üretim birbirini sararak ve iç içe yol alır. Yaşamın bir parçası haline gelen müzik ve enstrüman çalma, doğum öncesinden itibaren müzikle sarılmış olan çocuklar için anadillerini konuşmaktan çok farklı değildir. Dolayısıyla müzikal yetenek kavramı üzerinde bu doğrultuda bir tartışma yürütmek gerekmektedir. Çingenelerin yaşantısında hayatın normal akışı içinde gelişen müzikal yetenekte temel belirleyenin çevre olduğu dikkat çekicidir. Genetik aktarım ve yatkınlık kuşkusuz önem taşısa da uygun uyaranlarla sarılmayan bir çocuğun müzikal yeteneğini geliştirmesi olası değildir. Bu bakımdan birikim sürecinin ancak uygun uyaranlarca sarılan bir çocuğun hayatında gerçekleşebileceği söylenebilir (Gül ve Özer, 2021: 118).

Suzuki (2010), insanın çevresinin bir ürünü olduğunu öğrendiğini belirtir ve bunu bir tohumun çimlenip ağaca dönüşmesiyle örnekler. Tohum, yıllarca hareketsiz gibi görünse de günün birinde, uygun koşullar gerçekleştiğinde ilk filizlerini verir.

Ne var ki bu filizlenmeden önce tohum halihazırda dışarıdan bakıldığında kolaylıkla fark edilmeyen bir hazırlık ve birikim süreci içindedir. Zamanı geldiğinde filiz, tohumun kabuğunu çatlatarak yeni bir biçimde var olmaya ilk adımını atar; bu tohumun yaşantısında niteliksel bir değişimdir (s.30, 37). Trakya'daki Çingene topluluğu içindeki müzisyen ailelerde doğan çocuklar da benzer bir müzikal birikim ve hazırlık süreci geçirirler. Çocuğun oyun için veya merakla bir çalgıyla kurduğu ilk ilişki, onun müzikal anlamda gerçekleştirdiği bir niteliksel değişimdir. Doğum öncesinden itibaren çocuğun müzikle kurduğu ilişki, aslında sürekli biçim değiştirerek gelişmektedir. Trakya'da yaşayan bir Çingene müzisyen, çocuğun müzikle olan ilişkisinin doğuma kadar uzandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Boş zamanlarda biz, işimiz olmadığı an, evde mesela şimdi sazımızı düzeltmek için (iyi çalmak için) mesela evde sazımızı yokluyoruz. Kendi kendimize bir çalışma... akort yapıyoruz mesela. Kendi kendimize bir şeyler yapıyoruz. Benim yanımda ufak çocuğum, diğer arkadaşlarımda da ufak çocukları... zaten evde o duyuyor. Babasının yanındadır o. O müziği dinleyip, o kulaktan bir şeyler alıp, yetiştiği zaman da onun eline nereden baksan 7- 8 yaşlarında ritimle başlıyor. Doğar doğmaz başlıyor aslında duyup dinlemeye.”

İfadelerin genelinden de anlaşıldığı üzere sözünü ettiğimiz üç alt süreç de iç içe ve bir ilişki halinde seyretmektedir. Birbirleri ile mutlak bir öncelik- sonralık ilişkisi içinde olmayan bu alt süreçler birbirini sararak bütün bir öğrenme sürecini oluştururlar.

3. MÜZİKAL ÖĞRENME ORTAMI

Kamusal alanların toplumsallaşmayı mümkün kılan ortamlar olduğunu daha önce belirtmiştik. Trakya'daki Çingenelerin yaşadığı mahalle ve sokaklar, bu toplumsallaşmayı mümkün kılan temel kamusal alanların başında gelmektedir. Çocuk doğum öncesini de kapsayacak şekilde kendisini saran sosyal çevreyi zamanla genişletmekte ve gün geçtikçe genişleyen bu çevre içinde daha çok müzikal ilişki kurmaktadır. Çocuk, çevresiyle kurduğu iletişim ve etkileşim sonucunda gelişmektedir (Mergen, 2010: 31). Dolayısıyla çocuğun etkileşim içinde olduğu bu çevre ne kadar büyür ve niteliği artarsa iletişim halinde olduğu müzikal çevre de çeşitlenecektir. Bu çeşitlilik, aynı zamanda onu geliştirecek olan “sorunların” artması anlamına da gelmektedir. Burada esas olan bireysel gelişim değil çevrenin bir bütün olarak gelişmesidir. Bir bakıma çocuk, ancak onun hayatında yeni hedefler ve “sorunlar” çıkaran bir sosyal çevrede böylesi bir gelişmenin parçası olabilir. Bu bakımdan çocuğun bireysel gelişimini garanti altına alacak şey akranlarının ve içinde

yaşadığı çevrenin de gelişkin olmasıdır. Bu bakış yarışmayı değil birlikte hareket etmeyi ve dayanışmayı zorunlu kılar. Trakya’da yaşayan Çingene müzisyenlerin günlük yaşamı böylesi bir toplumsallıktan bugün uzak olsa da sözü edilen öğrenme ortamının gelişmesine olanak verecek bir kültürel zemine sahiptir. Trakya’daki Çingene müzisyenlerle yapılan görüşmelerde sokak ve mahalle kavramları sıklıkla vurgulanmıştır. Bir müzisyen çocuğunu şu sözlerle anlatmaktadır: “*Sokakta... evde de... Geziyor üç – dört saat. Sonra eve gelir. Hemen klarneti koyar. Sonra yemeğe oturur. (...) En fazla yollarda, izlerde, mahallede klarnet çalıyor*”. Bir başka müzisyen ise kamusal alanda kurduğu ilişki içinde müzikle tanışmasını şöyle anlatmaktadır:

“Biz gölden yetiştik. Hasır var o zaman. Burada çalışanların (müzisyenlerin) çoğu hasırcıdır. Halı yoktu. Hasır... dedemler, Panço Agalar, hepsi... Şükrü Agalar... O zaman biz göle giderdik. Sular içinde... sazları çıkarıyoruz. O zaman, orada bir taraftan çalgı çalmayı, çalgıcılığı öğrendik biz”.

Görüşmeye katılan bir diğer müzisyen torunlarıyla arasındaki müzikal ilişkiyi şöyle dile getirmiştir:

“Mahallede düğünler oluyor. Geliyorlar düğüne hazırlık yapıyorlar. Şey yapıyorlar, bir şeyler çalmaya... Yeni bir parça, üç tane parça öğrenmiş. Ben de az evvel dedim. İstemeyerek de olsa kulak misafiri oluyorum. Bu sefer mecbur ben de klarneti alıyorum. Torunla beraber çalıyorum. Geçen Ahmet’in oğluyla Ramazan geldi. İki torun çalıyorlar içeride. Şeyi çaldılar ‘Kırmızı gülün adı var’ bir mısra yanlış. ...dedim ‘orası öyle değil’ ben de aldım... üç tane klarnet oldu bu sefer. İki torun bir büyükbaba...”

Çingene müzisyenlerin evde, mahallede ve sokakta kurduğu bu müzikal ilişki, diyaloga dayanan bir öğrenmedir. Her çocuk beraber oynamaktan zevk alır. Çocukların, farklı gelişkinlikteki diğer çocuklarla oynaması/ etkileşime girmesi onların çok daha hızlı gelişmesini sağlamaktadır; işte bu gerçek bir öğrenmedir (Suzuki, 2010: 79). Trakya’da yaşayan Çingenelerin hayatındaki kamusal alan, şu an idealize edebileceğimiz bir kamusal alandan uzak olsa da böylesi bir etkileşimi olanaklı kılan potansiyel barındırmaktadır.

SONUÇ

Trakya’daki Çingenelerin önemli bir bölümünün yaşamında müzik, onlar için son derece varoluşsal bir olgudur. Bu yaşantıda bir eğitim sürecinden çok bir öğrenmeden söz edilebilir. Bu öğrenmeyi sağlayan en temel unsurlar, onları saran müzikal çevre ve burada gerçekleşen toplumsal ilişkilerdir. Bu bakımdan kamusal alan ve bu alanın somutlandığı mahalle ve sokaklar sözünü ettiğimiz müzikal etkileşimi sağlayan önemli mekanların başında gelmektedir.

Geçimini müzikle sağlayan Çingene ailelerin çocukları, doğum öncesinden itibaren bir müzikal çevreyle sarılırlar ve burada büyürler. Onları saran bu müzikal çevre, büyük keman eğitimcisi Shinichi Suzuki'nin Anadil Yöntemi olarak tanımladığı metodun günlük hayatta oluşmuş bir benzeri olarak görülebilir.

Müzikal yeteneğin gelişimine uygun olan bu müzikal çevrede öğrenme, birbiriyle iç içe geçmiş üç alt sürecin beraberce ilerlemesi/ işlemeyle gerçekleşmektedir. Yönelim, Birikim ve Üretim olarak tanımladığımız bu üç alt süreç, beraberce Trakya'da yaşayan Çingene müzisyenlerin öğrenme sürecini oluşturmaktadır.

Bu alt süreçlerden biri olan yönelim, öykünme, ekonomik nedenler, toplumsal nedenler ve kültürel ve geleneksel nedenlerle gerçekleşmektedir.

Birikim, doğum öncesi dönemden başlayarak çocuğun müzik ve enstrümanla kurduğu ilk ilişkiye kadar uzanmaktadır. Birikim süreci, çocuğun anadilini öğrenme sürecine benzetilebilir. Müzik, toplumsal yaşamın başat unsurlarından biri olduğunda, çocuk için aynı zamanda bir iletişim kanalı; bir toplumsallaşma aracı haline gelmektedir. Bu bakımdan böylesi bir çevrede çocuğun toplumsallaşmasının da önemli bir koşulu haline gelmektedir.

Trakya'da hayatını müzikten kazanan Çingene ailelerde çocuklar, doğumdan itibaren müzikal bir üretimin içindedir denebilir. Bebeklik çağında birikim ve yönelim süreçleri daha belirgin olmakla birlikte çocuğun müzikle ve enstrümanla olan üretime dayalı ilişkisi öncelikle taklit ve oyunla iç içe gelişmektedir. Çocuğun büyürken zamanla aile dışındaki insanlar ve akranlarıyla geliştirdiği toplumsal ilişki çoğunlukla kamusal alanlarda yani mahalle ve sokakta gerçekleşmektedir. Bu ilişkide müzikal üretim, kurulan toplumsal ilişkinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Genetik aktarım ve yatkınlığın önemi göz ardı edilmemek koşuluyla Müzikal yetenek, geliştirilebilir bir beceridir. Ne var ki müzikle sarılmış bir çevre müzikal yeteneğin gelişimi için bir zorunluluktur.

Tüm bunların ışığında mahalle ve sokak gibi kamusal alanlar, Çingenelerin müzikle olan ilişkisini sağlayan ve geliştiren başlıca öğelerdir. Bu alanların yok olması veya kamusal işlevlerini kaybetmesi Trakya'daki Çingene müzisyenlerin müzikle olan ilişkilerine ciddi bir zarar verecek hatta bu ilişkiyi koparacaktır.

Trakya'da Çingenelerin yaşadığı bu mahalle ve sokaklar, yarışmanın değil toplumsal ve dayanışmacı bir öğrenmenin iyi bir prototipini oluşturmaktadır. Bu öğrenme ortamının gerçek anlamda nasıl somutlanacağı ise sosyoekonomik ve politik bir değerlendirmenin/ tartışmanın konusudur.

KAYNAKÇA

- AKSU, Mustafa, *Türkiye’de Çingene Olmak*, Kesit Yayınları, İstanbul 2006.
- ALPMAN, Nazım, *Trakya Çingeneleri*, Bileşim Yayınevi, İstanbul 2004).
- DOĞAN, Ali Ekber, Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak. *Praksis*, Sayı 16, 2007, s. 91-122.
- DUYGULU, Melih, *Türkiye’de Çingene Müziği*, Pan Yayınları, İstanbul 2006.
- ERDENER, Eda, Vygotsky’nin Düşünce ve Dil Gelişimi Üzerine Görüşleri: Piaget’e Eleştirel Bir Bakış. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Kış*, 7(1), 2009, s. 85- 103.
- FRASER, Angus, *Çingeneler*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2005.
- FREIRE, Paulo, *Ezilenlerin Pedagojisi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- GÜL, Gizem, ÖZER, Ulaş, Yeteneğin Genetik ve Çevresel Yönü: Müzikal Yetenek Kavramı Nasıl Ele Alınmalı, *Madde Diyalektik ve Toplum*, 4(2), 2021 s. 112-119.
- HANCOCK, Ian, *We Are The Romani People*, University of Hertfordshire Press, Hatfield 2007.
- HONGUR, Gönenç, *Preparing A Suzuki Violin Student For A Successful Bach Double Concerto*, A Thesis Presented for the Master of Music Degree The University of Memphis, Memphis 2007.
- <https://sozluk.gov.tr> (03.05.2023).
- İNAL, Kemal, *Eğitim ve İktidar Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2004.
- KOLUKIRIK, Suat, *Dünden Bugüne Çingeneler Kültür- Kimlik- Tarih- Dil*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 2009.
- KYUCHUKOV, H, *Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar’ın Tarihi, Kültürü ve Dili. Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler*, Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım Ltd. Şti. İstanbul 2007.
- MARUSHIAKOVA, Elena, POPOV, Vasselin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingeneler*, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul 2006.
- MERGEN, Filiz, *İkidilli Bireylerin Anadilinde ve İkinci Dilde Dilbilgisel ve Anlambilimsel İşlemlerinin Nörobilimsel Açıdan İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Dilbilim Anabilim Dalı, İzmir 2010.
- MEZARCIOĞLU, Ali, *Çingenelerin Kitabı*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZER, Ulaş, HONGUR, Gönenç, Suzuki’nin "Anadil Metodu" ve Türkiye’nin Trakya Bölümünde Yaşayan Müzisyen Çingeneler. *NWSA Fine Arts*, 11 (4), 2016 s. 153-160.

SUZUKİ, Shinichi, *Sevgiyle Eğitmek*, Porte Müzik Eğitim Malzemeleri Pazarlama Limited Őirketi, İstanbul 2010.
YAĞLIDERE, Alper, *İzmir Romanları*, Ozan Yayıncılık Ltd., İstanbul 2011.
YAYLA, Ahmet, Eğitim Kavramının Etik Açıdan Analizi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 2005.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Araştırma Makalesi/Research Article

MEDYADA ROMANLARA YÖNELİK KALIPYARGI VE
ÖNYARGILARIN SUNUMU

PRESENTATION OF STEREOTYPES AND PREJUDICES AGAINST THE
ROMANI IN THE MEDIA

Hasan H. TAYLAN*, İsmail BARIŞ**

Geliş Tarihi: 7 Mayıs 2023
(Received)

Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)

ÖZ: Sosyal ve kültürel ilişkilerden, ekonomik hayattan dışlanmış, yoksulluk çemberindeki dezavantajlı kesimler içinde yer alan Romanlar, dünya genelinde ya da Türkiye özelinde ayrımcılığa ve hor görülmeye maruz kalmış; genelde yer aldıkları ülkelerin yoksun ve istenmeyen şartlarda yaşayan dezavantajlı kesimlerdendir. Dezavantajlı olmalarında Romanlara yönelik önyargıların payı da büyüktür. Romanlara yönelik önyargıların en temel kaynaklarından biri de şüphesiz içinde bulunduğumuz yüzyılda hayatımızın önemli bir parçası haline gelen iletişim teknolojileri gelmektedir. Özellikle televizyon, içerdiği görsel, işitsel ve dramatik unsurlarıyla ve internet, içerdiği çoklu medya özelliğinin de etkisiyle bireysel ve toplumsal tutumların ve değerlerin şekillendirmesinde, pekiştirmesinde, değiştirmesinde başat role sahiptir. Bu çalışmada, en fazla ayrımcılığa maruz kalmış dezavantajlı sosyo-kültürel gruplardan Romanlara yönelik toplumda var olan önyargıların medyada nasıl yeniden üretildiği televizyon dizileri, filmler ve sosyal medya üzerinden ortaya konulacaktır. Bu kapsamda Romanların konu edinildiği *Ateşli Çingene* ve *Gırgıriye* filmi, *Cennet Mahallesi* dizisi ve Romanlarla sosyal medyadaki algıyı ortaya koymak için ekşisözlük platformundaki yorumlar, kalıpyargılar ve önyargı bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Romanlar, Medya, Önyargı, Kalıpyargılar

ABSTRACT: Especially in the social, cultural, and economically disadvantaged groups, Romani people have been subjected to the greatest discrimination and disdain both in the world and in Turkey; the society they live in is the most disadvantaged groups, the poorest, disadvantaged groups living in adverse conditions. The disadvantages are bigger in the stereotypes and prejudices of Romani. One of the most fundamental sources of stereotypes and prejudices against Romani is of course the communication technologies that have become an integral part of our lives in this century, starting with the last quarter of the last century. In particular, television has become a dominant role in shaping, reinforcing, and

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, htaylan@sakarya.edu.tr, 0000-0002-3968-7546

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ismail.baris@uskudar.edu.tr, 0000-0001-8371-1243

changing our attitudes and values because of the visual, auditory, and dramatic elements it contains and the multimedia content it contains. In this study, the prevailing prejudices and stereotypes about Romani from the most disadvantaged cultural groups exposed to discrimination will be revealed through television series, films, and news in terms of reproducing in media. In this context, the news about *Ateşli Çingene*, *Gırgıriye* film series, and *Cennet Mahallesi* shortly after publication, and the last one-month news about Romani published on the internet (*ekşisözlük*) will be reviewed in the context of stereotypes and prejudice through qualitative content analysis.

Key Words: The Romani (The Roma), Media, Prejudice, Stereotypes

GİRİŞ: AYRIMCILIĞA DAİR TEORİK PERSPEKTİF

Kalıpyargılar ve önyargılarla beslenen damgalama, ayrımcılığın ve insan hakları ihlalinin en açık şekillerinden olup, sosyal ilişkilerde içinde yaşadığımız çağımızın en önemli problemlerindendir. “Ben/biz” ve “öteki/ler” ayrımı; bu ayrımı besleyen kalıpyargılar; ötekileştirme ve damgalama yoluyla “öteki”ni sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alandan dışlamaktadır.

Çayır (2012: 11-13), ayrımcılığın sosyolojisini yorumlayabilecek teorik çıkarımları –ki bu teorik açıklamalar, perspektifimizin oluşmasında önemlidir- özetle şöyle açıklamaktadır:

(a) Modern toplumlar doğaları gereği eşitsizliğin hüküm sürdüğü toplumlardır. Modern toplumlarda baskın ve hâkim bir grup, daha zayıf, madun ve dezavantajlı grupları tanımlayabilir, ötekileştirebilir ve damgalayabilir. Damgalayabilme yeteneği zaten toplumsal gücü ve baskın otoriteyi gösterir. (b) Damgalamayla birlikte hâkim grup ve güç, madun ve dezavantajlı gruplarla ilgili kalıpyargılar üretir. Genelde bu kalıpyargılar madun grup aleyhine olumsuzdur. (c) Kalıpyargılar, madun grubun bütün üyelerini aynı görür; bireyleri, sahip oldukları özelliklerden soyutlayıp damgalanmış/etilenmiş bir grubun üyesi haline sokar ve böylelikle grubun (üyesinin) dışlanma ve ayrımcılığına sebep olur. (ç) Ne hâkim grup ne de dezavantajlı kesimler homojen olarak değerlendirilebilir. Bir grubun içerisinde istenmeyen niteliklere ait bireyler olması mümkündür. Ne var ki hâkim grup, dezavantajlı grubu, o grubu tümüyle olumsuzlukla tanımlar, homojenleştirir. (d) Damgalanmış dezavantajlı gruplar, kendileriyle ilgili kalıpyargılara uygun davrandıklarında sorun teşkil etmez. Ancak madun grup üyesi, kalıpyargıya uyuşmayan bir role büründüğünde problem çıkar. (e) Hâkim gruplar, kaynaklar üstündeki hakimiyet ve güçlü konumunu meşrulaştırdığı ideolojilere sahiptir. (f) Bireylerin birden fazla aidiyetinin olabileceğinden hareketle aynı anda iki dezavantajlı grubun da üyesi olabilmekte; çifte dezavantajlılık yaşayabilmektedirler.

(g) Dezavantajlı gruplar da damgalanma sürecine karşı damgalanma durum ve düzeylerine bağlı olarak değişebilen birtakım stratejiler yürütebilmektedir.

Burada geçen *ayrımcılık, damgalanma, önyargı, kalıpyargılar* gibi kavramlar birbirleriyle ilişkilidir ancak her biri farklı şekilde kavramsallaştırmalardır. *Ayrımcılık*, grup ya da gruptakilere yönelik önyargıdan beslenen negatif tutum ve davranışların tümüyle ilişkili bir durumdur (Taylan ve Barış, 2015: 11).

Önyargılar, bir grup ya da gruptakilere karşı olumsuz yargıların yanı sıra hor görme, hoşlanmama, kaçınma ve nefret duymaya değin uzanan negatif duyguları içine alan tutumlara yol açar ve daha çok olumsuz tutumlarla basmakalıp inançların kombinasyonudur (Zastrow, 2013: 544). *Önyargılar*, önyargıyla yaklaştığımız birey veya gruplarla aramıza, sosyal mesafe koymamıza yol açan tutumlardır. Ayrıca önyargılar, davranışa dönüştüğünde de ayrımcılık söz konusu hale gelir (Göregenli, 2012b: 21-22). *Önyargı*, kendisini üç farklı biçimde ele verir: Bilişsel yapılar (kalıpyargılar), duygularda ve davranışlarda (diğer grubun üyelerine sosyal mesafe koymak, ayrımcılık uygulamak, şiddet uygulamak). *Önyargının* davranışa dönüşmesi açısından belki de en az fark edileni mesafe koymaktır (sosyal mesafe). Sosyal mesafe, şiddet, nefret suçu ve ayrımcılık kadar dikkati çekmese bile şiddet, nefret suçu ve ayrımcılık yolundaki ilk duraklardan olarak değerlendirilebilir. Belirli bir grup üyelerinin ikamet ettikleri mekâna (mahalle vb.) uğramaktan kaçmak veya mekanların etnik, kültürel ya da dini gruplar halinde homojenleşerek diğerlerinden ayrışması, bireyleri “diğer/öteki” gruba karşı ayrımcılığa hazır hale koyar (Gürkaynak, 2012: 256).

Kalıpyargılar da bireyleri ya da grupları bir takım toplumsal türlere bölmeyi anlatan bilişsel yapılar olarak tanımlanabilir. *Kalıpyargılar*, belirli özelliklerin, belirli bir kanıtı dayanmaksızın belirli birey ve gruplarda var sayılmasına dair basmakalıp fikirlerdir. *Kalıpyargılar*, genellikle yanlış önermelere dayandıklarından olumsuzluk içerirler (Alp, 2016: 156). *Kalıpyargılar* ile önyargılar birbirine yakın ama karıştırılan kavramlardır. *Kalıpyargılar*, ötekilere ve ötekilerin ait olduğu gruba ilişkin olumlu ve olumsuz yargılar, inançlar ve düşüncelerken; önyargılar, ötekilere ilişkin genelde olumsuz ön yargılar, inançlar ve düşüncelerdir (Madran, 2012: 32). *Kalıpyargılar*, bir grubun bazı üyelerinin özelliklerine yönelik aşırı genellemelerdir (Zastrow, 2013: 545). Örneğin, “Romanlar/Çingeneler, neşeli insanlardır” gibi. Tüm Romanları aynı tek tip görmek ve neşeli olma özelliğini tüm Romanlara yaymak gibi. *Kalıpyargılar*, toplumun hâkim söylemi ve kültürü tarafından bazen de sosyal normlar aracılığıyla beklentiler oluşturur. Toplumsal beklentilerse örneğin Romanların “müzişyen”, “çalgıcı” olması gibi toplumsal beklentilerdir (Paker, 2012: 42-43).

Ayrımcılığa maruz kalan kişi ve gruplarla ilgili bir diğer kavram *damgalanmadır* (etiketlenme). Damga (Stigma), E. Goffman'a (2014: 12) göre, bir nitelik/sıfat ile kalıpyargı (stereotip) arasındaki bir nevi özel ilişkidir. Ancak damga, toplumun hemen her alanında sebep olduğu *itibarsızlaştırıcı* bir etkisi nedeniyle genelde olumsuz nitelik/sıfatlamalardır.

ÖNYARGININ KURBANİ OLARAK ROMANLAR

Avrupa Komisyonu (European Commission, 2004) tarafından 2004'te yayımlanan bir raporda Romanlar, istihdam, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, konut/barınma ve sosyal yardım ve hizmetlere erişim konularında ayrımcılığa maruz kalan kesimlerden olarak değerlendirilir (Eryılmaz vd., 2009: 427; Akkan vd., 2007: 52). Roman topluluğu, genelde yaşamış oldukları ülkelerin en düşük gelirli kültürel topluluklarındandır. Özellikle de Romanlar, sosyal, kültürel ve iktisadi olarak dezavantajlı kesimler içinde değerlendirilirler ve geçmişten bugüne kadar yaşadıkları toplumların en yoksul, yoksun, madun, olumsuz koşullarda yaşayan gruplarından biri olarak görülür (Taylan ve Barış, 2015: 9; Taylan, Genç ve Barış, 2017: 212).

Romanların karşılaşmış oldukları birçok problem söz konusudur: sosyal dışlanma ve ayrımcılık, kayıt dışı istihdam, işsizlik, yoksulluk, düşük gelir, düşük eğitim, eğitim hayatını terk, küçük yaşta evlilikler (çocuk gelinler), sokakta yaşamak, sokakta çalışmak/çalıştırılmak, yaşam kalitesi düşüklüğü, sağlık problemleri, konut, kentsel dönüşüm ve barınma problemi, yüksek suç vakaları, madde kullanımı ve bağımlılık akla ilk gelen Roman sorunlarındandır. Burada bahse konu yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, kriminal vakalara karışma, yüksek madde kullanımı gibi Romanlara ilişkin sorunlar, Romanların ayrımcılık ve sosyal dışlanmışlığıyla da ilişkilidir. Çünkü Romanların yüz yüze kaldığı ya da bırakıldığı tüm bu sosyal sorunlar, sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla öyle ya da böyle bağlantılıdır (Taylan ve Barış, 2015: 9; Taylan, Genç ve Barış, 2017: 214). Toplumda Romanlara yönelik sosyal dışlamanın birçok tarihsel, sosyo-psikolojik ve sosyolojik temeli vardır. Bunlar arasında Romanlara yönelik önyargı ve kalıpyargılar oldukça önemlidir. Önyargı ve kalıpyargılar da kendiliğinden oluşmaz ve yine belirli sosyo-psikolojik, tarihsel ve sosyolojik koşullar söz konusudur.

ROMANLARA YÖNELİK ÖNYARGILARDA MEDYANIN ROLÜ

Önyargı mekanizmalarının ürünü olan metinler (haber metni, anlatı, edebi eser, sosyal medya yazısı vs.), Roman kimliğini ve imgesini sıkıştırmakta; Roman olanlar ile Roman olmayanlar arasındaki iletişimi etkilemektedir. Genel perspektif

içerisinde düşündüğümüzde Romanlar hakkındaki olumsuz imge ve önyargıların özelliği, çoğunlukla Romanların bir yabancı olarak sunulmasıdır. Ayrıca Romanlar hakkındaki olumsuz sıfatlar, Roman iş ve meslekleri, Romanlara karşı olan ayrımcı ve dışlayıcı uygulamaların somut göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Kolukırık, 2004: 5). Kolukırık'a benzer biçimde Strand'e göre de Romanlara karşı küçük düşürücü ve damgalayıcı tanımlamalar, medyada yaygın olarak Romanlara karşı geliştirilen olumsuz tasvirlerle perçinlenmektedir.

Dezavantajlı kültürel grupların ötekileştirilmesi ve olumsuz kalıpyargılanmasında iletişim teknolojileri (geleneksel ve yeni medya) önemli bir rol oynamaktadır. Medyada belirli grupları ötekileştiren söylem düzenleri ve bu ötekileştirme söylemlerini kuvvetlendirecek biçimde düzenlenen medya metin içerikleri bireyler ve toplumun geneli üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etkiye bulunmaktadır.

Geleneksel ve dijital medyada olayları verme ve değerlendirme biçimleri, ayrımcılığa kapı aralamaktadır. Gerek geleneksel gerekse dijital medyada haberlerin sunuluşu problemlidir. Medyada ayrımcılığa maruz kalan dezavantajlı kesimin ayrımcılığını gizleyen ve sorumluluğu ayrımcılığa maruz kalanlara yükleyen bir anlayıştan söz edilebilir. Ayrımcılığın başka bir biçimi de yok saymak, görünmez kılmak, medyada yer vermemek biçiminde olmaktadır. Medyada dezavantajlı gruplar dışlanmakta ve gündeme gelmeleri ancak kriminal çerçevede gerçekleşmektedir (Göregenli, 2012a).

Medya, önyargı ve kalıpyargıları onaylar, yeniden üretir ve oluşturur. Medya, kalıpyargıların, önyargıların ve toplumda yerleşik ve yaygın kalıpyargı ve önyargılar içeren imaj ve imgelerin oluşmasında, yeniden üretilmesi ve sürdürülmesi konusunda önemli bir noktadadır. Medya, bize toplumdaki geçerli değerlerin neler olduğunu, hangisinin makbul olduğunu, doğru ve yanlış bize söyler. Medya, taşıdığı ideolojik karakteri ile dünya görüşüne uygun imaj çizmekte ve resmettiği (ya da öğrettiği) bu imajı nasıl çerçevelememiz gerektiğini bize empoze eder. Geleneksel medyanın etkili mecrası televizyonun, gündeminde yer alan bazı temsillerin inşa edilmesi söz konusudur. Bu temsillerden yola çıkılarak oluşturulan gündeme göre toplumda hegemonya alanı oluşturulmaktadır. Yürütülen çalışmalarla; kalıpyargılar, çerçeveleme ve öne çıkarma vasıtasıyla, çeşitli grup ve sosyal tabakaların, etnik grupların, yabancıların, mesleki grupların ve kadınların erek geleneksel gerekse dijital medyada, taraflı ve dengesiz biçimde temsil edildiği ve sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Çelenk'e göre (2010: 225-226) medya, dezavantajlı gruplara dört tür ayrımcılık yapar: yok sayarak ya da çok sınırlı bir biçimde yer vererek, olumsuzlukların konusu haline getirerek, ayrımcı niteliklemlerle anarak ve

de nefret söylemi geliştirerek Romanlar, medya aracılığıyla ya yok sayılmakta ya da yer verilse de toptancı bir bakışla tek tip ve olumsuz biçimde yer verilmektedir.

Medya, ayrıca Romanları “eğlence”ye indirgemektedir. Romanların sorunları ve yaşamları medyada temsil edilmemekte, Romanları çoğu zaman yaygın önyargı içeren imajları içerisine sıkıştırılmakta, genellikle eğlence ve müzikle bağlantılı biçimde gösterilmekte, Roman kimliği müzik ve eğlenceyle bağlantılandırılmaktadır. Medyada sürekli olarak Romanların olumsuz ve alçaltıcı imajlara yer verilmektedir. Genelde haberlerde, film ve dizilerde olumsuzlukların konusu ya da ayrımcı nitelendirmelerle anılmaktadırlar.

Medya, haberleri ele alma biçimleri ve yorumları vasıtasıyla toplumdaki kalıpyargıları ve önyargıları yeniden üretmekte, yaygın ve yerleşik Roman imgesini ve imajını pekiştirmektedir. Medyanın Romanlara dair oluşturduğu kalıpyargılar da onlara yönelik ayrımcı tavır ve söylemleri pekiştirmekte ve bu algıyı yeniden üretmektedir. Romanlar hakkında yapılan filmler ve diziler aracılığıyla insanların kafasında tek tip bir Roman portresi çizilmektedir. Romanlar “kapı gıcirtısına oynayan, kendine has bir dil kullanan, kavga etmeden duramayan, sokaklarda çiçek satarak geçinen, insanları dolandıran” kişiler olarak yansıtılmaktadırlar.

YÖNTEM

Çalışma kapsamında öncelikle sanal ortamda oldukça yüksek bir ziyaret edilme oranına sahip bir sosyal medya platformu olan “ekşisözlük”teki 2015-2022 arasında yayımlanan Romanlara yönelik ele alınan bir başlık ve altındaki “ekşisözlük” yazarlarının yorumlarını içeren yorumlar analiz edilecektir.

İkinci olarak medyada Romanlara yönelik önyargı ve kalıpyargılar, sinema tarihinde belirli bir izleyici kitlesine ulaşmış filmler arasında sayılabilecek ve filmin merkezi konusu Roman karakter olan filmlerden “Ateşli çingene” ve “Gırgıriye” gibi iki film ve son olarak televizyon dizilerinden de belirli bir izleyici kitlesine ulaşmış “Cennet mahallesi” dizisi Romanların temsili bağlamında analiz edilecektir. Elde edilen veriler, Romanlara yönelik toplumda var olan önyargı ve kalıpyargılarla birlikte değerlendirilecektir.

BULGULAR

Sosyal Medyada Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri: *ekşisözlük* Örneği

Sosyal medya (paylaşım) sitelerinin popüler platformlarından *ekşisözlük*, “her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren katılımcı

sözlük tarzında bir ağ sayfasıdır. 1999 yılında “sourtimes.org” sitesinin bir parçası olarak oluşturulmuştur. Sloganı “Kutsal bilgi kaynağı”dır.” (Alp, 2016: 159).

Romanlara yönelik nefret söylemi ve ayrımcılık içeren ifadeler için örnek olarak; 10.02.2015 tarihinde “Çingene Deyince Yazarların Aklına Gelen Düşünceler” başlıklı paylaşım değerlendirmeye alınmıştır. Sözlük yazarlarının ilgili başlığa yaptığı yorumlara bakıldığında; 31.12.2022 tarihi itibarıyla toplam 781 kişinin yorum yaptığı görülmüştür. Yorum yapan kişilerin 1991 yorumu arasından, 888 olumsuz ifadeler içeren söylem, 422 olumlu söylem ve 681 nötr ifade tespit edilmiştir.

İfadeler arasında ağır hakaretler ve nefret söylemi bulunmaktadır. (“öyle hanım evladı olarak büyüyenlerin “ırkçılığa maruz kalmış hazin insanlar ühühühü” dediği iflah olmaz millet. Türkiye’de Kürtlerden de beterdir çingeneler ancak kolayca asimile olabileceklerinden”; “çocukken yediğim ve yemekten kurtulduğum dayaklar.” “Maalesef müzik, eğlence, neşeli insanlar gelmiyor. Yaşayanlar bilir ki birçoğu pis ve sorunlu insanlardır”); daha hafifinden önyargılar içeren ifadeler de yer almaktadır. (“medeniliği reddedip medenilerin etrafından ayrılmadan onların artıkları ile yasamaları.” “Bir nevi asalak”. Kattıkları birtakım çeşitli olumlu renkler de bulunmaktadır. Dolayısıyla onların da haklarını yemeyelim”); toplumda var olan Roman imgesine uygun kalıpyargılar da (“cennet mahallesi gibi bir yaşam; hayat dolu, müzisyen, dertsiz insanlar”) yer almaktadır.

Sözkonusu yorumlarda “küfür/hakaret/aşağılama” ve “simgeleştirme”, “abartma/yükleme/çarpıtma” olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekşisözlük yorumcularının/yazarlarının “Çingene” adına yaptıkları göndermeler incelendiğinde sırasıyla “hırsız (111)”, “dış görünüşleri kötü (98)” ve “uyuşturucu satıcısı (42)” oldukları yolundaki yorumları görülmektedir. Hatta Romanlar hakkında burada yer verilmeyen birçok yorumda, nefret suçu ve nefret söylemi içeren, ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici başka ifadeleri görmek mümkündür. Ayrıca yüksek oranda hakaret ve küfür içerikli ifadelerin varlığı dikkati çekmektedir.

Sinemada Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri: Ateşli Çingene ve Gırgıriye Serisi

Yönetmenliğini Metin Erksan’ın yaptığı başrollerini Türkan Şoray ve Ediz Hun’ın oynadığı 1969 yapımı Ateşli Çingene filminin ana karakterleri Romandır. Filmdeki karakterlerin, rengarenk kıyafetler, uzun etekler, abartılı takılar gibi dış görünüşü genel Roman imajına uygun oldukları söylenebilir. Ayrıca fiziki görünüşleri itibarıyla “esmer ten, koyu renk gözler, kadınlarda uzun siyah saçlar” da toplumdaki Roman imajıyla örtüşmektedir. Filmde “göç ve yolculuk halinde olmak” gibi toplumdaki Roman algısına uygun düşen sahneler dikkati çekmektedir.

Filmdeki şarkı da Romanlara yönelik kalıpyargılardan birini yansıtmaktadır. Dahası bu kalıpyargıya filmdeki şarkıyla Roman karakterin ağzından verilmiş olmasıdır:

*“Çingeneler masa yapıp satarlar satarlar
 Çocukları göbek atarlar atarlar
 35’i bir yatakta yatarlar yatarlar
 Ah bu Çingeneler hiçbir şeye kıymet kıymet vermezler”*

Filmin başından sonuna kadar toplumdaki yaygın Roman imajına uygun roller sergilenir. Müzik yaparak yürüyenler, çocuk hırsızlığı, fal bakmak, hırsızlık, ayı oynatmak vb. birçok olumsuz kalıpyargı, önyargı ve nefret söylemi içeren sahnelerle dolu bir filmidir.

Yönetmenliğini Kartal Tibet’in yaptığı 1981 yapımı Gırgıriye filmi de Romanların yaşamına odaklanmış bir filmidir. Başrollerini Müjdat Gezen (Bayram), Gülsen Bubikoğlu (Güllü), Münir Özkul (Emin), Adile Naşit (Zekiye), Perran Kutman (Sabahat), Şemsi İnkaya (Bekir), Aysen Gruda (Sevim), Haldun Dormen ve Sümer Tilmaç (Sabri) gibi zengin bir kadroyla gösterilen film, toplumdan oldukça yoğun ilgi görmesi ve izlenmesinden dolayı ‘Gırgıriye’ temalı aşağıda belirtilen dört film daha çekilmiştir:

“Gırgıriyede Senlik Var” (Kartal Tibet, 1981),
“Görgüsüzler” (Osman Seden, 1982),
“Gırgıriyede Cümbüş Var” (Temel Gürsu, 1983)
“Gırgıriyede Büyük Seçim” (Temel Gürsu, 1984).

Film, İstanbul’un Roman vatandaşların ikamet ettiği Sulukule semtinde geçmektedir. Bu mahal, sadece Romanların yaşadığı bir mahalledir. Filmdeki sahneler de alışlagelmiş bir roman mahallesi özelliklerine uygun aktarılmaktadır: aileler, gecekonduda (derme çatma ahşap evlerde) yaşamakta, çamaşır ve ev eşyalarını mahalle arasında yıkamakta ve kurutmaktadır. Yine Roman mekanlarına uygun yaşam tarzları filmde yansıtılmaktadır. Ayrıca Roman imgesinin temel göstergelerinden olan kalaycılık, ayıcılık, sepetçilik, çiçekçilik, müzisyenlik gibi meslekler *Gırgıriye*’nin “neşeli” Romanlarının meslekleridir.

Gırgıriye’de Romanlar hakkında “görgüsüz, hırsız, paragöz” gibi olumsuz kalıpyargılar ve ayrımcı söylem bulunmakta; “toplum içinde düştükleri durumlar, komik ve zaman zaman da alaycı bir dille verilmektedir.” (Yürüktümen, 2010: 81-96). Filmin içinde geçen aşağıdaki diyalog sinemadaki Roman imgesine ilişkin önemli örnektir:

*Güllü: Biz senin gibi pis Çingene değiliz, Romanız Roman!
 Sevim: Siz foto-roman bile olamazsınız!*

Televizyon Dizilerinde Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri:

***Cennet Mahallesi* Örneği**

Cennet Mahallesi, 10 Temmuz 2004 ile 23 Haziran 2007 arasında Show TV’de yayınlanmış bir komedi dizisidir. Hala tekrarı televizyonlarda zaman zaman gösterilmektedir. Dizide Roman karakterler, dalaverici, ayı oynatıcılığı, demircilik, sepetçilik, çiçekçilik, bohçacılık gibi meslekten kimseler, daha üst kategori olan müzisyenlik de Roman karakterlerin mesleklerindedir.

Dizide Romanlar, namuslarına düşkün, devletle barışık bir karakter olarak temsil edilmekte; “bakmayın siz onların, kavgacı, gürültücü, yoksul olduklarına, onlar aslında iyi yürekli, devletine karşı gelmeyen, namuslu, romantik ve zararsız, tehdit edici olmayan müzisyenlerdir” şeklindeki görüşle, toplumda var olan olumsuz tutum ve bakışın (kalıpyargı) yerine yeni ve olumlu tutum ve bakışın (kalıpyargı) oluşturulma çabası gözlenmektedir (Kurtişoğlu, 2010: 30). Böylece komedi unsurunun devreye girmesiyle beraber tüm negatif kalıpyargılar yumuşatılmış olmaktadır. “Arsız, hırsız, ahlaksız vb.” olumsuz Roman imajının yerine emeğiyle para kazanan Roman imajı devreye sokulduğunda Romanlar ırkları kaynaklı hiçbir sorunu olmayan, homojen kitleyle kaynaşmış, sosyal, kültürel ve ekonomik alandan dışlanmamış bir kitle olarak sunulmaktadır.

SONUÇ

Sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kesimler içerisinde değerlendirilen Romanlara yönelik toplumda yaygın bulunan kalıpyargılar ve önyargılar, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarında ve çifte dezavantajlı konumda kalmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Romanlara yönelik kalıpyargı ve önyargıların yeniden üretilmesinde, pekiştirilmesinde ve oluşturulmasında hem geleneksel hem de dijital medyanın yeri yadsınamaz. Romanlara yönelik toplumda var olan önyargıların medyada nasıl yeniden üretildiği televizyon dizileri, filmler ve sosyal medya üzerinden ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Romanların konu edinildiği Ateşli Çingene ve Gırgiriye filmi, Cennet Mahallesi dizisi ve Romanlarla sosyal medyadaki algıyı ortaya koymak için ekşisözlük platformundaki yorumlar, kalıpyargılar ve önyargı bağlamında incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sosyal medya platformu olan *Ekşisözlük*’te 10.02.2015 tarihinde başlayan “Çingene Deyince Yazarların Aklına Gelen Düşünceler” adlı bir başlık, 31.12.2022 tarihi itibarıyla değerlendirmeye alınmış; toplam 1991 yorumdan, 888 olumsuz yorum, 422 olumlu yorum ve 681 nötr yorum tespit edilmiştir. Yorumlar arasında ağır hakaret, nefret söylemi ve nefret suçu bulunmaktadır. Ekşisözlük yazarları

“Çingene” topluluğunu en çok sırasıyla “hırsız”, “dış görünüşleri kötü” ve “uyuşturucu satıcısı olarak tanımlamışlardır.

1969 yapımı *Ateşli Çingene* filmindeki karakterlerin, dış görünüş bakımından genel Roman imajına uygun oldukları söylenebilir. Filmdeki şarkılarda, diyaloglarda, sahnelerde toplumda var olan Roman imgesi pekiştirilir. Filmin başından sonuna toplumdaki yaygın Roman imajına uygun roller sergilenir. Birçok olumsuz kalıpyargı, önyargı ve nefret söylemi içeren sahnelerle dolu bir filmidir.

1981 yapımı *Gırgıriye* filminde Roman mekânlarına odaklanılır. Mekânlar, sefalet yuvalarını andıran, Roman mekânlarına uygun algıya uygundur aktarılan. Roman imajının temel göstergelerinden olan meslekler gösterimdedir. Tıpkı *Ateşli Çingene*'deki gibi *Gırgıriye*'de de Romanlar hakkında “görgüsüz, hırsız, paragöz” gibi olumsuz önyargılar, kalıpyargılar ve ayrımcı söylem bulunmaktadır.

2004-2007 yılları arasında gösterimde olan bir Televizyon dizisi olan *Cennet Mahallesi*'nde, Roman karakterler, dalaverici, ayı oynatıcılığı, demircilik, sepetçilik, çiçekçilik, bohçacılık gibi meslekten kimseler, daha üst kategori olan müzisyenlik de Roman karakterlerin mesleklerindedir.

Özetle 1969'dan 2017'ye kadar geçen sürede Roman imgesi, medyada tıpkı toplumda olduğu gibi sorunludur. Sorumluluğu sadece mağdura vermek sosyal devlet ve sorumlu akademisyenlik standartları açısından adil değildir. 2010 yılında başlayan *Roman Açılımı* adıyla anılan süreçle başlayan söylemler (T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Devlet adına Romanlardan özür dilemesi” vb.) ve uygulamalar (Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi, 2016-2021 vb.) esasen Romanlara yönelik ayrımcı uygulamalara ve dışlanma süreçlerine müdahale etmiştir. 2010'da başlayan *olumlu rüzgârla* Romanlar, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sorunlarını daha rahat ifade edebilecek mecralara kavuşmuştur. Hatta bu süreçte (2015 yılı) yayınlandığında Romanlara karşı önyargı ve ayrımcılığı kuvvetlendirdiği için tepkiyle karşılaşmış ve hakkında suç duyusunda bulunan *Roman Havası* dizisi Roman sivil toplum kuruluşlarının da etkisiyle yayından kaldırılmıştır.

KAYNAKLAR

- AKKAN, Başak Ekin, Abdullah Karatay, Başak Erel ve Goncagül Gümüş (2007). *Romanlar ve Sosyal Politika*, Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği, İstanbul.
- ALP, Hakan (2016). “Çingenelere Yönelik Nefret Söyleminin *Ekşi Sözlük*'te Yeniden Üretilmesi”, *ilef dergisi*, 3(2), Sonbahar.

- ÇAYIR, Kenan (2012). “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇELENK, Sevilay (2010). “Ayrımcılık ve Medya”, *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde, (der.) Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, A.Ü. İLEF Yayınları, Ankara.
- ERYILMAZ, Sevinç, Burcu Yeşiladalı ve Gökçeçiçek Ayata (2009). “Bir Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Örneği: Roman Kadınlar”, *Gender at the Crossroads: Multi-disciplinary Perspectives 3rd International Conference on Women’s Studies*, April 20-22, 2009 Center for Women’s Studies, Eastern Mediterranean University, Edit. Nurten Kara, Eastern Mediterranean University Press.
- GOFFMAN, Erving (2014). *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Heretik Yayıncılık, Ankara.
- GÖREGENLİ, Melek (2012a). “Ayrımcılığın Meşrulaştırılması”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GÖREGENLİ, Melek (2012b). “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GÜRKAYNAK, Esra Çuhadar (2012). “Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek İçin Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- <https://eksisozluk.com/cingene-deyince-yazarlarin-aklina-gelen-dusunceler--4629147?p=19> (erişim tarihi: 31.12.2022).
- KOLUKIRIK, Suat (2004). *Aramızdaki Yabancılar: Çingeneler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- KURDİŞOĞLU, Belma (2010). “Müzik ve Roman Kimliği Üzerine Üç Örnek”, *Porte Akademi*. 1(1).
- MADRAN, H. Andaç Demirtaş (2012). “Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- PAKER, Murat (2012). “Psikolojik Açından Önyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TAYLAN, Hasan H. ve Barış, İsmail (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*, Çizgi Kitabevi, Konya.

- TAYLAN, Hasan H., Genç, Yusuf ve Barış, İsmail (2017). “Roman Çocuklarında Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Romanları Örneği”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 15, Sayı: 29, Bahar (2017/1).
- YÜRÜKTÜMEN, Musa Emre (2010). *Türk Sinemasında Çingenelerin Temsili*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ZASTROW, Charles (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yazarlar, makaleyi ortaklaşa yazmışlardır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

Kitap Tanıtımı/Book Review

**Michael Jan De Goeje, *Çingenelerin Asya'dan Göçleri*, Çeviren Mustafa Daş,
Selenge Yayınları, İstanbul 2023, 95 sayfa, ISBN: 978-625-6967-03-8.**

Çetin KAYA*

*Geliş Tarihi: 18 Nisan 2023
(Received)*

*Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)*

Michael Jan de Goeje'nin kaleme almış olduğu *Les migrations des Tsiganes à travers l'Asie* adlı Fransızca eser, 1903 yılında E. J. Brill Yayınevi tarafından Leiden'de yayınlanmıştır. Eserin Türkçe'ye çevirisi ise, Mustafa Daş tarafından yapılarak, *Çingenelerin Asya'dan Göçleri* ismiyle 2023 yılında Selenge Yayınları tarafından basılmıştır.

Eserin Türkçe çevirisini elimize aldığımızda ilk dikkat ettiğimiz husus verilen isim olmuştur. Neden Roman değil de Çingene tabiri kullanılmıştır? Bilindiği üzere ülkemizde bu topluma mensup olan kimseler kendilerine Roman denilmesi

* Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, ccetinkayaa.58@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3876-5140

hususunda hemfikirdirler. Ancak mütercim bu hususun kendisine has bir tutum olmadığını çevirenin önsözü kısmında açıklamıştır. Michael Jan de Geoje, eserini isimlendirirken “*Tsigan*” sözcüğünü kullandığı için çeviri Çingene tabiri ile adlandırılmak durumunda kalmıştır.

Eserde Romanların kökeni ve ana vatanları ile ilgili açıklamalara yer verilmektedir. Romanlar Hindistan kökenli bir halk olup Sâsânî hükümdarı V. Behrâm-ı Gûr (420-438) zamanında ilk göçlerini İran’a yapmışlardır. Sonrasında da İran’ın çeşitli yerlerine dağılmışlardır. Hindistan’da bunlara Cât denildiği Arapların ise onları Zut olarak isimlendirdikleri görülmektedir. Bu isimlendirmelerin etimolojik kökenlerine dair açıklamalar eserin büyük bir bölümünü kapsamaktadır.

Hindistan’dan ilk başta sanatsal faaliyetler için çıkarılmış olan Zutların, VII. yüzyılda İslam ordularına askeri faaliyetler için alındıkları görülmektedir. İslam ordularının başarısı ile genişleyen sınırlar dâhilinde çeşitli coğrafyalara dağılmışlardır. İslam Devleti’nin ihtiyaçları kapsamında kültürel ve antropolojik yapılarına göre farklı iş kollarına yönlendirildikleri izlenebilmektedir.

Eserin son bölümlerinde ise Avrupalı Romanların etimolojik incelemesi yer almaktadır. Onların Asyalı Romanlar ile olan bağlantıları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu açıklamalar genellikle lengüistik temeller ekseninde verilmiştir.

Michael Jan de Geoje’nin meseleleri ele alırken hem ana kaynaklardan faydalanması hem de kendi çağdaşı olan araştırmacıların görüşlerine yer vermesi ve bunları bir bütün halinde okuyucuya aktarması takdire şayandır. Ayrıca eserde tarih, dilbilimi ve kültürel etmenler göz önünde bulundurularak meselelerin aydınlatılmasına yönelik açıklamalar yapılması konunun daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Mustafa Daş tarafından yapılan bu tercümenin ülkemizde Romanlar ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Hâlihazırda ülkemizde önemli bir nüfusa sahip olan Romanlar üzerine yapılan çalışmalar ülkemizde maalesef çok kısıtlı kalmıştır. Konu ile ilgili ülkemiz özelinde yüzeysel bir literatür taraması yaptığımızda karşımıza on adet kitap çıkmaktadır. Bunlardan altı tanesi

Türkçe kaleme alınmıştır¹. Geriye kalan dört tanesi de çeviri eserdir². Bunlara ilaveten iki tane ansiklopedi maddesine ulaşılabilmektedir³. Ayrıca on tane makale⁴ iki

¹ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingener*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003; Ali Arayıcı, *Avrupa'nın Vatansızları Çingener*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2008; Ali Mezarcioglu, *Çingenerin Kitabı Tarihi, Sosyolojik ve Antropoljik Bir Kaynak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010; Sinan Şanlıer, *Hukuki Düzenlemeler Işığında Osmanlı Çingeneri*, UKİD, TİKA, İstanbul 2013; İbrahim Sezgin, *Osmanlı Romanları Sosyal ve Ekonomik Hayatla İlgili Belgeler*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015; Nebile Özmen, *Edirne Romanlarında Geçiş Ritüelleri ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2015.

² Angus Fraser, *Avrupa Halkları Çingener*. Çev. İlkin İnanç, Homer Yayıncılık, İstanbul 2005; Donald Kenrick, *Çingener: Ganj'dan Thames'e*, Çev. Bahar Tırnakçı, Homer Yayınları, İstanbul 2006; Elena Marushiakova & Popov, V., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingener*. Çev. Bahar Tırnakçı, Homer Kitapevi, İstanbul 2006; Hristo Kyuchukov & Ian Hancock, *Romanlar Tarihleri, Kökenleri, Göç Yolları, Dilleri, Eğitimleri ve Gelenekleri*. (Ed.) Emine Dinceç, Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Edirne 2020.

³ M. Tayyip Gökbilgin, "Çingener", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s. 420-426; İsmail Altınöz, "Çingener", *TDV İslam Ansiklopedisi*, EK-1, TDV Yayınevi, Ankara 2020, s. 291-294.

⁴ İsmail Altınöz, "Osmanlı Toplumunda Çingener", *Tarih ve Toplum*, S. 137, Yıl 1995, 22-29; Hüseyin Yıldız, "Türkçede Çingener İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri", *Dil Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Sayı. 1, Yıl 2007, s. 61-82; Selma Sol, "Edirne Kakava Şenlikleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), Yıl 2010 s. 60-73; Muhammed Tağ, "Temettuât Kayıtlarına Göre Osmanlı Devleti'nde Romanların Mesleki Yapıları ve Geçim Kaynakları", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 18, Yıl 2018, s. 303-319; İsmail Altınöz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerin Sosyo-Ekonomik Yapıları", *OTAM*, S. 48, Yıl 2020, s. 1-34; Muhammed Tağ, "Tarih, Yerleşim, Nüfus ve Meslekleri ile Edirne'de Romanlar", *Edirne'nin Ardi Da Bayler*, Editör: Halûk Kayıcı, Emin Ünsal, Sabriye Cemboluk, Ceren Yayıncılık, Edirne 2021, s. 173-190; Emine Dinceç, "Romanlar(Kıptiler) ve Cizye: Silistre Kazası Örneği (1843)", *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, Yıl 2021, s. 35-56; Hasan Ali CENGİZ, "XVI-XVII. Yüzyılda Edirne'deki Romanlar", *PÂYYİTAHT*, Pradigma Yayınevi, Çanakkale 2021, s. 247-278; Hasan Ali CENGİZ, XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Eski Zağra Kazası'ndaki Romanlar (Kıptiler) Üzerine Bir Araştırma, *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Mart 2022, s. 1-21; Hasan Ali Cengiz, "1523 ve 1530 Yılları Tahrir Kayıtlarına Göre Yanbolu'daki Kıptilerin (Romanların) Sosyo-Ekonomik Durumları", *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 3, Yıl 2022, s. 21-34.

adet de tez⁵ mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında yapılan tercümenin ne denli önem arz ettiğini daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTINÖZ, İsmail, “Çingener”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, EK-1, TDV Yayınevi, Ankara 2020, s. 291-294.
- ALTINÖZ, İsmail, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerin Sosyo-Ekonomik Yapıları”, *OTAM*, S. 48, Yıl 2020, s. 1-34.
- ALTINÖZ, İsmail, “Osmanlı Toplumunda Çingener”, *Tarih ve Toplum*, S. 137, Yıl 1995, 22-29.
- ALTINÖZ, İsmail, *Osmanlı Toplumunda Çingener*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.
- ARAYICI, Ali, *Avrupa'nın Vatansızları Çingener*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2008.
- CENGİZ, Hasan Ali, "1523 ve 1530 Yılları Tahrir Kayıtlarına Göre Yanbolu'daki Kıptilerin (Romanların) Sosyo-Ekonomik Durumları". *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 3, Yıl 2022, s. 21-34.
- CENGİZ, Hasan Ali, "XVI-XVII. Yüzyılda Edirne'deki Romanlar", *PÂYİTAHT*, Pradigma Yayınevi, Çanakkale 2021 s. 247-278.
- CENGİZ, Hasan Ali, XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Eski Zağra Kazası'ndaki Romanlar (Kıptiler) Üzerine Bir Araştırma, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Mart 2022, s. 1-21.
- DE GOEJE, Michael Jan, *Çingenerin Asya'dan Göçleri*, Çev. Mustafa Daş, Selenge Yayınları, İstanbul 2023.
- DİNGEÇ, Emine, “Romanlar(Kıptiler) ve Cizye: Silistre Kazası Örneği (1843)”, *Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 1, Yıl 2021, s. 35-56.
- DİNGEÇ, Emine, Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingener (XVI. Yüzyıl), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Eskişehir 2004.
- FRASER, Angus, *Avrupa Halkları Çingener*. Çev. İlkin İnanç, Homer Yayıncılık, İstanbul 2005.

⁵ Emine Dingec, Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingener (XVI. Yüzyıl), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*, Eskişehir 2004; Talat Şafak, Bulgaristan Romanlarının Toplum Dil Bilimsel Durumları, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Edirne 2022.

- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, “Çingenerler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1963, s. 420-426.
- KENRICK, Donald, *Çingenerler: Ganj'dan Thames'e*, Çev. Bahar Tırnakçı, Homer Yayınları, İstanbul 2006.
- KYUCHUKOV, Hristo & Ian Hancock, *Romanlar Tarihleri, Kökenleri, Göç Yolları, Dilleri, Eğitimleri ve Gelenekleri*. (Ed.) Emine Dinceç, Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Edirne 2020.
- MARUSHIAKOVA, Elena & Popov, V., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler*. Çev. Bahar Tırnakçı, Homer Kitapevi, İstanbul 2006.
- MEZARCIOĞLU, Ali, *Çingenerlerin Kitabı Tarihi, Sosyolojik ve Antropolijik Bir Kaynak*, Cinius Yayınları, İstanbul 2010.
- ÖZMEN, Nebile, *Edirne Romanlarında Geçiş Ritüelleri ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2015.
- SEZGİN, İbrahim, *Osmanlı Romanları Sosyal ve Ekonomik Hayatla İlgili Belgeler*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015.
- SOL, Selma, “Edirne Kakava Şenlikleri”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), Yıl 2010 s. 60-73.
- ŞAFAK, Talat, Bulgaristan Romanlarının Toplum Dil Bilimsel Durumları, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi*, Edirne 2022.
- ŞANLIER, Sinan, *Hukuki Düzenlemeler Işığında Osmanlı Çingenerleri*, UKİD, TİKA, İstanbul 2013.
- TAĞ, Muhammed, "Tarih, Yerleşim, Nüfus ve Meslekleri ile Edirne'de Romanlar", *Edirne'nin Ardı Da Bayler*, Editör: Halûk Kayıcı, Emin Ünsal, Sabriye Cemboluk, Ceren Yayıncılık, Edirne 2021, s. 173-190.
- TAĞ, Muhammed, “Temettuat Kayıtlarına Göre Osmanlı Devleti'nde Romanların Mesleki Yapıları ve Geçim Kaynakları”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 18, Yıl 2018, s. 303-319.
- YILDIZ, Hüseyin, “Türkçede Çingenerler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C. 1, Sayı. 1, Yıl 2007, s. 61-82.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.